M. TULLII CICERONIS

TRIUM ORATIONUM

IN CLODIUM ET CURIONEM

DE ÆRE ALIENO MILONIS DE REGE ALEXANDRINO

FRAGMENTA INEDITA

ITEM AD TRES PRÆDICTAS ORATIONES

ET AD ALIAS TULLIANAS QUATUOR EDITAS

COMMENTARIUS ANTIQUUS INEDITUS

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

SCHOLIA INSUPER ANTIQUA ET INEDITA

QUÆ VIDENTUR EXCERPTA

E COMMENTARIO DEPERDITO EIUSDEM ASCONII PEDIANI

AD ALIAS RURSUS QUATUOR CICERONIS EDITAS ORATIONES

OMNIA EX ANTIQUISSIMIS MSS. CUM CRITICIS NOTIS EDIDIT

ANGELUS MAIUS

BIBLIOTHECÆ AMBROSIANÆ A LINGUIS ORIENTALIBUS

MEDIOLANI

TYPIS IOANNIS PIROTÆ

1814

PRÆVIA OPERI DISSERTATIO

I. Certissima opinio est, eaque cunctorum vere sapientium confirmata consensu, plurima veteres homines et invenisse sagacius quam nos, et inventa exercuisse felicius, quæ quidem digna visa essent, in quibus operam ponerent. Quis enim in scriptis Veterum paulisper versatus, non eorum admiratur reconditas litteras, multarum artium disciplinam, sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam? Græcia quidem iam inde ab heroicis ferme temporibus in omni genere eruditionis excelluit. Serius ad litterarum amorem exarsit Italia: namque ante natum Ennium latina studia pæne conticuerunt. Tum vero paulatim admiranda quædam Scriptorum erupit vis, qui et latinam linguam ad unguem expoliverunt, et omnem elocutionis, amplificationisque ornatum persecuti sunt. Quæ quum ita se habere constaret, ii omnes, qui frugi aliquid præstare cupiebant, studiorum suorum curriculum ad antiquitatis normam semper direxerunt. Quotquot autem aliquando homines nova scribendi dicendique ratio delectavit, iis demum ab eadem antiquitate petenda correctio fuit. Quo magis amplector ætatem nostram, quam tantus veterum operum amor invasit. Quippe est nostri sæculi gloria quædam et decus antiquitati apprime studere, velle ipsum succum vetustatis exprimere, formam et artem ex eius lineamentis aucupari, omnes undique eiusdem flores et veneres

Veterum Scriptorum præstantia.

Eorumdem imitatio.

delibare. Hinc ubique recudendis illustrandisque celebriorum Veterum scriptis docti viri dant operam: hinc bibliothecas sive publicas sive privatas ingenti præstantissimorum voluminum congerie cumulant: hinc amplissima præmia munifici Principes iis decernunt, qui antiquorum hominum gloriam propius æmulantur.

Insignis Codex Bibliothecæ Ambrosianæ.

II. His ferventibus nostrorum temporum studiis, cœpi et ego pro mei modicis ingenii viribus Bibliothecæ Ambrosianæ, in qua versor, pluteos non incuriose rimari. Tullianorum autem quæ nuper edidi Fragmentorum inventione illectus, eo semper spectabam, ut siquid forte pretiosioris thesauri, præsertim Tulliani, in nostris Codicibus adhuc lateret, id meam diutius cognitionem non effugeret. Et votis iterum Fortuna respondit. Nam magnificus quidam mihi se obtulit Codex, satis grandis membraneus et vetustissimus, in quo latina Concilii Chalcedonensis Interpretatio continetur (1). Porro hic itidem Liber e famigerato prodiit Monasterio Bobiensi D. Columbani, quumque in Ambrosiana collocaretur, visus est ita antiquus, ut apposita sit ei inscriptio *hunc Codicem esse prope coætaneum ipsi Concilio Chalcedonensi*, quod medio sæculo V. coactum est.

(1) De latina Chalcedonensis Synodi Interpretatione antiquissima satis erudite et prolixe Stephanus Baluzius agit (in Tom VII. p. 654. sq. Collect. Concilior. curante Mansio): eamque a Rustico olim romano, tum a recentioribus præsertim Editoribus paulo liberius emendatam, idem ope cuiusdam Codicis Parisiaci ad pristinam simplicitatem revocare conatur (in eodem Tomo p. 663. cap. XXIX.). Qua quidem in re discernenda Ambrosiani Codicis auctoritas multo gravissima habenda est.

Ego quidem facile concedam, eum Codicem non ad V. aut VI. sed ad VIII. fere sæculum esse referendum. Siquis tamen Chalcedonensis Synodi actus ad hoc annosum exemplar recognosceret, is bene profecto de christiana republica mereretur.

III. Verum nihil hæc pertinent ad id, de quo verba facturi sumus. Ego enim quum oculos de tam venerabili Codice nusquam deiicerem, mentem ac manus non continerem, meaque cupiditas tantæ antiquitatis aspectu summe excitaretur, cognovi denique me ad mirificum quemdam alius generis thesaurum devenisse. Nam hic quoque Codex palimpsestus est. Iam prima et antiquior scriptura litteris magnis pulchrisque exarata est, quas tamen si cum alio Codice Ciceronis, quem nuper excudimus, conferas, ampliores forte quidem, sed aliquanto rudiores deprehendes: neque tres, ut in illo priore palimpsesto, sed duas tantum columnas unaquæque pagina habet: quæ paulo sequioris ætatis indicia sunt. Quod igitur in hoc Codice deprehendi Opus, primum quidem sunt trium Ciceronis Orationum Partes ineditæ cum Interprete antiquo item inedito. Tum idem Interpres ineditus in alias quatuor Ciceronis editas Orationes. Primæ mihi cum suis titulis in margine exstantibus occurrerunt Partes Orationis Tullianæ deperditæ IN P. CLODIUM ET CURIONEM, quas ubi, valde evanidis licet litteris, legi, et partem etiam pulcherrimi Commentarii plane stupens percurri; tanto cœpi repente gestire gaudio, ut solem ipsum beatissimum prædicarem, qui erumpentem e tenebris Ciceronem videret. Hac elatus lætitia quum ad unum ex Ambrosianis Doctoribus, qui tum forte ade-

Est palimpsestus.

Prior eius scriptura habet Fragmenta Ciceronis partim inedita cum antiquo Commentario item inedito.

rat in Bibliotheca, venissem, eique nobile Inventum indicassem, ille mihi se quoque Grammatici cuiusdam veteris Adnotationes ad locos aliquot Tullianos ineditos IN CLODIUM in eo iampridem Codice vidisse confirmavit: rem Ambrosianis Collegis consideratione atque editione dignissimam iudicatam, eum autem palimpsestum inter præstantissimos iure optimo haberi.

Exscribitur atque ordinatur prior Codicis materia.

IV. Hac ego doctissimorum hominum auctoritate firmatus, hortatus sum ipse me, ut tam insigne amplumque Κειμήλιον omni diligentia et conatu pervestigarem. Et mea mihi demum sedulitas processit in numerum. Neque enim Orationem tantummodo IN P. CLODIUM ET CURIONEM manifesto detexi, sed aliam DE ÆRE ALIENO MILONIS nunquam antea, quod sciam, inter Eruditos auditam: tum aliam DE REGE ALEXANDRINO, cum optimis ad has Commentariis. Rursus Commentarios eiusdem Interpretis sæpe amplissimos ad Orationes editas Ciceronis PRO ARCHIA, PRO SYLLA, PRO PLANCIO, IN VATINIUM. Hæc, inquam, omnia aliquot mensium labore improbo assecutus sum. Quum autem infinitam prope materiam rudi opere congessissem, id mihi scilicet curandum fuit, ut in suas quæque sedes, e quibus antiquitus erant commota, restituerem. Namque is qui Codicem iterum scripsit, incredibili quadam perturbatione folia cuncta commiscuit, materiæque ordinem de libro funditus sustulit. Accedebant ingentes lacunæ, loci difficiles, menda quam plurima: quodque caput est, nova scriptura veteri superiecta tantum facessebat negotium, ut iracundiam ac stomachum in absurdissimum Codi-

cis corruptorem vix continerem. Tum ad extremum ordinatà materià, quum eius magnitudinem, præstantiam, splendoremque intuerer, facere non poteram quin eum sapientissimum Virum summis iteratisque laudibus commendarem, a quo tam præclara studiorum adiumenta nobis olim comparata sunt: FEDERICUM dico CARDINALEM BORROMÆUM, munificentissimum Mediolanensis Ecclesiæ Pontificem, et omnium temporum celebrandum memoria. Quippe quum duos genuerit Borromæa Gens verissimos Patriæ Patres, CAROLUM sanctitate, FEDERICUM doctrina eximium, hic mihi tamen suæ Gentis videtur non secundum sed alterum decus.

V. Nunc, ut dicam in primis de amore deliciisque nostris Cicerone, quæso a lectoribus meis ne mihi negent hanc veniam, ut alterum hoc Inventum meum bonis litteris magnopere gratuler, et in Tullii præconia, quæ infinita esse possunt, rursus excurram: cuius disertissimi Viri quum nuper tres Orationes partim omnino deperditas luci, quantum fas fuit, reddiderimus, partim hiantes expleverimus; nunc trium aliarum plane nobis ereptarum non paucas Particulas ab inferis pariter excitamus. Et Orationis quidem IN CLODIUM ET CURIONEM tot Fragmenta deprehendimus, quot fere ad cognoscendum totius Operis cursum sufficiunt. Orationis autem DE ÆRE ALIENO MILONIS pauciora sane, sed eo pretiosiora, quod huius scripti Tulliani ne memoria quidem, ut dixi, ad nos pervenerat. Qui unus Repertus sufficeret ad ætatis nostræ singularem felicitatem iure ac merito prædicandam. Denique quum Ora-

Fragmentorum Ciceronis præstantia.

tionis DE REGE ALEXANDRINO unus tantum versus exstaret (1), nobis et plures Particulæ sunt oblatæ, et cum iis quædam lux qua genus huius quoque Tulliani Scripti cognoscamus. Ciceronem igitur denuo tenemus, quo quid, oro, nos melius volumus, aut quid præclarius optamus? Huius ex uberrimis fontibus hauserunt doctissimi quique viri, quibus tamen omnibus ipse præstat elatione ac divinitate orationis suæ. Tullii siquidem eloquentia tum magno cursu sonituque defertur, tum quem florem aut quod lumen elegantiæ non habet? Hoc enimvero Scriptore nihil ornatius apud Latinos ex omni sæculorum memoria cognitum est. Numerosus est verbis, illustris sententiis, exquisitus doctrina, argumentis invictus, ubertate rerum infinitus: nec ulla est ullo in genere laus Oratoris, cuius in Tullianis Orationibus non sit perfectum exemplar.

Ciceronis laus.

Commentarii præstantia.

VI. Quod si Deo visum esset, ut pro his pretiosis quidem sed distractis atque abruptis Ciceronis Fragmentis ipsos integros libros effuderemus, tunc demum omnium Eruditorum gaudium esset cumulatum. Nunc id desiderium sane grave atque acerbum Commentarius copiosus ineditus non parum solatur. In quo quidem Scripto antiquissimo quid vehementius admirer non dispicio: an latinitatis videlicet puritatem, an elocutionis nitorem, an doctrinæ sapientiam, an Interpretis denique in suo officio prorsus perfecti accuratissimam sedulitatem. Huc accedit, quod aliorum quoque ali-

(1) V. Monitum a nobis ei Orationi præpositum.

quot Ciceronis Operum ignoratorum, ut puto, qui nostrum Interpretem leget, notitiam hauriet. Quis ante huius editionem audivit de Opere Ciceronis quod inscriptum fuerit EDICTUM P. RACILII TRIBUNI PLEBIS (1)? Quis de eiusdem Tullii Epistola ad instar voluminis DE CONSULATU SUO AD POMPEIUM (2)? Quis præterea Quintum Marci Fratrem, poetam non solum epicum (quod constabat) verum etiam tragicum fuisse (3)? Nequid dicam de perutilibus grammaticæ ipsi, orthographiæ, historiæ, et philologiæ locis, quos non incuriosi lectores passim offendent. Nequid dicam de Afranii (4) et Sinnii Capitonis (5) auctoritatibus, quæ semel laudantur. Nequid denique dicam de C. Gracchi nobili Orationis Fragmento, quod in his ipsis Commentariis quasi gemma lectissima elucet (6). Quid hoc brevius, dicet aliquis? At quantus Orator! Hoc equidem Fragmentum non solum latinæ linguæ bonitate me delectavit, sed etiam commemoratione famosi hominis et miræ antiquitatis memoria. Osculemur igitur flagrantissimi Tribuni plebis, Scipionum de stirpe geniti, Oratoris ante Tullium natum facile principis (7), venerandas reliquias, quæ ad aspi-

Notitiæ aliquot ex eo nobiliores hauriuntur.

Orationis C. Gracchi Fragmentum ineditum.

(1) p. 109-110.
(2) p. 113-114.
(3) p. 55.
(4) p. 21.
(5) p. 33.
(6) p. 77.
(7) Vide dicta ad p. 76. n. 4. Et in Opere quidem *de Claris Oratoribus* Brutus ait de C. Graccho: » Istum de superioribus » pæne solum lego «. Cui subdit Cicero: » Immo plane, » inquam, Brute, legas censeo . . legendus est hic Orator, si » quisquam alius, iuventuti «.

ciendam ætatis nostræ lucem e sempiternis tenebris emerserunt.

Veteres Ciceronis Interpretes.

VII. Nunc mihi paulo difficilior quæstio commovenda est, cui nimirum Auctori ingens hic et ineditus Commentarius tribuendus sit. Multi quidem veteres Eruditi Orationes Ciceronis scriptis Commentariis illustraverunt, quos inter videtur Tullius ipse auctor, cuius rei vide testes apud Fabricium (1). Vulcatii Commentarios in Orationes Ciceronis D. Hieronymus memorat (2). Caprum Agroetius (3) in commentando Cicerone præcipuum vocat: quod recte ne an secus dictum sit, amisso Capro, iudicare non possumus. Et quidem Capri Commentarios D. etiam Hieronymus nominat (4). Denique Auctor ipse huius quem edimus Commentarii, et Asconius alios Interpretes haud raro indicant Orationum Ciceronis. Sed enim ea cuncta scripta perierunt, præterquam Asconii et cuiusdam Scholiastis anonymi, quorum labores in aliquot Ciceronis Editionibus coniunguntur.

Interpres Anonymus in Codice Ambr. repertus videtur Asconius.

Commentarium a me nuper repertum, quia is pariter est anonymus, statim, ut par erat, cum Asconio et cum Scholiaste edito contuli: ac facile sane cognovi, Inventa mea stili elegantiâ eruditionisque præstantiâ ad Asconium prorsus accedere, a siccitate autem et duritia Scholiastis vehementer recedere. Quumque præterea viderem, miro quodam eventu Commentarium meum ad eas ipsas Tullii

(1) Biblioth. lat. Ed. nov. T. I. p. 205.
(2) Lib. I. contra Rufinum Edit. Veron. Tom. II. p. 472.
(3) In Pustchio p. 2256.
(4) Lib. II. contra Rufinum p. 497.

Orationes pertinere, quæ Asconianis adnotationibus iniuria temporis orbatæ essent, in eam protinus sententiam concessi, me Asconii Pediani labores detexisse reliquos, qui magno cum litterarum detrimento iamdiu perierant.

VIII. Pediani Commentarius in novem Tullii Orationes Venetiis primum anno MCCCCLXXVII. lucem aspexit. Ea Editio, quam nos ipsi manu tractavimus, nitidissima quidem est, sed lacunis et mutilationibus passim hians. Est autem hæc ad eius calcem epigraphe: » Hæc est pars Q. A. » Pediani cura et diligentia Poggii Florentini viri » litteratissimi reperta in Monasterio S. Galli prope » Constantiam XX. millibus passuum: et ab ipsius » Poggii exemplaribus a me A. Iu. (1) transcripta » ac Venetiis per Ioannem de Colonia Socium» que eius Ioannem Marthen de Gerretzen im» pressa «. Celeberrimorum Poggii Inventorum, quum is in Constantiensi Concilio (quod ab anno MCCCCXIV. ad MCCCCXVIII. celebratum est) versaretur, in eiusdem Vita, quæ Historiæ Florentinæ ab eo conscriptæ præponitur, luculenta memoria est (2). Iam de reperto a se Pediano Poggius ipse in quodam Codice Valerii Flacci (3) testis est. Hæc enim in eo sua manu exaravit: » Hoc Fragmentum (Flacci) repertum est in » Monasterio S. Galli prope Constantiam XX. mil-

Editio princeps Partis Asconii Pediani.

Poggius Partis Asconii Inventor.

---

(1) Maittaire Annal. Typogr. Tom. IV. P. I. p. 375. male edidit A. Lu.

(2) V. Thesaur. Antiq. et Histor. Ital. Tom. VIII. P. I. in Poggii Vita cap. VI.

(3) V. Opus in nota 2. laudatum Tom. VI. P. 3. in Antenore Pignorii p. 80.

» libus passuum, una cum parte Q. Asconii Pe- » diani. Deus concedat alteri, ut utrumque Opus » reperiat perfectum : nos quod potuimus egimus. » *Poggius Florentinus* «.

Laudes Asconii, et scriptorum eius magnam partem deperditorum desiderium.

IX. Asconii scripta cum miris laudibus docti homines semper extulerunt, tum eorumdem magnam partem amissorum infinito desiderio flagraverunt. Auctor Parisiacæ Editionis anni MDXX. hæc præfatur : » Ex omnibus qui Commentaria (1) » in libros Ciceronis scripserunt, nusquam non » celebrantur doctissimi ac diligentissimi duo, » Asconius Pædianus et Fab. Victorinus. Sed » Pædianus ut ætate prior, ita doctrina longe » superior. Scripserat quidem is elegantissimas ac » doctissimas Enarrationes in Orationes aliquot » M. Ciceronis, quibus multa Veterum instituta » nostris ignota temporibus pulcberrime ac doc- » tissime explicabantur. Adnotaverat et multa ad » latinæ linguæ proprietatem pertinentia, e quibus » nonnulla etiam in libros elegantiarum Laurentius (Valla) transtulisse existimatur (2) : uti- » namque non transtulisset modo, sed omnia etiam

---

(1) Quæ hic Scriptor dicit *Commentaria*, nos in nostra Editione dicimus Commentarios. Duplex enim terminatio et genus huius nominis. Notat tamen Isidorus in *Differ. Verbor.* » Inter *Commentarios* et *Commentaria* hoc interest, quod Com- » mentarii libri, *Commentaria* volumina dicuntur «. Ita etiam nonnulli scribunt *Pædianus*, quia apud Suidam legitur Παιδιανός; sed longe communius vidi usurpatum *Pedianus* sine diphthongo.

(2) Nihil Asconio suffuratum hac in parte Vallam docet post alios plures Christophorus Poggialus in Opusculo italico *de Vita et Scriptis Laurentii Vallæ* p. 122. Ceterum ex Asconii Commentariis excerpta quædam ad rem grammaticam pertinentia vide in Auctoribus latinæ linguæ a Dionysio Gothofredo collectis Edit. anni MDLXXXV. p. 1362 - 1364.

» cum pulvisculo, ut dicitur, converrisset! Neque » enim eruditissimum Opus cuius umbram vix » adhuc tenemus, nostra hæc ætas desideraret «. Franciscus item Asulanus in præfatione Aldinæ Editionis anni MDXXII. sic loquitur: » Fuit Asconius ut suorum temporum eruditissimus, ita » totius antiquitatis, et Ciceronis præsertim studiosissimus. Atque utinam ad nos integer pervenire potuisset! ut quæ in ipsis orationibus » perlegendis aliquid lucis requirere videntur, ab » homine doctissimo illustrarentur, et non a quibusdam nostris hominibus insulsa quædam in eas, » et puerilia conscriberentur «. In Editione etiam Parisiaca anni MDXXXVI. in qua iam nitidior fluit Asconius, is ita ab Ioanne Lodoico commendatur: » Hæc Asconii Fragmenta, quanvis exigua et » lacera, quæ nobis reliqua tanquam ex naufragio supersunt, abunde et plane, quod aiunt, » leonem ex unguibus ostendunt. Quæ cum legimus, reliquorum eius accuratissimarum lucubrationum summo desiderio non teneri non possumus. Quippe qui hæc ipsa qualiacumque adhuc » fuerunt, adeo necessaria intelligamus, ut sine » iis multa antiqui moris instituta, Ciceronis loci » non pauci obscuriores intelligi nequeant. Ac » vehementer errare eum sit necesse, qui Pædianum non fuerit secutus. Quanto bono Ciceronianæ lectionis studiosis esset, si nobis hic integer divinitus aliquando tandem daretur! quod » ut in ceteris est Veterum monumentis deplorandum, sic in hoc vel maxime «. Denique laudes Asconii in præfatione, quam ei præmisit, fuse persequitur Franciscus Hotomannus, qui cunctos Edi-

tores in hoc Scriptore emendando declarandoque longe superavit (1).

Partis Asconii editæ Codices duo in Ambrosiana.

X. Operum Pediani editorum Codices omnino duo in Ambrosiana servantur, alter H 100. part. inf. chartaceus, cum aliquot foliis etiam membraneis, qui sine dubio ante medium sæculum XV. conscriptus est, præposita epigraphe: » Hæ sunt » quædam glossulæ super Orationibus Tullii an» tiquitus factæ, nuper in Concilio Constantiensi » repertæ «. Alter item chartaceus I 91. part. sup. cujus in calce hæc leguntur: » Reliquum » deest, nec amplius reperitur, nisi in futurum » emergat, quod utinam fiat! Repertum fuit in » Synodo Constantiensi. *Codex scriptus anno* 1475. » *a IO. NY.* « Ergo noster uterque Codex Operum Pediani editorum principe Editione antiquior est. Iam hos ego Codices cum antiquis editionibus contuli, quibuscum ita consentiunt, ut ea scripta æquum est, quæ ab uno et vicino fonte, nempe a Poggii exemplari dimanarunt. Nullus igitur ope horum lacunosus locus expletur, nulla fere emendatio speranda est. Ordo autem Commentariorum idem est in his Codicibus atque in editionibus primis: qui nunc tamen iam inde usque ab Aldina Editione ad ordinem Operum Ciceronis accommodatus est.

Proferuntur argumenta ob quæ Anony-

XI. Iam ego quibus momentis inductus Asconium me in Ambrosiano palimpsesto invenisse ar-

(1) Obiter hîc moneo me Editiones octo Asconii tractasse. Principem Venetam anni MCCCCLXXVII. Proximam huic Patavinam MCCCCLXXXXIII. Parisiacas MDXX. et MDXXXVI. Aldinam MDXXII. Lugduni Batav. MDCLXXV. Denique in Operibus Ciceronis Amstelædamensem MDCCXXIV. et Patavinam MDCCLIII.

bitrer, breviter exponam. Id autem priusquam adgrediar, magnum huic sententiæ pondus afferam Ambrosianorum Doctorum auctoritate citata. Namque his quum ego mea de Asconio nuper a me reperto argumenta perpendenda proponerem, hoc ab ipsis gratissimum responsum retuli: ea idcirco probabiliora videri, quod olim suspicio aliqua oborta esset Asconium forte in Ambrosianis Codicibus latitare. Sed enim ante recognitam exscriptam et ordinatam huius, de quo agimus, Palimpsesti materiam elucere nondum res poterat. Nunc vero quum tanta pars Commentarii in publicam lucem emerserit, quantam ne præteritæ quidem Editiones complexæ fuerant; ex accurata utriusque Operis collatione, de vero Auctore inediti Commentarii satis probabiliter coniectare iam possum. Coniecturæ autem meæ hæc fere capita sunt.

mus Interpres in Ambrosiano palimpsesto repertus videtur Asconius.

1. Elocutionis et stili genus mihi prorsus idem videtur in Codice inedito atque in Asconii editionibus, purum videlicet utrobique, pressum, simplex, nitidum, elegans, et argentea immo aurea ætate dignissimum.

2. Methodus ipsa et materia Commentarii eadem est in Codice inedito atque in Asconii libris impressis. Utrobique siquidem præponitur Argumentum historicum et satis eruditum Tullianæ Orationis. Utrobique mira perspicuitate et brevitate loci obscuri enucleantur, sensus grammatici aperiuntur, historia temporum tangitur, multorum hominum vitæ et munera: tum leges, mores, consuetudines præsertim urbanæ et iudiciorum perpetuo describuntur.

3. Tam ex editis quam ex Codice inedito apparet, Auctorem Commentarii posteriorem quidem aliquanto esse ipso Cicerone, sed brevi intervallo. Adeo multa in utrisque narrantur seu minuta seu recondita, quæ nonnisi ab eo, qui iis rebus ætate esset proximus, resciri potuissent.

4. Mos est Asconii satis frequens provocandi ad paulo ante a se dicta. Idem sæpe facit noster Interpres.

5. Ad Orationem *in Vatinium* Editionis nostræ p. 122. indicat omnino Interpres se scripsisse in Orationem quæ hanc præcederet, nempe in *Sextianam*, quæ, ob ipsam materiam, *Vatinianæ* præponitur. Iam vero putatur Asconius commentatus fuisse in omnes fere Ciceronis Orationes.

6. In Codicis Commentario ad Orationem pro Plancio Editionis nostræ p. 99. satis significat Auctor se scripsisse in Verrinas. Tum ad Orat. *in Vatinium* p. 122. ait, sæpe se fecisse mentionem legum Æliæ et Fufiæ. Iam vero in Verrinas scripsit Asconius, ut in editionibus videre est. Tum legis Fufiæ meminit revera in Verr. *de præt. urb.* cap. XLII. Æliæ et Fufiæ *contra Pison.* cap. IV. Plures alias congruentias inter Asconium editum et Commentarium ineditum suis locis infra notamus; ex. gr. ad Orat. editam *pro C. Cornelio* scribit Asconius: » Hic est Cotta, de quo iam » sæpe diximus «. Et revera apud Interpretem etiam nostrum dicitur de hoc Cotta ad Orat. *in Clodium et Curionem* Edit. nostræ p. 26. Tum ad editam Orat. *in Pison* cap. XV. dicitur: » P. » Clodii App. Claudius, sicut iam sæpe significavimus, fuit Frater «. Fit autem eius rei mentio

etiam apud Scholiastem a me nuper editum ad Orat. *pro Scauro* p. 8. quæ mihi item Adnotationes Asconianæ putæ videbantur.

7. Ad Orat. editam *pro Milone* cap. v. scribit Asconius: „ Illud vos meminisse non dubito, per „ Q. Fusium (seu Fufium) illo quoque tempore, „ quo de incestu P. Clodii actum est, factum, „ ne a senatu asperius decerneretur „. Quo loco videtur Asconius provocare ad ea quæ dicta sunt in Argumento Orationis *in Clodium et Curionem* Editionis nostræ p. 11.

8. In Commentario edito ad Orat. pro Milone cap. XXXII. ait Asconius putare se iam significasse legem, quam Clodius ferre proposuerat de suffragio libertinorum. Iam vero ea narratio nusquam occurrit in Asconio edito, legitur autem apud nostrum Interpretem ad Orat. *de ære alieno Milonis* p. 39. videri Clodium eam legem fuisse laturum.

9. Item in Commentario edito ad Orat. *in Pison.* cap. x. scribit Asconius se iam dixisse, L. Lamiam a Gabinio Consule edicto relegatum esse. Id autem quum frustra quæsiveris in Asconio edito, occurret tibi apud Interpretem nostrum ad Orat. *pro Plancio* p. 115.

10. Incommoda ipsa, quibus tum editus Asconius, tum Interpres noster ineditus laborant, eiusdem generis sunt. Uterque enim iniuria temporum et scribarum incuria male habitus est. In utroque sunt lacunæ modo verborum, modo sententiarum. In utroque non raro Commentarius est acephalus aut mutilus. Quare in emendando aut declarando Pediani textu strenuam operam posuerunt doctis-

simi viri Gulielmus Budæus, Lodoicus Alvarus, Paulus Manutius, Carolus Sigonius, Andreas Patricius, Franciscus Fabricius, Petrus Nannius, Petrus Danesius, T. Popma Phrysius, Iacobus Cruquius, Thomas Crenius, sed præcipuus inter alios Franciscus Hotomannus, quorum pæne omnium Adnotationes Editioni Asconii Lugd. Batav. anni MDCLXXV. subiunguntur. Quantam medicinam nostro Codici inedito nos fecerimus, ex Notis nostris patebit. Denique tum in calce Parisiacæ Editionis anni MDXX. tum ab Andrea Patricio in Edit. Lugd. Batav. p. 284. monemur Asconii verba ægre interdum in Codicibus a Ciceronis verbis distingui. Id mihi quoque, dum Codicem exscriberem, haud raro molestiam et perplexitatem creabat.

Concluditur Asconium videri prorsus inventum in Ambrosiano palimpsesto.

Asconius igitur prorsus a nobis iudicatur noster Interpres, tum propter has omnes coniecturas, tum præcipue ob octavam et nonam. Iam si sua cuique Scriptori natura est, suus cuique color ac pæne vultus; nihil autem editus olim Asconii textus, ab eo qui primum nunc editur, differre videtur; reliquum est, ut nos deperditas Asconii Partes magno Dei beneficio deprehenderimus.

Immo eiusdem Auctoris minores partes item ineditas in aliis duobus Ambr. MSS.

Quumque ad IX. tantum Tullii Orationes Commentario Asconii uteremur, nunc iam XVI. ab eo illustratas legamus: quas inter Orationem *pro Scauro* nova parte Commentarii iam instructam (1). Immo quum Scholia, quæ ad Catilinariam quartam, Marcellianam, Ligarianam, et pro rege Deiotaro

(1) Vide Editionem trium Orationum Ciceronis *pro Scauro* etc. Præf. p. XII. et Monitum præpositum eidem Orationi *pro Scauro*.

infra addemus, eodem ferme iure Asconiana possint haberi; XX. iam Ciceronis Orationes Interprete suo, quo mirifice gaudent, Asconio exornantur.

Quo tempore Asconius vixerit.

XII. Quoniam Asconium me invenisse, si non omnino indubium, certe verisimile comprobavi, sequitur ut de Asconii ætate nondum satis inter Criticos constituta paucis disseram: ut hoc etiam Lectores nostri cognoscant, quantæ scilicet antiquitatis Auctorem in lucem nos emittamus. Asconii Pediani, eius certe qui in Orationes Ciceronis commentatus est, ætas patet omnino ex eius Adnotationibus olim editis ad Orat. *pro Scauro*, ubi de Scauriana domo hæc ait: » Possidet eam nunc » Longus Cæcina, qui consul fuit cum Claudio «.

Emendatur locus Asconii, ex quo eius ætas eruitur.

Noto in primis, in Asconii textu scribendum *Largus* pro *Longus*; quamvis etiam duo Codices Ambrosiani habeant *Longus*, quod mirum non est, siquidem exemplaria omnia ex uno apographo Poggii (qui et hunc errorem forte invexit) profluxerunt. Porro *Largus*, non *Longus*, Cæcina consul fuit cum Claudio Imp. et Cos. II. anno U. C. DCCXCV. Et quidem *Largus* habent Dio ad hunc annum, cum Notis ibi adiectis in Edit. Hamburgensi MDCCL--MDCCLII. qua nos semper utimur. *Largus* item habet lapis Neapol. apud Gruterum CXVI. 5. Spanhemius de usu numism. Tom. II. p. 9. sq. Baronius cum Nota adiecta Tom. I. p. 289. (quem frustra in hoc reprehendit Pagius). Item Norisius epist. Consul. in apparat. ad Baron. p. 153. Pighius, Tillemontius, Panvinius, Mediobarbus, et Gussemius Dictionar. numis. T. II. p. 21: tum Sigonius ita emendat in Continuat. Fastorum, apud quem et alii Auctores: tum denique Lipsius ad Tacit. Annal. XI. 33.

Si ergo Largus Cæcina qui fuit consul cum Claudio possidebat Scaurianam domum, cum Asconius scribebat in Orationem pro Scauro, sequitur Asconium æqualem fuisse Cæcinæ et Claudii Imperatoris (1). Atque ego quidem satis luculenter asserui scribendum in Asconio *Largus* pro *Longus*. Ceterum ea emendatio ad rem quidem nostram non omnino est necessaria. Ad Asconii enim ætatem cognoscendam sufficit, cum Asconius scribebat vixisse adhuc Cæcinam, quicumque is fuerit, qui Consul fuit cum Claudio. Id cum diserte ex loco Asconii etiam non emendato eruatur, iam eius ætatem in Claudii tempora incidisse per se patet.

Falsum Iusti Lipsii dictum

Sed tamen Lipsius ad locum Taciti paulo ante laudatum nonnulla ait, quæ mihi ad ætatem Asconii certo definiendam, disquirenda diligenter sunt. Narrat Tacitus timuisse Narcissum, ne Claudius Imp. a P. Largo Cæcina mutaretur, quominus de Messalina coniuge impudicissima pœnas sumeret. Ibi autem Lipsius sic commentatur: » P. Largus » Cæcina frater, opinor, C. Cæcinæ Largi, qui » consul cum Claudio fuit anno Urbis DCCXCV. » et in consulatu interfectus. Quem intelligit Asco» nius in pro M. Scauro: *Scauri domum possidet*

(1) Cæcinæ Largi domum nominat etiam Plinius Hist. Lib XVII Cap. 1. qua in domo illum, se iuvene, quasdam arbores ostentare solitum narrat. Iam Plinius sub Claudio Imp. stipendia. fecit. Bene ergo Plinii iuventa incidit in Asconii senectam. Asconium vero scripsisse in Orationes Tullii iam senem patet infra ex hac dissertatione, et ex ipso Asconio ad Orat. *pro Milone* cap. V. » Quid sit *dividere sententiam*, ut enarrandum » sit, vestra ætas, filii, facit.... Sed ego, ut curiosius ætati » vestræ satisfaciam etc.

» *nunc Longus Cæcina, qui consul fuit cum* » *Claudio.* Scribe *Largus*, et disce hinc quæ » Asconii certa ætas «.

At, pace tanti viri, quomodo scripsisset Asconius, *Scauri domum possidet nunc Cæcina qui consul fuit cum Claudio;* si Cæcina in consulatu interfectus fuisset? Qui interfectus fuit, haud plane nunc possidet. Negat igitur Asconius interfectum in consulatu Cæcinam. Scrutanti autem mihi unde Lipsius falsam notitiam hauserit Cæcinæ in consulatu interfecti, occurrit denique locus olim corruptus in Dione LX. 16. ad annum Urbis DCCXCV. ubi Arriæ facinus enarratur, quæ maritum Cæcinam Pætum mori iussum a Claudio, ad necem sibi fortiter consciscendam confirmavit: arrepto quippe gladio se ipsa graviter sauciavit, viroque eum porrigens: *en Pæte*, inquit, *non dolet.* Ad eum, inquam, locum quidam Veteres pro γυνὴ Καικίνου Παίτου *uxor Cæcinæ Pæti*, legerunt γυνὴ Καικίνου ὑπάτου *uxor Cæcinæ consulis.* Sed eum errorem sustulerunt iampridem doctissimi viri, quos vide ad eum locum Dionis. Et quidem Arriam uxorem Pæti diserte dicunt Martialis Epigr. 14. Lib. I. Plinius Epist. XVI. Lib. III. Fuit autem Pætus in partibus Scriboniani, qui arma in Illyrico contra Claudium movit, ut narrat Plinius loco citato, et hoc ipso anno U. C. DCCXCV. periit, ut scribit Dio. Igitur Largus Cæcina qui Consul fuit cum Claudio vivebat post consulatum, scribente Asconio. At enim consularis nuncupatur apud Plinium Epist. cit. etiam Pætus: fateor. Sed neque huius (qui quidem sub Claudio obierit) consulatus occurrit in fastis, neque id mea quic-

Emendatur.

quam refert, cui ad ætatem Asconii ex Asconio ipso definiendam satis est et Cæcinam fuisse consulem cum Claudio, neque eumdem in consulatu interfectum, sed superstitem dum Asconius scriberet.

Asconius Ciceronis Interpres Virgilium loquentem audivit.

Sequitur quærendum num Asconius Ciceronis Interpres idem sit, a quo Philargyrius ad Virgilii Eclogam III. v. 105. ait auditum Virgilium loquentem. Virgilius quidem obiit anno U. C. DCCXXXV. Asconius scribebat post consulatum Cæcinæ, nempe non ante annum DCCXCVI. Intercedunt ergo anni saltem LXI. Fingamus Asconium natum fuisse annos XV. cum Virgilium loquentem audiit, anno forte ante eius obitum: ita Asconius natus fuisset annos LXXVII. cum in Scaurianam Orationem scribebat. Quod a fide nihil abhorret.

Et Gallum, adeoque etiam Livii familiaris esse potuit.

Hinc autem constat multo magis Asconium potuisse audire Gallum fratrem Salonini, filium Asinii Pollionis narrantem, quartam Eclogam a Virgilio in honorem suum factam, ut refert Servius (si locus est sincerus) ad Ecl. IV. v. 11. in Ed. Burmanni. Tum etiam versari cum T. Livio, qui quidem ab Asconio ad Orat. pro *C. Cornelio* (1) dicitur *Livius noster*. Si tamen is locus de familiaritate potius Asconii cum Livio, quam de communi patria Patavio intelligendus est.

Constitutæ superius Asconii ætati contradicit Chronicon Eusebianum.

Sed enim D. Hieronymus in Chronico Eusebiano ad annum septimum Vespasiani scribit: » Q. Asconius Pedianus scriptor historicus clarus » habetur, qui LXXIII. ætatis suæ anno captus » luminibus, XII. postea annis in summo omnium

---

(1) Asconii Edit. Lugd. Batav. anni MCLXXV. p. 138.

» honore consenescit «. Id si vere diceretur, Asconius nec Virgilium audivisset, a cuius obitu ad septimum Vespasiani annum intercedunt anni LXXXXIII; nec annos natus LXXVII. scripsisset, quoniam oculis iam captus fuisset. Chronici Eusebiani auctoritate commoti duos Asconios effinxerunt Scaliger ad Eusebii Editionem priorem Animadv. p. 183-184, et Vossius de Historic. lat. Lib. I. Cap. 27. Sed longe rectius (inquit Fabricius Biblioth. lat. Ed. Nov. in *Asconio*) Hieronymum metachronismi arguisset olim Scaliger, quod facere non dubitavit Io. Harduinus ad Plinium (in Indice Auctorum Tom. I. p. 54) et Scaliger ipse in altera Eusebii Editione (p. 200.)

Quod vero ait ibi Fabricius p. 65-66. in *Asconio* (ut ne ego id quidem hîc prætermittam) videri Quintilianum fuisse auditorem Asconii, quia Inst. I. 7. ille scribit, se ex Pediano comperisse Livium usum esse vocabulis *sibe et quase*; id per se forte rem non probat. Eam enim notitiam tam ex audito quam ex lecto Pediano Quintilianus potuit comperire: licet vis vocabuli *comperire* Fabricianæ opinioni magis faveat. Ceterum Quintilianus Inst. X. I. dicit se vidisse inter disertos Domitium Afrum, qui quidem sub Caio anno DCCLXXXXII. fuit consul suffectus, et quem Eusebius in Chronico narrat ad annum primum Claudii clarum oratorem et sub Nerone mortuum. Ergo Quintilianus adolescens Asconium quoque iam senem potuit audire loquentem. Obiter Fabricii dictum de Asconii ætate expenditur.

Sed ut redeam ad difficultatem ex Hieronymo petitam, eam prorsus ego disiecerim, si illum Hieronymi textum nullius firmitatis esse probavero. Locus Chronici Eusebiani, ut plane incertus, reiicitur.

Ad eum quippe locum in Editione novissima Veronensi Tomo VIII. p. 681. hæc adnotantur: » Huic prænomen est singulari Q. littera, quam » Pontacus explicat *Quirinus*. Sunt etiam qui *Au*« *sonium* pro *Asconio* legant: nec Pediani ipsum » cognomentum aliis atque aliis ποικιλογραφίαις caret. » Putare itaque malim alium (scriptorem) a » celebri Asconio Patavino, qui Virgilii familia» ritate usus est, Philargyrio teste, heic abs Hie» ronymo indicari. Adeo nec oportere aut duos » cum Scaligero Asconios comminisci, ut tempo» rum ratio constet (alioqui Virgilio familiaris » diceretur, qui annis fere viginti ab eius morte » natus demum fuisset) aut de tot annorum me» tachronismo, ut idem Scaliger in secundis Cu» ris, et Harduinus ad Plinium faciunt, Hiero» nymum incusare. Ignotus hic nobis est re et » nomine Auctor, *Q.* sive *Quirinus* et *Squirinus*, » *Asconius*, sive *Ausonius*, et *Pasconius*, et *Asco*» *dius*, et *Squascodius* etc. ita enim veteres libri » variant «. Pontaci autem in hunc locum Chronici Notam, ex qua hæc fere sunt eruta, videsis in Apparatu ad Chronicon Tomi eiusdem p. 263.

Vossii quoque sententia de Asconii ætate reiicitur.

Superest excutienda sententia Vossii qui (1) ex Suida voc. Ἀπίκιος et Ἀσκώνιος, quibus in locis dicitur Asconius ventitasse ad mensam M. Apicii cum Iunio Blæso; notat recentiorem ætatem Asconii, quoniam Iunius Blæsus omnino, ut ait, sit ille, qui Galbæ et Vitellii temporibus vixit, et

(1) De Historic. lat. Lib. 1. Cap. 27.

quem Tacitus I. II. et III. libr. Histor. memorat. Sed vir ceteroqui doctissimus hîc mihi falsus videtur, non considerato satis Suida. Namque in voc. Ἀπίκιος Μάρκος dicit Suidas Asconium ivisse ad cœnam cum Iunio Blæso, quum hic esset consul cum Lucio: mensam autem fuisse M. Apicii. Iamvero Iunius Blæsus consul suffectus fuit cum Lucio Tiberii anno decimo (2). M. autem Apicius is est, quem nominant Dio LVII. 19. Tacitus Annal. IV. 1., et quem Athenæus Lib. I. p. 7. diserte ait sub Tiberio vixisse. Cur ergo respexit Vossius ad Blæsum minorem in Historiis Taciti nominatum, neque umquam, quod meminerim consulem appellatum, potius quam ad superiorem, Seiani avunculum, potentia prævalidum,

---

(1) V. Art de vérifier les Dates Tom. I. p. 351. et Murator. Annal. Ital. Porro hoc anno Urbis DCCLXXVI. Tiberii decimo Consulas ordinarii fuerunt *Asinius Pollio* et *Antistius Vetus*. *Antistio* prænomen *Caii* plerique, præter Blanchinium, tribuunt: sed *Lucium* fuisse apparet ex lapide apud Muratorium Nov. Thesaur. Inscrip. CCCI. 4. Quo loco doctissimus Muratorius hæc notat: » Non est corrigendus Blanchi» nius, quod *Antistio Veteri* prænomen *Lucii* tribuat. Immo » reliqui corrigendi, qui *Caium* illum appellant. Pluris quippe » est in hisce rebus auctoritas unius antiqui indubitati lapi» dis, in quo firma semper est scriptura quam Codicum, » quorum fortuna obnoxia est erroribus librariorum ac typo» graphorum, quibus facile fuit ex vicinitate formæ L. et C. » unum pro altero accipere, et *Lucium* in *Caium* immutare «. Habemus igitur hoc anno consulem *Lucium*. Adde quod Frontinus *de Aquæductibus* (Edit. Plantin. 1607. Lib. II. p. 119) habet consules *L. Martium* et *Antistium Veterem*. *Lucius* autem *Martius* fuit quidam suffectus.

Iunius Blæsus fuit item consul suffectus hoc anno, ut constat ex lapide nuper laudato apud Muratorium, ex quo lapide etiam videtur suffectus Blæsus kalendis Iulii. En igitur Iunium Blæsum consulem cum Lucio, ut Suidas, ait, et quidem sub Tiberio, quo tempore vivebat ille M. Apicius, ut diximus.

Africæ proconsulem (1), quodque magis ad rem facit, consulatus honore insignitum?

De unici Asconii ætate conclusio.

Unus est igitur Asconius, idemque Ciceronis Interpres, Virgilii et Asinii Galli auditor, Livii familiaris, et circa tempora Claudii Scriptor clarus. Quia vero locus Hieronymi, in quo Asconius historicus nominatur, plane incertus est, haud scio an is iure a Vossio inter latinos historicos recenseatur, nisi forte ob Sallustii Vitam, quam ab Asconio conscriptam indicat Acro ad Horat. Satyr. II. v. 41. Lib I. Nequid dicam de Libello cui titulus *de Origine Gentis romanæ*, quem Asconio perperam quidam tribuerunt: quorum sententia nec a Fabricio probatur in *Asconio*, atque ab ipso Auctore Libelli repellitur, qui in exordio Operis nominat decimum consulatum Constantii, cuius ætas immane quantum ab Asconiana, quam statuimus, abest.

De ætate prioris scripturæ in duobus palimpsestis Bibliothecæ Ambr.

XIV. Quoniam de Asconii ætate pro viribus egi, restat ut aliquid dicam de priore duorum palimpsestorum scriptura, in quibus ego inedita tum Ciceronis Opera deprehendi, tum etiam Asconii ut gravibus argumentis me comprobasse confido. Nam de tertio Codice sæculi X. e quo alia quædam scholia, Asconiana pariter, ut puto, exscripsi, infra agam in Monito, quod eis præponam. E primo quidem palimpsesto ea Scholia erui, quæ Partibus a me nuper editis Orationis *pro Flacco* subiiciuntur. De cuius Codicis ætate, quum eam tunc sententiam protulerim (2), cuius nondum me

---

(1) Tacit. Annal. III. 35.
(2) In Edit. nupera Fragm. Cicer. præf. p. XII.

pœnitet, nunc aliquid mihi explicatius disputandum est. Qua ego disquisitione utrumque una palimpsestum complectar, priorem nempe, in quo partes continuæ Ciceronis cum Scholiis, et alterum in quo Partes abruptæ cum Commentario. Ego igitur sic fere iudico, prioris Codicis primam scripturam, quod iam indicavi (1), ad II. aut III. sæculum; alterius primam item scripturam ad IV. aut V. sæculum pertinere.

Duo autem præcipue in his Codicibus observanda sunt, orthographia nimirum et Calligraphia. Et Orthographia quidem eadem prope est in utroque Codice: siquidem utrobique fere videas hæc antiquitatis vestigia: *adulescentia. aliqui* pro *aliquis. aliut. aput. auris* pro *aures* et similia. *cetera* pro *cætera. Clodi* pro *Clodii* et similia, sed non semper. *epistula. exolare. illut. idem* pro *iidem. isdem* pro *iisdem. is* pro *iis. inlatus* et similia. *intellegere* pro *intelligere. kaput. karitas. nequi* pro *nequis. optinere* pro *obtinere* et similia. *pervolgare. quamtus. querella. qvom. quotiens. totiens. relicum. scribtus. temptare* et similia. *tribunos* pro *tribunus. voltus.* unam u. eamq. vocalem. numquam i longam. In Codice secundo litteræ quoque compendiariæ pro verbo collocatæ duobus punctis includuntur sic v. gr. ·P· et quidem supra litteræ medietatem, quæ tamen noster typographus in Libro ad litteræ pedem impressit. Gemina puncta in schedis Vaticanis, e quibus editum est Livii Fragmentum, etiam Cl. Iuvenatius observavit (2). Idem Iuvenatius iam mo-

Antiqua Orthographia utriusque palimpsesti.

(1) Loco nuper citato.
(2) Edit. Neap. anni 1773. p. XLIII. » quod valde, inquit,

nuit (1) propter multa menda quæ forte occurrant, non esse retrahendas ad sequiorem ætatem membranarum scripturas, quandoquidem multa monumenta vel antiquissima mendis scatent. Et Livianas quidem schedas emendatiores nostris Codicibus dicere quis ausit (2)?

Calligraphia prioris palimpsesti.

Calligraphià tamen nostri duo Codices non parum inter se differunt. Nam prioris non solum pulchra est, sed prope ad lapidarium typum exarata. Quæ scriptura ut absolutius cognoscatur, eius omnes litteras in libri calce excusas exhibemus. Et quidem littera A sine lineola transversa occurrit in schedis Livianis, in Virgilio Vaticano quem Schelstratus adiudicavit sæculo Septimii Severi (3), in Virgilio Mediceo, et in Inscriptionibus sepulchri Pompeiani nuper ab eruditissimo Millinio editis (4), aliisque plurimis monumentis antiquissimis. E et F cum lineolis brevissimis in Virgil. Vatic. in sepulchr. Pomp. Item G cum virgula inversa brevissima in papyro latina Herculanensi (5), in Virg. Vatic. Vide etiam Dissertationis Isagog. ad Hercul. Volum. P. I. Tab. VII. 7. Formam adspiratæ H notabis similem, quamvis inelegantiorem, in papyro Herculanensi latina. L et F excedunt su-

---

» notandum est: nec enim alibi huius moris exempla, nec » in scriptis libris, nec in veteribus lapidum, aut æris ta- » bulis observare memini «. At ego huiusmodi puncta vidi non solum in hoc Codice, sed etiam in alio item latino Sæc. XII. « V. Specimen Characterum in fine libri nostri N. VI.

(1) Pag. LXXX.

(2) Conferatur tabula emendationum Fragmenti Liviani p. XXXV - XXXVI.

(3) V. Præf. ad Virgil. Vatic. p. IV.

(4) Neapoli 1813.

(5) Herculan. Volum. Tom. II.

periorem versûs lineam, ut in schedis Livianis. P parvo cum capite, et quidem aperto ut in Virg. Vatic. et aliis sæpe antiquis monumentis. I cum brevi linea superiore ut in Virg. Vatic. papyr. lat. Hercul. alibique. V lineâ sinistrâ inclinatâ ut in papyr. lat. Hercul. Virg. Vatic. et Mediceo, sed in nostro codice est longe elegantior hæc littera.

Ætas scripturæ textûs in palimpsesto priore.

Dicam igitur quod Iuvenatius de suis schedis Livianis (1). Facit, ut in Antoninorum ætatem incidisse huius prioris Codicis primam scriptionem iudicem, ipsa in primis litterarum, quibus exarata est conformatio ac concinnitas. Immo concludam ut idem Iuvenatius de suis Livianis (2): » Siquis veterum librorum, quæ circumferuntur, » litterarum specimina cum his schedis componat, » tum quæ de illorum ætate docti viri, atque in » antiquitate investiganda diu multumque versati » scriptis mandarunt, animo reputet; ei non tam, » quemadmodum Antoninorum temporibus conscrip» tas istiusmodi schedas fuisse approbet, quam » quemadmodum non longe ante conscriptas ap» probet, laborandum esse «.

Et scripturæ scholiorum in eodem priore palimpsesto.

Iam Scholiorum huius prioris Codicis duplex scriptura est, altera fere quadrata, altera rudior. Illa quidem ipsâ textûs scriptione vix recentior videtur, alteram sequiorem esse aliquanto haud gravate concedam. Nihil autem vetat, quin putemus, hæc scholia, licet antiquissima, ab amanuense paulo recentiore scripta in Codice fuisse,

(1) P. LXXX.
(2) P. LXXXV.

ita ut neutra tamen scriptura scholiorum sæculo IV. aut V. posterior sit.

Ætas prioris scripturæ in altero palimpsesto.

Alterius Codicis priorem scripturam ne sæculo V. seriorem pronunciem, moveor primum auctoritate antiqui Censoris codicis Ambrosiani, qui secundam huius scripturam (quam solam ipse vidit) putavit prope coætaneam Chalcedonensi Concilio. Hanc ego quidem ad VII. aut etiam VIII. sæculum pertraho: verum inter primam et secundam superinductam tantum interest, ut si tria sæcula intercedere dicam, moderate, immo parum me dixisse arbitrer. Reapse scriptura, de qua nunc agimus, Fragmentorum VII. Orationum Ciceronis cum Commentario, adeo et ipsa spatiosa est, adeo pulchra, quodque gravius momentum est, adeo priscam orthographiam exprimit, ut serior sæculo V. iudicari omnino non possit. Ne prolixus sim (in tanta præsertim exemplorum copia) si conferatur papyrus ægyptiaca, quam Maurini ediderunt (1), et cuius scripturam sæculo VI. seriorem negant esse dicendam; patebit luce meridiana clarius scripturam priorem nostri Codicis adeo magnitudine, forma, orthographiaque litterarum præstare, ut instituta proportione cum nuper laudata papyro, tum etiam cum plurimis aliis a celeberrimo Caietano Marino editis, scriptio Ambrosiana ad sæculum potius IV. quam V. pertinere videatur. Addo denique, Turcium Apronianum, qui sæculo V. floruit, usum esse omnino litterarum D. E. G. H. M. eâ formâ (2), quæ in nostro codice

(1) Nouveau Traité Diplom. Tom. I. p. 487.
(2) Eiusdem Operis Tom. III. p. 56.

etiam comparet. Formam autem litteræ Q. quam in hoc Ambrosiano Codice vides, cave putes recentiorem, cum ea occurrat etiam in specimine characteris quadrati antiquissimi Scholiorum, quæ nos edidimus ad Orat. *pro Scauro*.

De quibusdam novis vocabulis quæ in his Operibus occurrunt.

XV. Atqui nonnullæ etiam voces in his Scriptis occurrunt, quas in veteris latinitatis lexica nondum relatas notavi. Nimirum COMPECTO (1) LENITIES (2) HUMILITARE (3) DEMERITUM pro *meritum*, substantivum ut videtur nomen (4). VINCENTER (5). (Nihil dico de voce SENSIO (6) quam pro *sententia* vides in Isidori glossario) Alias fortasse diligentes lectores notabunt. Harum unam tamen reperi in lexico sequioris ætatis, nempe DEMERITUM, sed in sensu contrario pro *peccato* apud Cangium ex Magistro Rogerio. HUMILITARE activâ quidem formâ nullibi vidi, sed *humilitari* passivâ apud eundem Cangium ex Fausto Regiensi. Quod siquis roget quid de his vocibus, quas in nostro Interprete offendimus, statuendum videatur, duplex potest esse responsio. Prior quidem, non continuo iudicanda esse vocabula barbara, siquæ vel a lexicis veteris latinitatis absunt, vel apud recentiores tantum scriptores huc usque supererant. Nam certum est, plurimis amissis antiquis scriptis, multa quoque cum iis vocabula periisse, quæ prodire par est, si-

(1) In Orat. pro Scauro p. 15.
(2) In Clod. et Cur. p. 20.
(3) Pro Sylla p. 73.
(4) Pro Sylla p. 76.
(5) Pro Sylla p. 81.
(6) Pro Sylla p. 80.

quando aliquod ex iis scriptis deperditis in lucem reducatur. Tum ipsi barbari Auctores sæpe bonis vocabulis utuntur, quæ tamen sublestæ fidei eatenus habentur, quatenus ea apud hos tantum leguntur. Hæc igitur quinque vocabula, sive quæ nullibi huc usque exstabant; sive quæ apud sequiores tantum Auctores occurrebant; quoniam cum antiquo Scriptore deperdito sese nunc produnt, ea, inquam, in veteris latinitatis lexica referenda videntur. Id sicui minus placet, alteram accipiat responsionem ex Hadriano Cardinali (1) qui de Asconii edito textu sic loquitur: » Asconius Pe- » dianus, qui tametsi sub Augusto Cæsare flo- » ruit (2), bonaque multa atque elegantia scripsit, » sicuti ex libello, sive potius fragmento, quod » ante hos annos repertum est, colligi potest, » multa fluit ac scatet barbarie: quam tamen » barbariem non ab illo certe, qui bono etiam » tunc tempore eruditus est, provenire puto; sed » potius ab aliquo insulso atque ineleganti gram- » matico, qui interpretis vice functus, inepta » multa conseruit, quæ postea una cum bonis » Auctoris verbis descripta sunt«. Nos satis contendimus in hac Dissertatione, Interpretem nostrum videri Asconium. Quod nos vere dixisse, illud etiam indicio sit, quod utrumque scriptum aliquot alienis forte vocabulis interpolatum est. Quæ macula, siqua revera est, certe minima in Interprete nostro inhæret, in quo tam mendose ceteroqui

(1) De Modis latine loquendi. Coloniæ MDXXIX. p. 245.

(2) Melius Hadrianus dixisset sub Claudio: quamvis et Augusti ætatem vidit Asconius.

olim descripto adeo paucas voces huiusmodi notare potuimus. Et COMPECTO quidem, ut diximus, apud ipsum legitur Ciceronem.

XVI. Age vero tam nobiles summorum Scriptorum lucubrationes, quum ad iustam libri formam digessissem, nullis eas porro criticæ artis ornamentis instruerem? Sed nudas hiantes, tenebrisque vix depulsis cæcultantes in illustrissimam huius sæculi lucem emitterem? Id quum absurdum mihi videretur, cœpi eas pro meæ eruditionis copiolis presse quidem sed accurate expolire. Itaque et singulis Tullianis Orationibus saltem ineditis, Monitum præposui, in quo cuiusque historiam, occasionem, propositumque evolvo. Tum perpetuis Adnotationibus ipsas Ciceronis Particulas et Interpretis Commentarium, primum quidem a pluribus amanuensium veterum mendis purgo, tum de Codicis palæographia, vocabulis interdum novis, rebus denique cunctis notabilioribus lectores admoneo. Lacunas aliquot minimas Codicis, voculis interiectis (distinctis tamen a vetere textu) expleo. Et quia in Scripto tam annoso et abrupto multa obscura esse sentiebam, id quoque curavi, ut implorata historiæ et philologiæ ope, mediocrem ei lucem aspergerem. Quia vero nullum Scriptorem evidentius explicari iudicabam, quam cum ipse sui fit interpres, Ciceronem quidem ex eius editis scriptis sæpe declaravi; Commentarium autem anonymum, quum Asconii esse putem, frequentissima Asconianæ editionis comparatione consectatus sum. De notis criticis ad hæc Opera.

XVII. Nunc quoniam satis videtur fluxisse verborum, ut extremum aliquid habeat oratio, ita mihi finiendi necessitatem imponam, si Nationi Commendantur hæc nova Opera Italiæ.

meæ, si præstantissimæ provinciarum omnium Italiæ hæc Maiorum nostrorum rediviva Opera singulariter commendavero. Scilicet ei populo, unde orta gravitas et magnitudo animi videtur: qui diu cum tot gentibus de disciplinarum atque artium gloria decertavit: cuius doctrina, vis ingenii, pulcherrima gesta orbis terræ iudicio comprobantur. Quippe Deus Italiam cum elegantiæ, ubertatis, sacrorum sedem constituit; tum eruditionis etiam, litterarum, artium, scientiarum post barbarica sæcula arcem esse voluit sempiternam. Quare hæc etiam Inventa quasi igniculos quosdam Deus extudit, quibus animi nostri ad industriæ laudem cierentur. Obliviscendum nobis putamus ea nos in terra versari, ubi barbarorum incursus et furor innumeros italicorum ingeniorum labores inficetis temporibus obruit? O duros animos, o derelictos homines ab humanitate qui tam turpem cladem ediderunt! Nulla potest eloquentia indignitatem rei pro merito detestari. Atque utinam quod barbarorum olim imprudentia aut satietas nobis reliquum fecerat, id alii deinceps molestissimi casus non eripuissent! Hem conditionem miseram atque acerbam Italicorum studiorum! quorum præstantissima laus ideo quasi proposita atque edita in altum videtur, ut ab omnibus ventis fortunæ adversæ circumfletur.

XVIII. Sed non clamitabo iam vehementius, nec volitabo in hoc insolentius. Neque enim Itali tot incommodis cladibus rapinisque vexati idcirco animos abiecerunt: immo vero litterarias divitias, siquæ sibi a naufragio supersunt, acriore industria, atque, ut ita dicam, graviore cum fœnore exercent.

Nam et ordinandis populorum nummis, declarandis regum diplomatibus, legendis marmorum titulis, edendis codicum scriptis diligentissimam curam impendunt. Iam pinacothecæ et lycea et nobiliorum artificum scholæ quid aliud ostentant, nisi anaglypta et statuas antiquo opere et summa arte perfectas? Semper enim hæc ornamenta atque artificia, signa, tabulæ pictæ, sigillata vasa, toreumata, emblemata Italos homines singulariter delectarunt. Quis præterea tam dite solum paulo eruditius effodit, quin nummos, cippos, statuas, columnas, papyros etiam, et præclara opera omnigena commoveret? Nunc demum mea tenuis industria Ciceronem, atque, ut mihi penitus persuasi, etiam Asconium ex Ambrosianis forulis excitavit. Quare ii qui præstanti ingenio et singulari sagacitate prædíti sunt ea moliantur excogitent tentent, quæ fieri ab iis civibus debent, qui sint Patriam temporibus miseris diu prostratam, studiorum fructibus atque oblectamentis recreaturi.

Tu vero, Vir eruditissime et optime IACOBE MELLERI, munus meum in præcedente Libello inchoatum, in præsente absolutum lubens excipe: et Opus in tua Patria repertum, te hortatore et fautore editum, ab homine tui studiosissimo tibi oblatum singulariter dilige.

XIX

ORATIONIS TULLIANÆ

IN .P. CLODIUM ET CURIONEM

PARTES INEDITÆ

CUM ANTIQUO COMMENTARIO

ITEM INEDITO

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

EDITORIS MONITUM

Tullianæ Orationis in Clodium et Curionem *pauca verba in Editionibus, sed uberrima memoria extat. Laudant enim ex ea locos aliquot Nonius Marcellus et Quintilianus, quos vide sis in Fragmentis Orationis olim editis. Meminit eius etiam noster Interpres, quem nunc edimus, ad Orat.* in Vatinium. *Clodiani autem stupri, quod occasionem præbuit huic Orationi scribendæ, sexcentis in locis meminit Cicero. Vide, si lubet*, de Provinciis Consularibus *X.* in Pisonem *XXXIX.* Paradoxum *IV*, *et passim* pro Domo sua, de Haruspicum Responsis, *et* pro Milone, *quæ tres Orationes magnam lucem affundunt huic ineditæ* in Clodium et Curionem. *Sed nusquam enucleatius quam in libro I. Epistolarum ad Atticum res tota evolvitur. Nam Epist. XII. ait Cicero: » P. Clodium Appii F. credo te audisse cum veste » muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, cum » sacrificium pro populo fieret, eumque per manus » servulæ servatum et eductum; rem esse insigni » infamia «. Tum. Epist. XIII. » Credo te audisse, » cum apud Cæsarem pro populo sacrificium fie- » ret, venisse eo muliebri vestitu virum; idque » sacrificium cum Virgines instaurassent, mentio- » nem a Q. Cornificio in senatu factam: postea » rem ex senatus consulto ad pontifices relatam, » idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex » senatus consulto consules rogationem promul- » gasse; Uxori Cæsarem nuntium remisisse «. Historiam controversiæ in senatu actæ pertexit Cicero Epist. XIV. ubi etiam apparet Curionem stetisse pro Clodio. » Homines ad XV. Curioni*

» nullum senatus consultum facienti assenserunt: » ex altera parte facile cccc. fuerunt. acta res » est. Fufius tribunus tum intercessit. Clodius » conciones miseras habebat «. Sed descriptionem plenissimam huius Causæ Clodianæ habet Epistola XVI. cum particulis ipsius Orationis Tullii in Clodium, et Curionem. Quum hæc Epistola mirabiliter illustret nostra inedita Orationis Fragmenta, immo et ipsum Anonymi item ineditum Commentarium; visum nobis est eam omnino hic pœne integram potius præmittere, quam identidem ad eamdem minore cum fructu provocare.

Cicero Attico

Quæris ex me, quid acciderit de iudicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit: et simul vis scire, quo modo ego minus, quam soleam, prœliatus sim: respondebo tibi ὕστερον πρότερον, ὁμηρικῶς. Ego enim, quam diu senatus auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter, et vehementer prœliatus sum, ut clamor, concursusque maxima cum mea laude fierent: quod si tibi unquam sum visus in rep. fortis, certe me in illa caussa admiratus esses. cum enim ille ad conciones confugisset, in hisque meo nomine ad invidiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas, et quantas strages edidi? quos impetus in Pisonem, in Curionem, in totam illam manum feci? quo modo sum insectatus levitatem senum, libidinem iuventutis? sæpe, ita me dii iuvent! te non solum auctorem consiliorum meorum, verum etiam spectatorem pugnarum mirificarum desideravi. postea vero quam Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fu-

sius trib. pl. ferret; in qua nihil aliud a consulari rogatione differebat, nisi iudicum genus; (in eo autem erant omnia) pugnavitque, ut ita fieret; quod et sibi, et aliis persuaserat, nullis illum iudicibus effugere posse: contraxi vela, perspiciens inopiam iudicum; neque dixi quicquam pro testimonio, nisi quod erat ita notum, atque testatum, ut non possem præterire. itaque, si caussam quæris absolutionis, (ut iam πρὸς τὸ πρότερον revertar,) egestas iudicum fuit, et turpitudo. id autem ut accideret, commissum est Hortensii consilio: qui dum veritus est, ne Fusius ei legi intercederet, quæ ex S. C. ferebatur, non vidit illud, satius esse, illum in infamiæ relinqui sordibus, quam infirmo iudicio committi: sed ductus odio properavit rem deducere in iudicium, cum illum plumbeo gladio iugulatum iri tamen diceret. Sed iudicium, si quæris, quale fuerit; incredibili exitu, sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipso initio consilium Hortensii reprehendatur. nam ut reiectio facta est clamoribus maximis; cum accusator, tanquam censor bonus, homines nequissimos reiiceret, reus, tanquam clemens lanista, frugalissimum quemque secerneret; ut primum iudices consederunt, valde diffidere boni cœperunt. non enim unquam turpior in ludo talario consessus fuit. maculosi senatores, nudi equites, tribuni non tam ærati quam, ut appellantur, ærarii. pauci tamen boni inerant, quos reiectione fugare ille non potuerat, qui mæsti inter sui dissimiles, et mærentes sedebant, et contagione turpitudinis vehementer permovebantur. hic, ut quæque res ad consilium primis petitionibus refe-

rebatur, incredibilis erat severitas: nulla varietate sententiarum: nihil impetrabat reus: plus accusatori dabatur, quam postulabat: triumphabat (quid quæris?) Hortensius se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur. me vero teste producto, credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse, quæ consurrectio iudicum facta sit, ut me circumsteterint, ut aperte iugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint. Quæ mihi res multo honorificentior visa est, quam aut illa, cum iurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut cum tabulas Metelli Numidici, cum hæ, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt. multo hæc, inquam, nostra res maior. itaque iudicum vocibus, cum ego sic ab his, ut salus patriæ, defenderer, fractus reus, et una patroni omnes conciderunt. ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quacum abiens consulatu sum domum reductus. clamare præclari Ariopagitæ, se non esse venturos, nisi præsidio constituto. refertur ad consilium: una sola sententia præsidium non desideravit. defertur res ad senatum: gravissime, ornatissimeque decernitur. laudantur iudices. datur negocium magistratibus. responsurum hominem nemo arbitrabatur. Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι, ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. nosti Caluum, ex Nanneianis, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. biduo per unum servum, et eum ex ludo gladiatorio, confecit totum negocium: accersivit ad se, promisit, intercessit, dedit. iam vero (o dii boni! rem perditam!) etiam noctes certarum mulierum,

atque adolescentulorum nobilium introductiones nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. ita, summo discessu bonorum, pleno foro servorum, XXV. iudices ita fortes tamen fuerunt, ut, summo proposito periculo, vel perire maluerint, quam perdere omnia. XXXI. fuerunt, quos fames magis, quam fama, commoverit. quorum Catulus cum vidisset quendam, Quid vos, inquit, præsidium a nobis postulabatis? an, ne nummi vobis eriperentur, timebatis? Habes, ut brevissime potui, genus iudicii, et caussam absolutionis. Quæris deinceps, qui nunc sit status reip. et qui meus. Reip. statum illum, quem tu meo consilio, ego divino confirmatum putabam, qui bonorum omnium coniunctione, et auctoritate consulatus mei fixus, et fundatus videbatur, nisi quis nos deus respexerit, elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio; si iudicium est, triginta homines populi R. levissimos, ac nequissimos, nummulis acceptis, ius, et fas omne delere, et, quod omnes non modo homines, verum etiam pecudes factum esse sciebant, id Talnam, et Plautum, et Spongiam, et ceteras huiusmodi quisquilias statuere, nunquam esse factum. sed tamen ut te de rep. consoler; non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito reip. vulnere, alacris exultat improbitas in victoria. nam plane ita putaverunt, cum religio, cum pudicitia, cum iudiciorum fides, cum senatus auctoritas concidisset, fore, ut aperte victrix nequitia, ac libido pœnas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatus mei. idem ego ille, (non enim mihi videor insolenter gloriari, cum de me apud

te loquor, in ea presertim epistola, quam nolo aliis legi) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unumquenque confirmans, et excitans. insectandis vero, exagitandisque nummariis iudicibus, omnem omnibus studiosis, ac fautoribus illius victoriæ παῤῥησίαν eripui. Pisonem cos. nulla in re consistere unquam sum passus: desponsam homini iam Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abiectum excitavi: Clodium præsentem fregi in senatu, cum oratione perpetua, plenissima gravitatis, tum altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes. nam cetera non possunt habere eandem neque vim, neque venustatem, remoto illo studio contentionis, quem ἀγῶνα vos appellatis. Nam, ut idibus Maii in senatum convenimus, rogatus ego sententiam, multa dixi de summa reip. atque ille locus inductus est a me divinitus; ne, una plaga accepta, patres conscripti conciderent, ne deficerent: vulnus esse ejusmodi, quod mihi neque dissimulandum, neque pertimescendum videretur: ne aut ignorando stultissimi * iudicaremur. bis absolutum esse Lentulum, bis Catilinam: hunc tertium iam esse a iudicibus in remp. immissum. erras Clodi: non te iudices urbi, sed carceri reservarunt; neque retinere in civitate, sed exilio privare voluerunt. quamobrem patres conscripti erigite animos, retinete vestram dignitatem. manet illa in rep. bonorum consensio: dolor accessit bonis viris; virtus non est imminuta: nihil est

* Locum hiantem quidam explent sic; *aut timendo ignavissimi*. In Codd. Ambrosianis nullum supplementum inveni.

damni factum novi, sed, quod erat, inventum est. in unius hominis perditi iudicio plures similes reperti sunt. Sed quid ago? pæne orationem in epistolam inclusi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer: obiicit mihi, me ad Baias fuisse. falsum: sed tamen quid hoc? simile est, inquam, quasi in operto dicas fuisse. Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis calidis? narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas concupivit. nosti enim marinas. Quousque, inquit, hunc regem feremus? regem appellas, inquam, cum Rex tui mentionem nullam fecerit? ille autem Regis hereditatem spe devorarat. Domum, inquit, emisti. putas, inquam, dicere, iudices emisti? Iuranti, inquit, tibi non crediderunt. mihi vero, inquam, XXV. iudices crediderunt: XXXI. quoniam nummos ante acceperunt, tibi nil crediderunt Magnis clamoribus afflictus conticuit, et concidit. Noster autem status est hic. Apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis, et fæcem multo melius, quam reliquisti. nam et illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse. missus est sanguis invidiæ sine dolore, atque etiam hoc magis, quod omnes illi fautores illius flagitii, rem manifestam illam redemptam esse a iudicibus, confitentur.

Hæc ad declarandam huius Orationis historiam ac pæne cursum sufficiant. Prodeant iam ex nostro Codice integrum Orationis Argumentum, et amplus Commentarius Scriptoris antiqui et inediti, non sine multis et nobilibus Partibus ipsius deperditæ Orationis. Scripta est autem hæc Oratio Consulibus Pisone et Messala, idest Ciceronis anno XLVI.

IN̄C IN .P. CLAUDIUM

ARGUMENTUM

Aput Græcos *huiusmodi genera orationum* ἐπαινοῦντα καὶ ψέγοντα (1) nominantur continentia ferme laudes et vituperationes. Non enim rei postulantur a Tullio vel .C. Curio vel .P. Clodius; sed quoniam habuerant in senatu quandam iurgiosam decertationem, visum Ciceroni est hanc orationem conscribere plenam sine dubio et asperitatis et facetiarum, quibus mores utriusque proscindit, et de singulorum vitiis quam potest acerbissime loquitur (2). Sed enim principium huius offensæ fertur a .P. Clodi incestu (3) descendisse. Nam visus est

---

(1) Nota I. in Codice scribi sic: » Aput Græcos . . . . . nominantur » spatio relicto. Huiusmodi spatia vacua haud raro occurrunt in Codice, quæ replenda videntur modo voculis græcis, quas librarius, quia græce forte erat ignarus, omisit: modo latinis, quas idem librarius ideo forte non scripsit, quia exscribebat e codice corrupto aut mutilo.

II Siqua verba charactere diverso et macriore Commentariis antiquis interseruntur, ea esse nostra supplementa.

III. Visum esse nobis supplere ἐπαινοῦντα καὶ ψέγοντα, Consulatur Aristoteles Rhetor. Lib. 1. cap. 27. Item Isocrates Panath. edit. Wolfianæ per Crispinum p. 557. A. Nisi quis malit supplere ἐπιδεικτικὰ ex Cicerone *Orator* xi. et Fortunatiano C. *Rhet. Sch.* Lib. 1. sub initio.

(2) Consonat Quintilianus Inst. III. cap. 7. » Editi in Competitores *(in consulatus petitione Antonium et Catilinam)* » in L. Pisonem, *IN CLODIUM ET CURIONEM* Libri, vituperationem continent, et tamen in senatu loco sunt habiti sententiæ «.

(3) Cod. evidenter pro *incestu* habet *iratu*.

in domo Pontificis Maximi .C. Cæsaris eiusdemque prætoris incestum fecisse cum eius uxore Pompeia, eo tempore (1) quo per Vestales virgines et matronas honestissimas in operto Bonæ Deæ sacrificium viris omnibus inaccessum fiebat. Unde elabso tamen Clodio magna invidia percrebuit et infamia cærimoniarum, ut senatus decernere cogeretur, omni (2) diligentia consulum pervestigandum, siquod esset publicis religionibus inlatum flagitium. Accedebat huc etiam præiudicium quoddam .C. Cæsaris ipsius Pontificis, qui uxorem suam ilico repudiavit. Post quod reus de incesto factus est .P. Clodius, accusante .L. Lentulo, defendente .C. Curione Patre. Nam tres illis temporibus Curiones inlustri nomine extiterunt, atque ita in libris (3) adhuc feruntur; Curio Avus qui Servium Fulvium incesti reum defendit; et hic .C. Curio Pater, qui .P. Clodio adfuit; et tertius ille Curio tribunicius qui bello civili Pompeiano in Africa periit. *Nam* cum esset partium Cæsaris, oppressus est ab equitibus Iubæ regis. Sed hactenus de Curionibus dictum sit (4). Multum diuque habitis

---

(1) Cod. *cum eo tempore.*

(2) Cod. *omnia.*

(3) Nempe in eorum Orationibus, quæ adhuc supererant, cum hic Commentarius scribebatur.

(4) De primo Curione sic Cicero in Bruto XXXII. » Curio » fuit igitur eiusdem ætatis fere, sane illustris orator, cuius » de ingenio ex Orationibus eius existimari potest. Sunt enim » et aliæ, et pro Ser. Fulvio de incestu, nobilis oratio. Nobis quidem pueris, omnium optima putabatur, quæ iam » vix comparet in hac turba novorum voluminum «. Tum » addit »Atqui hæc, inquam de incestu laudata Oratio pueri-

concertationibus ante iudicium, P. Clodius a turbulenta multitudine, ne caussam diceret, non sine impetu seditionis adiutus est: auctore huius conspirationis Q. Fufio Caleno Tribuno Plebis (1), cuius mentionem creberrimam Tullius in Filippicis (2) orationibus facit (3), obstante vero pene (4) universo senatu pro sanctimonia religionum adversus crimen incesti.

» lis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, » loci sane inanes: verumtamen nondum tritis nostrorum » hominum auribus, nec erudita civitate, tolerabiles. Scripsit » et alia nonnulla, et multa dixit et illustria, et in numero » patronorum fuit: ut eum mirer.. consulem non fuisse «.

Secundum Curionem dicit Consulem cum Octavio Cicero in Opere eodem LX. Huius vero laudi oratoriæ vehementer obtrectat capp. LIX—LXI. Sic tamen concludit: » Orator, vi- » vis eius æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter » verborum bonitatem, et expeditam ac profluentem quo- » dammodo celeritatem. Itaque eius orationes adspiciendas » tamen censeo etc. «

De tertio Curione sic scribit cap. LXXXI. » Atque hic a » magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem » ad dicendum: industriam non sum expertus: studium certe » fuit «. De huius nece V. Cæsarem Bell. civ. II. 42.

Curiones recenset inter Oratores etiam Auctor Dialogi *de caussis corruptæ eloquentiæ* cap. XXXVII.

(1) Asconius ad Orat. pro Mil. p. 197. Edit. Lugd. Batav. anni MDCLXXV. qua nos semper utimur, narrat: » per *hunc Fufium* » seu *Fusium* illo tempore, quo de incestu P. Clodii actum » est, factum, ne a senatu asperius decerneretur «.

(2) Sic *Filippicis*. Retineo autem antiquam orthographiam, de qua Cicero *Orator* XLVIII. hæc ait: » *Purrum* semper En- » nius, numquam *Pyrrhum*. *Vi patefecerunt Fruges*: non » *Phryges*, ipsius antiqui declarant libri. Nec enim græcam » litteram adhibebant: nunc autem etiam duas: et cum *Phry-* » *gum*, et cum *Phrygibus* dicendum esset, absurdum erat » aut tantum barbaris casibus græcam litteram adhibere, aut » recto casu solum græce loqui: tamen et *Phryges*, et Pyr- » rhum aurium causa dicimus. V. etiam Quintil. Inst. lib. 1. » cap. V. «

(3) Vide præsertim Octavam: tum Decimam, Undecimam et Duodecimam.

(4) *Pene* hoc loco, at alibi fere semper scribitur *pæne*,

menter et acerrimo spiritu hac oratione Cicero respondit, duorum tam ipsius quam Curionis (1).

INCIPIT ORATIO

STATUERAM .P.C. QUOAD REUS ESSET .P. CLODIUS NIHIL DE ILLO NEQUE APUT VOS NEQUE ALIO ULLO IN LOCO DICERE.

Facere videtur hoc *in argumentum* (2) gravitatis ac modestiæ suæ; verùm summa cum asperitate, quamvis absolutus sit Clodius, tamen incestum vere commisisse adhuc adseverat. Hoc enim testificando, se omni et humanitate et patientia .P. Clodio pepercisse, sine dubio confirmat veritatem sui testimonii, ut omnia de illo cum fide dixerit, cui per illud tempus reatus parcendum putaverit.

AC FURIOSIS CONTIONIBUS INDIXERAT.

Opportune et acriter furiosum .P. Clodium dicit, ut in eum suspicio conveniat incesti, cuius ingenium furore iactetur (3).

---

(1) Sensus videtur huiusmodi » Quibus minacissimis territus vocibus duorum tam ipsius, quam Curionis, vehementer *etc.* « Vel pòtius » hac Oratione Cicero respondit Orationibus duorum etc. «

(2) Spatium est in Codice, quod nos ita replevimus.

(3) Furiosam Clodii naturam pingit Cicero de Harusp. Resp. XVIII. » A Diis quidem immortalibus quæ potest homini maior esse pœna furore atque amentia? Tu (Clodi) cum *furiales in concionibus voces* mittis, cum domos civium evertis, cum lapidibus optimos viros pellis etc. cum baccharis, cum furis; tum das eas pœnas, quæ solæ sunt hominum sceleri a Diis immortalibus constitutæ.... Deorum tela in impiorum mentibus figuntur «.

Quod simul ab eo mihi et reip. denuntiabatur.

Et suæ dignitati plurimum dedit, et .P. Clodium vehementius accusavit. Nam gloriæ Ciceronis accedit, quod seiungi a rep. non potest: invidiæ autem .P. Clodii adstruitur, si odisse videatur in Cicerone remp.

Nihil me addere ad alterius periculum.

Satis agit, ut in testimonio non existimetur esse mentitus.

Sin esset iudicatum non videri virum venisse, quo iste venisset.

Amaritudo stomachi est in hac sententia, qua perstringit mores .P. Clodi scilicet inpudicos, ita dicendo: « non videri virum venisse « quo iste venisset ». Quasi hoc pronunciaverint qui eum sententiis suis liberaverunt, non ut incestum sibi probari non potuisse dicerent, sed ut ipsum virum negarent.

Ut ille iudicio tamquam e naufragio nudus emersit (1).

In loco et ipsorum Iudicum perstringit infamiam, quorum sententiis fuerat absolutus. Nam partim trecena millia, partim vero, secundum opiniones aliorum, quadringena accepisse dicuntur.

---

(1) Simili locutione de Clodio utitur Cicero in Orat. *de Haruspicum Resp.* xviii. » Te Iudices emiserunt excussum et » exhaustum: suo iudicio absolutum, omnium condemnatum ».

SYRIAM (1) SIBI NOS EXTRA ORDINEM POLLICERI.

Diximus in Argumento (2), per illud tempus Clodium fuisse quæstorem. Opimas igitur provincias cupiditati suæ blandiente dicit in animo habuisse : quasi hoc ab senatu consequi posset, quod ipse rapinarum meditatione gestiret.

CREDITORIBUS SUIS SPEM OSTENTARE PROVINCIÆ VIDERETUR.

Et defæneratum (3) hac in parte significat.

AUGENT MAGNUM QUENDAM CUMULUM ÆRIS ALIENI.

Quod non posset, nisi omnium provinciarum spoliatione dissolvi.

INGEMUIT GRAVIUS TIMIDIOR QUIDAM CREDITOR.

Ne quæsieris eius personam (4), de quo videtur hoc dicere. Nam generatim fingit, ut desperatio pecuniæ recuperandæ consternaverit creditores eius, metuentes scilicet revertendi tarditatem.

---

(1) Clodius Gabinio Syriam tandem regendam dedit, postquam eo Consule Ciceronem pepulit in exilium. V. Pro Domo sua XXVI. et *de Provinciis Consul.*, *pro Sextio*, *atque in Pisonem* passim. Denique Plutarch. in *Cicerone*.

(2) Solemne est Asconio in Commentario provocare ad ea quæ dixit in Argumento Orationis. Sic facit ad Orat. *pro Mil.* p. 194. 195. 198. 202. Sic igitur et noster Interpres hîc et inferius ad Orat. *pro Plancio* n. 36.

(3) Nempe *fænoribus exhaustum*.

(4) Simili prorsus modo et locutione utitur Asconius ad Act. I. in Verr. p. 50, Dixerat Cicero » A quodam Senatore » ad equitem rom. « Commentatur Asconius : » Horum nomina » quidam inepte quærunt : quasi certum sit quod dicitur, et » non de industria fingatur a Tullio ad invidiam adversario» rum «.

CONFIRMAT SE COMITIIS CONSULARIBUS ROMÆ FUTURUM.

Aculeus est asperitatis. Nam plerisque in locis in perversas ab eodem Clodio criminatus est pecunias candidatorum.

TANTO PRIUS AD ÆRARIUM VENIT, UT IBI NE SCRIBAM QUIDEM OFFENDERET.

Aput ærarium sortiri provincias et quæstores solebant (1) et scribæ, ut pro certo appareret in quam provinciam, vel cum quo præside proficiscerentur. Ardorem quendam nimiæ cupiditatis volens exprimere, festinasse ad ærarium dixit, ut etiam scribarum præveniret adventum.

QUI OMNIA SACRIFICIA NOSSET.

Ut incestum significaret, mediam (2) suspendit elocutionem, non ut religionem prætenderet, sed ut crimen.

CUM SE AD PLEBEM TRANSIRE VELLE DICERET, SED MISERE FRETUM TRANSIRE CUPERET.

Quoniam patriciis non licebat tribu*natum* accipere, idcirco se Clodius denuntiaverat in plebeiam familiam transiturum, ut adeptus

---

(1) Ob hanc locutionem *solebant* cave putes, idcirco nostrum Interpretem abesse multum a temporibus Ciceronis, quia videatur de usibus eius ætatis tamquam diu præteritis aut etiam antiquatis loqui. Quippe ita loqui moris est Asconio in iis Commentariis, qui sub eius certo nomine circumferuntur. Vide sis ex gr. pp. 34. 37. 47. 48. 52. 64. 65. 69. 70. 77. 83. 91. etc.

(2) Cod. corrupte *significare med'es suspendit elocutionem.* Porro ad loci intelligentiam, confer similem in hac Orat. inferius p. 24. *Notemus verborum medietates elegantissime ab Oratore suspendi.* Et eumdem nostrum Interpretem ad Orat. pro Plancio N.° 26.

hanc potestatem, de suis inimicis vindicaretur. De freto autem quod ait, illud (1) significat quo Sicilia ab Italia separatur: in qua se provincia sub .C. Vergilio (2) gratularetur idem futurum esse quæstorem.

HANC LOQUACEM SICILIAM NON DESPEXIT.

Loquacem videtur Siciliam dicere quod plerosque de pecuniis repetundis (3) accusaverat, et (4), ut scimus, ipsum .C. Verrem.

ACCESSERUNT ITA PAUCI, UT EUM NON AD CONTIONEM, SED SPONSUM DICERES ADVOCASSE.

Ære alieno gravatum et supra dixerat Clodium. Solebant autem versuram facientes quasi ad fidem (5) futuræ solutionis sponsores dare. Verum hic volens eius perfidiam denotare, ait: non aliter paucos ad rostra venisse, quam si convocasset eos qui pro se sponderent. Multos

(1) Cod. *illut*, quod vidi et in aliis antiquis Codd. Sic interdum *aliut* pro *aliud*, contra *inquid* pro *inquit*.

(2) C. Vergilins Siciliam obtinebat prætor etiam cum Cicero in exilium profectus est. Namque ita de suo illo itinere scribit Cicero *pro Planc.* XL. » Siciliam petivi animo, quæ » et ipsa erat mihi, sicut domus una, coniuncta: et obtine» batur a C. Virgilio: quocum me uno vel maxime cum » vetusta amicitia, tum mei Fratris collegia, tum respublica » sociarat «. Vide etiam Plutarch. in *Cicerone*.

(3) Cod. *repetundiis*.

(4) Cod. *accusaverant, sed ut scimus* etc. Cicero lib. II. in Verr. cap. III. ait: in neminem Civitates Siculas ante Verrem testimonium publice dixisse. Quod ibi confirmat Asconius scribens in Commentario: » Recte: quia Lepidus legibus tan» tum interrogatus, necdum etiam cœperat accusari «. Verum Causa Verrina acta est anno fere decimo ante hanc Clodianam. Ergo ut Cicero et Asconius hic sibi uterque constent, dicunt Siciliam *loquacem* et *accusatricem multorum* post Causam Verrinam.

(5) Cod. videtur habere *ad diem*.

enim fefellerat cum periculo sponsionis adstringeretur.

CUIUS SATISDATIONES SEMPER INDICUNTUR INDUCI.

Satisdationes dicit rescindi sententia prætoris. Et hoc in loco significat viros, qui stulte (1) pro Clodio mutuante pecuniam spondeant, cum sæpenumero experti sint, multos sponsores eius hoc nexu liberatos, cum se (2) circumventos illius fraude docuissent.

PRIMUM HOMO DURUS AC PRISCUS INVECTUS EST IN EOS QUI MENSE APRILI APUT BAIAS ESSENT (3).

Consuetudo erat multis ineunte verno ad aquarum quæ sunt in Campania velut fomenta salubria convenire. Igitur intulit personam Clodii quasi priscæ severitatis et continentiæ viri, cui displiceant et quæ non ad delicatam voluptatem, sed ad valetudinis optinendæ curam fieri soleant, cum sit ipse omnium libidinum cupiditatibus deditus. Et hinc fiet gradus ad ipsius Ciceronis Puteolanas possessiones, in quas devertere ad oblectamentum solebat. Removit ergo inpudentiam reprehendentis a moribus suis, ne vel superbus vel nimium delicatus (4) habeatur.

---

(1) Cod. *stulte timerent.* Sed *timerent* videtur omittendum.
(2) Cod. *si.*
(3) Recole epist. xvi. lib. 1. ad Att. » Surgit pulchellus » puer: obiicit mihi, me ad Baias fuisse. Falsum: sed tamen » quid hoc? Simile est, inquam, quasi dicas in Operto fuisse «.
(4) Cod. *delictus.*

PER QUEM HOMINIBUS MAIORIBUS NATU NE IN SUIS QUIDEM PRÆDIIS, TUNC CUM ROMÆ NIHIL AGITUR, LICEAT ESSE VALETUDINIQUE SERVIRE.

Congesta et copiosa defensio est in ipsa propositione: ut eorum moribus nihil oporteat exprobari (1), qui certo tempore anni salubres aquas petant. Vel quia ætate provecti sint, quæ ferme valetudo parum fida est: vel quia in suis prædiis demorentur, quod est legitimæ honestatis: vel quia eo tempore, quo sint Romæ omnia quietissima, nequis hoc ad fugiendum laborem civilium rerum facere videatur: vel quod sit omni modo valetudini serviendum, quæ non minus ipsis senatoribus, quam reip. necessaria sit, ut fortius possint obire munia, quæ gerenda sunt.

ITA FUIT CÆCUS, UT FACILE APPARERET VIDISSE EUM QUOD FAS NON FUISSET (2).

De Appi enim Cæci familia genus trahebat. Et præcipitem volens significare atque temerarium, resculpit infamiam illius incesti, quod fecisse in Operto Bonæ Deæ videbatur, quo viris ingredi non liceret: quasi pœnam criminis sui luere iam cœperit nihil providendo quod dicat.

---

(1) Sic Cod. sed melius dices *exprobrari*. Vide tamen et p. 36.

(2) Hunc locum illustrat Cicero de Harusp. Resp. XVIII. qui loquens de eodem hoc stupro Clodii, sic ait: » Aut quod » oculos, ut opinio illius religionis est, non perdidisti. Quis » enim ante te sacra illa vir sciens viderat, ut quisquam pœ- » nam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? An tibi » luminis obesset cæcitas plusquam libidinis? Ne id quidem » sentis, conniventes illos oculos atavi tui magis optandos » fuisse?

ILLUM PATRONUM LIBIDINIS SUÆ.

.C. Curionem qui de proscribtione Syllana fundum emerat in Campania qui Marii nuper fuerat et ipsius Arpinatis. Quo se exemplo facillime Cicero purgavit, non esse id in se reprehendendum, quod municipi suo .C. Mario consulari numquam fuerit infame (1).

NAM RUSTICOS EI NOS VIDERI MINUS MIRANDUM EST, QUI MANICATAM TUNICAM (2) et relicum.

Mixta responsio et facetiis urbanitatis et asperitatis *aculeis* non sine lenitie (3). Definit enim rusticos et urbanos ita, ut in se ingenium sobriæ virtutis, in Clodio indicia fœditatis et dedecora proscribat.

---

(1) Hinc iam explicatur Ciceronis locus I. ad Att. XVI. cuius sensum nondum Interpretes assecuti fuerant. Ait ibi Cicero Clodium sibi obiecisse delicias » Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis calidis? Narra, inquam, patrono tuo, qui » Arpinates aquas concupivit. « Curio Clodii patronus emerat fundum, qui Marii Arpinatis fuerat. Quid mihi Arpinati, inquit Cicero, balneas obiicis? obiice potius patrono tuo Curioni, qui Arpinatis hominis fundum et aquas concupivit. Hæc explicatio felicior adhuc videbitur, si Ciceronis locum sic legere liceat: » Narra inquam patrono tuo, qui Arpinatis » aquas concupivit «. Et quidem Cod. Ambrosianus A. 47, pl. inf. habet *Arpinati aquas*, ex quo facile efficias *Arpinatis*. Commentario nostro quum carerent Interpretes alii *patronum* Clodii intellexerunt Clodiam sororem, ut Corradus, Iunius, Gronovius. Alii ignotum quemdam, ut Malaspina. Casaubonus etiam turpicula quædam in hunc locum invexit, *Arpinates aquas* explicans *συνουσίαν*.

(2) Tunicæ manicatæ exprobrantur viris etiam Æneid IX. v. 615. » Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ. Tum Thebaid. VII. v. 657.

» Brachiaque in manicis, et pictæ vincula plantæ «.

(3) Codex habet: » Mixta responsio et facetis urbanitatis » et asperitatis video lenilie non sine «. Et nota vocabulum *lenitie*, nisi locus mendosus est.

Tu qui indutus muliebri veste fueris (1). Videtur enim Clodius habitu muliebri sexum mentitus penetrasse domum .C. Cæsaris, ut incestum sub hac fraude committeret. Id describitur (2), ut omnia linimenta turpitudinis detegantur.

Cum calautica (3) capiti accommodaretur. (4) *Operimenti* genus, quo feminæ capita velabant hoc nomine ferebatur. Et Afranius meminit in Consobrinis ita dicens: « CUM MITHRIS, CALAUTICIS (5) ». Inpudico igitur habitu erubescendi decoris quædam figura describitur. Atque ita se et in historia temporis huius commemoratio habet. .C. Cæsaris Pontificis Maximi Prætoris domi sacrificium sollemne pro populo fiebat. Huc vir ornatu muliebri quod introierat, sacrificium instauratum est. Res ad senatum delata est. Patres Conscripti decreverunt, *ut* de ea re non aliter quam de incestu quæreretur. Eo crimine reus factus est

(1) Clodium ita indutum graphice describit Cicero etiam in Orat. de Harusp. Resp. xxi.

(2) Spatiolum relinquitur in Codice.

(3) *Calautica* non *Calantica* hic et inferius habet Codex noster antiquissimus. Et quidem ita etiam Ulpianus in Digestis Florentinis. Vide Vossium in Ethymol. et Vinetum in notis ad Auson. Perioch. v. Odysseæ. Porro Glossarii veteris expositio *calauticæ*, ut sit εἶδος ζώνης, plane refellitur a nostro Commentario, ubi feminæ dicuntur hac velavisse capita.

(4) Spatium est in Codice, quod replendum putavimus vocabulo *operimenti*, vel, siquis malit, *ornamenti*, aut voce aliqua græca.

(5) Afranius Terentii pæne æqualis, elegantissimus fuit Togatarum scriptor. In eius fragmentis quæ supersunt, laudantur aliquot loci ex Consobrinis: verum hic erat adhuc ineditus. Codex autem evidenter habet *mithris*, non *mitris*.

.P. Cl. Pulcher, delatore .L. Lentulo, qui Consul fuit post cum .M. Marcello: subscribentibus .Gn. et .L. Lentulis. Aurelia Cæsaris mater testis in iudicium accita est (1). Ea pro testimonio dixit, suo iussu eum esse dimissum. Idem dixit Iulia Soror Cæsaris. Et tamen post hæc absolutus est.

SED CREDO POSTQUAM SPECULUM TIBI ADLATUM EST, LONGE TE A PULCHRIS ABESSE SENSISTI.

Festivissime simul et nobilitatem generis infamatam, et mores femineos in speculi contemplatione detexit, quo ferme ad explorandam curæ suæ diligentiam mulieres uti solent. Ergo et inliberalem (2) figuram probro dedit, et Maiorum suorum dissimillimum contestatus est. Nam fuit hoc Claudiæ Familiæ cognomen illustre. Quippe antiquitus .P. Claudius Appi Cæci filius primus ex isto genere Pulcher appellatus est. Hic consul aput Drapanam (3)

---

(1) Cod. *In iudicio ita est.* Forte igitur scribendum: » Aurelia Cæsaris mater testis in iudicio, ita est, dixit pro testimonio etc. «

(2) Inliberali figura præditum Clodium diserte aiunt hic Cicero et noster Auctor Commentarii, qui idem repetit ad Orat. *de aere alieno Milonis.* Itaque Clodius ironice dicitur *pulchellus puer* Epist. xvi. libri 1. ad Attic. Fallitur ergo ad eum epistolæ locum Paulus Manutius, qui videtur credere Clodium fuisse pulchrum, ex eo quod Plutarchus in Cæsare et Cicerone scribat, ut ipse ait, *facie puellæ similem fuisse.* Verum si diligentius loci Plutarchi legantur, patebit, in Cicerone dici Clodium tantum *imberbem* ob adolescentiam. In Cæsare *imberbem, et cultu sumpto psaltriæ ad Pompeiam accessisse Clodium referentem specie iuvenculam*, quia nondum scilicet erat barbatus, et veste se exornarat muliebri.

(3) Cod. sic *Drapanam*, et inferius *confixit*, quod emendavimus *conflixit.*

adversus auspicia Pœnis classe conflixit. Ea pugna Romanorum naves perierunt cxx. (1). Ob id factum dies ei dicta perduellionis a Pullio (2) et Fundanio Tr. Pl. Cum comitia eius rei fierent et centuriæ introducerentur, tempestas turbida coorta est. Vitium intercessit (3). Postea Tr. Pl. intercesserunt, ne idem (4) homines in eodem magistratu perduellionis bis eundem accusarent. Itaque actione mutata, iisdem accusantibus multa inrogata populus eum damnavit æris gravis cxx. millibus.

AT CUM, INQUIT, ABSOLUTUS NOVO QUIDEM HERCLE MORE, CUI UNI ABSOLUTO LITES ÆSTIMATÆ SUNT.

Victoriam quoque iudicii Orator convertit in dedecus, inopinata inlata huiusmodi responsione. Lites autem damnatis reis æstimabantur, cum taxatio pecuniæ fiebat, quæ illis adfigeretur. Quoniam e reo non probatione innocentiæ sed corruptis iudiciis fuerat Clodius absolutus, idcirco ait absoluto lites æstimatas (5): hoc est pœna quidem liberatum, sed pecunia

---

(1) Vide Polybium ad annum xvi. primi belli punici (Edit. Amstel. 1670. T. 1. p. 74-75) qui tamen ait periisse naves romanorum tantum xciii. Classis utique Claudii constabat navibus cxx. ut scribit Orosius Lib. iv. Cap. 10.

(2) Ita Cod. *a Pullio*. Sed *Tullium* eo anno unum e tribunis profert Pighius. *Iunius Pullus* erat eodem anno Collega Claudii in Consulatu.

(3) V. Valer. Maxim. Lib. viii. Cap. I. 4. Hinc illa formula apud latinos *servare de cœlo*. Sic Cicero Philipp. v. cap. iii. » Quam legem se augur Antonius dicit tulisse, non » modo tonante Iove, sed prope cælesti clamore prohi- » bente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? «

(4) Cod. ita *idem* pro *iidem*, solitâ crasi, Iotacismi vitandi causa.

(5) De litis æstimatione vide, si lubet, Asconium ad Act. i. *in Verr.* p. 59-60.

quodammodo multatum, quam Iudicibus pro absolutione numerasset.

Quasi ego non contentus sim quod mihi quinque et xx. Iudices crediderunt. Qui sequestres abs te locupletes acceperint ... et relicum.

Notemus verborum medietates elegantissime ab Oratore suspendi (1). Nam cum præferret Clodius victoriam iudicii quod liberatus sententiis pluribus videretur, ait Tullius ad confirmandum testimonii sui religionem, xx. et quinque sibi Iudices credidisse, illos videlicet qui eum damnaverant. Sed etiam illos, qui pro reo sententiam dixerint, ipsi Clodio nihil credidisse, quando ab Senatu auxilium petierint, et aput sequestres idoneos illam deponi pecuniam voluerint, ne frustrarentur ea spe, quam, reo paciscente, præsumserant (2). Et has ergo sententias, quæ videbantur Clodio aliquid honestatis adquirere, in vituperationem convertit, ut pars Iudicum damnarit incestum, pars vero privatum lucrum præposuerit religioni. Et hic subest, postulasse Iudices ab senatu præsidium, non ut fortiter et libere iudicarent, sed ne illam sibi pecuniam reus absolutus eriperet (3).

---

(1) Recole similem loculionem superius p. 16.

(2) Confirmat hoc Tullius i. ad Attic. Epist. xvi. ubi ait: » Clodium in tribubus pronunliare nummos solitum esse, et » non dare «.

(3) Confirmat Cicero de Harusp. Resp. xvii. » Suspicor » de tuorum Iudicum manifesto periurio dici: quibus olim » erepti essent nummi, nisi a senalu præsidium postulassent «.

DIVORTIUM PONTIFICIS MAXIMI.

Præferuntur (1) argumenta, quibus incestum .P. Clodii potuerit facillime probari, nisi pecunia intercessisset. Nam .C. Cæsar Pontifex diebus illis repudiarat uxorem. Feminæ quoque, quæ illi sacrificio interfuerant, de interventu virili testimonium dixerant. Servi etiam, cum peterentur in quæstionem, alienati fuerant, et in diversas provincias ab Domino missi. Quinque etenim servi, in quos maxime suspicio congruebat, partim missi sunt ad Appium Claudium, qui Frater eiusdem .P. (2) Clodii fuerat, et in Græcia tunc agebat; partim ad vilicum Diogenem nomine, qui trans Alpes morabatur. Nec non etiam ancillæ in tormenta sunt postulatæ, quæ propiores (3) ministerio fuerant Pompeiæ uxoris Cæsaris, quarum fuit e numero Hibera (4) quædam nomine, cuius in cellam .P. Clodius confugisse arguebatur. De stupro autem scelerato quod ait, illud videtur incestum significare, cuius infamia circa Sororem Clodiam pervolgabatur (5).

---

(1) Codex ita *præferuntur*, sed forte melius diceretur *proferuntur*.

(2) Codex pro *.P.* habet *de*.

(3) Codex *propriores*, quod, si placet, retineatur.

(4) Plutarchus in Cicer. vocat Αὔραν, quod forte hic addendum, nempe » Hibera quædam nomine *Aura* «. Nisi hic forte *Hibera* sit nomen proprium, non gentile.

(5) De Clodii turpi consuetudine cum Sorore tam sæpe loquitur Cicero in Orationibus, ut locos laudare supervacaneum sit.

QUATTUOR (1) TIBI SENTENTIAS SOLAS AD PERNICIEM DEFUISSE.

Nequam habeat Clodius absolutus innocentiæ dignitatem, facta comparatione numeri, ostendit prope eandem proportionem fuisse, quæ damnarit incestum : nec illi integritas sua, sed cuiusdam perexigui numeri felicitas patrocinata sit.

NAM .L. QUIDEM COTTA.

Hic fuit auctor iudiciariæ legis Aureliæ, qua senatoribus abrogata est summa potestas iudicandi, et communicata cum tribunis (2) ærariis, ita ut in iudiciis esset minor numerus senatorum.

UT POSTHAC LEGE AURELIA IUDEX ESSE NON POSSIT. (3)

---

(1) Quoniam Clodium Iudices xxv. damnaverant, xxxi. absolverant, patet eorum summam fuisse LVI. cuius dimidium xxviii. Quum igitur xxv. damnaverint, quattuor defuerunt sententiæ ad excedendum dimidium partis adversæ, nempe ad xxix: quæ si adfuissent, Clodii damnatio et pernicies esset secuta.

(2) Cod. *romanis* sed omnino corrigendum fuit *tribunis*. Nam Asconius ait ad *Divinat.* p. 19-20. » Aurelius Cotta legem fert, ut Senatores et Equites romani, ac Tribuni » ærarii simul iudicent «. Et ad Orat. *pro Corniel.* p. 140. » Aurelia lege communicata iudicia inter Senatores et equestrem Ordinem, et Tribunos ærarios « Idem dixerat ad eamdem Orationem p. 130. qua pagina etiam scribit Asconius: *Hic est Cotta de quo iam sæpe diximus.* Iam vero de eo dicitur etiam in hoc Commentario, quem nos esse Asconii autumamus.

(3) Tullius hic, et Interpres in fine commentarii dicere videntur, Iudices Clodianos, si pecunia data spolientur, iam non posse esse Iudices lege Aurelia, quia censu omni careant. Certe idem Tullius I. ad Attic. xvi. eos inopiæ causa deridet: » Non enim umquam turpior in ludo talario consessus fuit, » maculosi senatores, tribuni non tam ærati, quam, ut appel-

Pæne quidem verisimile non est, quod præsetulisse .P. Clodium dicit, pecuniam se recepturum qua sententias emerat eorum, qui se crimine liberassent. Quid enim esset hoc stultius, cum semetipsum hac prædicatione damnandum fuisse confiteretur, nisi Iudices corrupisset? Sed non abhorret a fide hoc dixisse Clodium eo tamen proposito, quo significaret innocentem se principum vi et inimicorum potentia laborasse: et ea propter pecuniam dedisse Iudicibus, ut quoquomodo illorum manibus eriperetur, qui se opprimi vellent. Id ergo hic negat Tullius (1), Iudices illos pecuniam quam acceperint reddituros, ne postea in numero Iudicum lege Aurelia esse non possint. Sive quod se, pecuniam reddendo, faterentur esse corruptos; sive quod amissis trecenis vel quadringenis millibus quæ a reo acceperant, in egestatem revolverentur ac propterea in Iudicum . . . .
. . . .

Cetera desiderantur.

» lantur, ærarii «. Et quidem Pompeius secundo Consulatu legem promulgavit, ut ex amplissimo censu et centuriis lecti iudices, æque tamen ex iisdem tribus ordinibus (senatorio, equestri, plebeio) iudicarent. V. Antonium Augustinum de Legib in *Aurelia Iudiciaria.*

(1) Codex » Id ergo hic negat Iudices illos Tullius pecuniam etc. «

ORATIONIS TULLIANÆ

ANTEHAC PRORSUS INCOGNITÆ NEDUM INEDITÆ

DE ÆRE ALIENO MILONIS

PARTES ALIQUOT

CUM ANTIQUO COMMENTARIO

ITEM INEDITO

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

EDITORIS MONITUM

Orationis Tullianæ de ære alieno Milonis *non modo nullæ reliquiæ ad hanc usque diem cognitæ erant, sed ne memoria quidem supererat. Tantum ex Argumento Asconii ad editam Milonianam constat, Milonem ingentes largitiones fecisse ut consulatum consequeretur. » Dum Milo quam primum » Comitia confici vellet, conficeretque cum bono» rum studiis, qui obsistebant Clodio, tum etiam » populi, propter effusas largitiones, impensas » quoque ludorum scenicorum, ac gladiatorii mu» neris maximas, in quas tria patrimonia effu» disse eum Cicero significat «. Item Milonis damnati et exulis, scribit Asconius ad Orat. pro Mil. p.* 205 *bona veniisse semuncia* propter alieni æris magnitudinem. *V. quoque Cic. II. ad Attic. Epist. V. Milonis magnificentiam munerum liberalitatemque naturæ narrat Cicero etiam II. ad Famil. Epist. VI. et Lib. II. de off. XVII. Quare haud dubium, quin, quum consulatum peteret, ingenti ære alieno Milo premeretur. Ceterum occasio et materia Orationis* de ære alieno Milonis *diserte explicantur in Argumento, quod ei noster Interpres præponit. Nos igitur huius Orationis Argumentum, et Commentarium in eamdem, licet sæpe mutilum, cum interspersis Ciceronis Particulis, nunc primum edimus. Patet autem ex ipso Argumento quo anno dicta sit hæc Causa, nempe anno V. C. DCCII. quo item anno et Clodius deinceps occisus est, et scripta etiam ea defensio Milonis interfectoris quæ in Editionibus extat.*

Incipit de ære alieno Milonis feliciter

ARGUMENTUM

In eundem annum. Consulatum petierunt Annius Milo, et (1) .Q. Metellus Scipio, et Hypsæus. Quo anno etiam .P. Clodius Pulcher inimicus eius in præturæ candidam venerat (2). Idem cum petitioni Milonis adversaretur, et comitia multo et vario ambitus genere turbaret, quo magis Hypsæus et Scipio consules designarentur, Milo autem repulsam ferret; per hos dies senatus convocatus est: aput quem .P. Clodius (3) invectionem sibi non tantum contra Milonem verum etiam contra ipsum .M. Tullium contumeliosam atque asperam depoposcit, ut ambitum moveri ab eo diceret, quoniam multis erga remp. meritis prævaleret. Vim moliri etiam per armatos homines criminaretur.

---

(1) Desunt prima Argumenti verba in Codice, relicto spatio. Hæc nos supplevimus ex Argumento Asconii ad Milonianam, ubi eadem narratur consulatus petitio.

(2) Confirmat Asconius in supradicto Argumento ad Milonianam: » In eundem annum Consulatum Milo, Clodius Præ» turam petebat: quam debilem futuram Consule Milone in» telligebat «.

(3) P. Clodius videtur aliqua eloquentiæ laude floruisse. Nam (præter eius Conciones hic et in Orat superiore a nobis edita, et in Commentario quem nos item nunc edimus ad Orat. pro Plancio n. 77. commemoratas) narrat Asconius ad Orat. *in Toga Candida* p. 145. ab eo adolescente accusatum Catilinam Tum Velleius Paterculus Lib. II. cap. 45. scribit: » P. Clodius homo nobilis, disertus, audax, quique dicendi » neque faciendi ullum nisi quem vellet, nosset modum «.

Ad extremum longe minus quam haberet æris alieni esse professum. Nam sestertium sexagies (1) in ære alieno se habere professus Milo secundum veterem consuetudinem fuerat. Cum igitur obnixe contenderet Clodius non oportere qui magno ære alieno defæneratus prædæ videretur habiturus esse remp., contradixit eius insectationi M. Cicero, qui familiaritate præcipua Milonem diligebat ob id maxime meritum, quod restitutionem suæ dignitatis ab eodem tribuno plebis meminerat adiutam. Quamto (2) autem odio habuerit P. Clodium iam compertum est ex orationibus illius plurimis, quibus eius vitam moresque dilacerat (3). Ex iurgio itaque quod inter se moverant oratio ista composita est, cuius inscriptionis titulum, priusquam commentari adgrediar, explanandum puto: non ab re existimans futurum nostris lectoribus, si orationis titulum non indocte perspexerint. Quippe inscribitur INTERROGATIO DE ÆRE ALIENO MILONIS. Interrogationis autem non una species erat, sed varia: ut alia significaret accusationis denunciationem, qualis illa præscribtio est orationis eius, qua usus fuit in eum P. Clodius *cum* legibus interrogasset. Legibus enim

---

(1) *Sestertium sexogies*, valet libras gallicas 1,200,000 nempe aureos venetos circiter 100,000. Vide Romé de l'Isle *Metrologie* p. 147.

(2) Ita Codex *quamto.*

(3) Vide superiorem Orationem in Clodium et Curionem a nobis editam: tum *pro Domo sua*, *de Haruspicum Resp.*, *pro Mil.* In aliis etiam sæpe hunc suum inimicum carpit Cicero,

sic interrogabatur inquirente accusatore an omnia secundum legum præscripta gesserit is, cui crimen intendebatur (1). Erat alia præterea interrogatio testium, sicut ipse .M. Tullius .P. Vatinium testem interrogavit. Proprie namque interrogatio dicebatur, qua testes redarguebantur. Tertia hæc est interrogandi species, ut Sinnio Capitoni (2) videtur, pertinens ad officium et consuetudinem senatoriam. Quando enim aliquis sententiam loco suo iam dixerat, et alius postea interrogatus quædam videbatur ita locutus, ut refutari (3) posse iustissime viderentur, postulabat ille qui iam sententiam dixerat, ut sibi liceret interrogare, hoc est illum redarguere, cuius sententia in multis quasi mendax et calumniosa redargui posset. Quoniam ergo dixerat Clodius et minus professum æris alieni Milonem . . . .

ORATIO.

..... ADVERSARII.

Nunc ad aliud transit: an Milo per vim facere conetur. Et hoc similiter refutavit, ut omnis ista suspicio et invidia in Clodium retorqueatur. Ita enim *argumenta* excurrent,

(1) Confer hunc locum cum Asconio ad I. Act. in Verr. p. 44. et ad Lib. II. in eumdem Verr. p. 113.

(2) Sinnius Capito sæpissime in re grammatica citatur apud Festum. Eius Epistolas laudat Gellius Lib. v. cap. xx. et xxi. Et quidem cap xxi. dicit de eo: » Sinnii Capitonis doctissimi » viri Epistolæ sunt uno in libro multæ, opinor, positæ in » templo Pacis «.

(3) Cod. *refutare*.

quibus et Milonem purget et adversarium prægravet.

Eiciundus est ex urbe civis auctor salutis.

Copiosissima et vehemens exsecutio, ut supra dixi, reum de vi constituens .P. Clodium, cuius res gestæ omnes nihil umquam tranquillitatis habuisse videantur, sed statim cœperit *ab adolescentia furere* (1). Exilii sui mentionem quam subtiliter et consulte, non specialiter nec nominatim, sed per hanc generalitatem intulit! Quoniam erat aliquid cum sua laude dicturus, eiciendus est, inquit, ex urbe civis auctor et custos salutis otii dignitatis fidei. Hæc quoniam *sibi honorifica* (2) erant, quasi de alio (3) loqueretur induxit, ne pro insolenti et iactantissimo haberetur.

Includendus intra parietes.

Videtur et .Gn. Pompeio idem Clodius insidias paravisse (4). Itaque oratorie laudem subiecit hoc inferendo:

Qui Populi .R. imperium non terrarum regionibus, sed cæli partibus terminavit (5).

Hoc enim ita . . . superiectum est, ut et Pompeio blandiretur et Clodium quasi hostem publicum denotaret, qui virum tam necessarium reip., ipsi eripere conatus sit.

---

(1) Hæc videntur supplenda.

(2) Spatium in Codice, quod videbatur sic explendum.

(3) Cod. *de aliquo.*

(4) Id prorsus adfirmat Cicero *pro Mil.* VII.

(5) Idem dicitur de Pompeio in III *Catilinar.* cap. X. » Fines vestri imperii non terræ, sed cæli regionibus terminaret «.

NEC VERO TUM TIMENDUM FUIT CUM CESSIMUS.

Bene elocutus est de exilio suo, quod maluit discessionem vocare quam pœnam. Et *in* aliis Orationibus (1) similiter coloravit, neque metu neque ulla conscientia criminum se maluisse discedere, sed præcavisse potius, ne ad arma per seditionem veniretur.

EOSDEM AD CÆDEM CIVIUM DE APPENNINO DEDUXISTI (2).

Quasi hæc omnia in Catilinam socium dicerentur, ita mentionem attulit Appennini, quem nuper ille (3) cum exercitu obtinuerat.

LAPIDIBUS DUO (4) CONSULES CÆCIDERUNT.

.Gn. Domitium Calvinum et .M. Valerium Messallam. Nec alia fuit causa cur senatus convocaretur, quam illa præcipua, quod .P. Clodius inmissa seditiosorum manu comitia turbaverat, quæ habebantur de consulibus creandis, cum esset etiam Milo candidatus.

QUI MULTIS INSPECTANTIBUS KAPUT (5) FERIEBAS, FEMINA PLANGEBAS.

Gestum furiosi hominis . . . ,

. . . BER ANIMOSE CONFIDENS.

In Clodium, convertitur, *ut* huiusmodi ob-

(1) Vide præsertim *pro Sextio* VII-XXV. ubi de exilio suo, in quod sponte profectum se dicit, copiosissime agit Cicero. Vide etiam *pro Domo sua* XXXVI *pro Mil* XIV. *Paradox.* IV.

(2) Confirmat id de Clodio Cicero *pro Mil.* IX » Servos » agrestes et barbaros ex Apennino deduxerat «.

(3) Nempe Catilina, qui Roma eiectus, montes Hetruriæ cum suis copiis occupavit. V. Sallust. *Bell. Catil.*

(4) *Duo* pro *duos*. Porro Clodium in comitiis, lapides iaciendos curasse, testis est Cicero *pro Mil.* XV.

(5) *Kaput* pro *Caput*. V. Superius p. 12. N. 2, et præterea Martianum Capellam Lib. III. cap. *de mutis*.

sequia humilitatis plenissima in eum verius et probabilius conferantur, qui abiecta omni dignitate ordinis sui Pompeium demissis precibus oraverit, ut ab eo in gratiam reciperetur (1).

NON PUDET? SED QUID PUDEAT HOMINEM NON MODÒ SINE PUDORE, VERUM OMNINO SINE ORE?

Multa cum acerbitate insurrexit, et inpudentiam sive infamem turpitudinem sive deformitatem voltus volens exprobare (2), non tantum sine rubore verum etiam sine ore .P. Clodium dixit. Nam traditur forma inliberali is fuisse (3).

SIC ENIM HOMINES EGENTES ET TURBARUM CUPIDI LOQUEBANTUR: O VIRUM USUUM (4)!

Rumigerantium sermones rettulit, qui cum summum vigorem constantiæ Clodio adscribsissent, quod audacius Pompeio repugnaret; post, eundem humili satisfactione depositum contemtui ducerent.

---

(1) Relapsus est, ut videtur, Cicero ad causam illam antiquiorem Clodianam de stupro in Operto Bonæ Deæ. Et quidem illud stuprum sæpissime Clodio obiecit Cicero, ut iam notavimus ad Orationem superiorem in Monito. Ceterum hæ Particulæ sine dubio pertinent ad Orationem *de ære alieno Milonis* nam tituli in margine Codicis id evidenter demonstrant.

Quod autem dicit Tullius a Clodio humiliter exoratum Pompeium, revocanda in memoriam est Epistola XIV. lib. I. ad Atticum, ubi scribit Cicero, Pompeium in senatu sententiam dixisse, ut senatusconsultum de religione violata ratum esset. Tum addit: » Cum decerneretur frequenti senatu » (contra pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodi) ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam etc. » Sed enim de recentiore reconciliatione Clodii cum Pompeio loquitur Dio Lib. XXXIX. 29. ad annum U. . DCLXXXXVIII.

(2) Ita Cod. *exprobare* Recole p. 19. N. 2.

(3) De Clodii deformitate vide Orat. *in Clod. et Cur.* p. 22.

(4) Cod. sic evidenter *usuum*.

MALEDICERE AUTEM, IMMO VERO DOMO (1) PRINCIPEM CIVEM VI ET METU CONTINERE.

... Sub eadem figura (2) verbum retraxit per quandam correctionem. Notissimum (3) autem est .P. Clodium *insidiatum* esse Pompeio. Idipsum testificatur et in aliis quidem retro habitis orationibus, et multo plenius ac manifestius pro Milone (4).

UT QUAS HABERET IN VESTIBULO TABULAS REFIGERET.

Post eiectum Ciceronem, velut criminum eius ellogia (5) perscribserat Clodius, et easdem tabulas in vestibulo domus suæ fixerat, de quibus nunc loqui videtur: easque contendit, quoniam falsæ sint et calumniosæ, pro nihilo esse ducendas, nec ullam sibi ex iis invidiam re pertimescendam, qui et in senatusconsultum (6) nihil mentitus sit, et restitutionem meruerit.

---

(1) Sic Cod *domo* pro *domi*, ut Plautus Amph. 2. 2. 7.

(2) In Cod. sic: .... *in sub eadem figurat* ... relictis spatiis.

(3) Cod. *novissimum*: quod mendum pro *notissimum* occurrit mihi alibi quater aut quinquies in hoc Commentario.

(4) Cap. VII. » Caruit foro postea Pompeius caruit senatu: » caruit publico: ianua se ac parietibus, non iure legum iu» diciorumque texit «. Vide etiam Asconium p. 198.

(5) Cod. *et locia proscribserat.*

(6) Cod. *senatusconsultus* Porro censen corrigendum » qui » et senatusconsultum nullum mentitus sit «. Hoc patet ex ipso Cicerone, qui in Orat. *pro Domo sua* XIX. refellens eam legem qua proscriptus fuerat a Clodio, ait: » Quid, si iis ver» bis scripta est ista proscriptio, ut se ipsa dissolvat? est » enim: *Quod M. Tullius falsum senatusconsultum retulerit.* » Si igitur retulit falsum senatusconsultum, tum est rogatio: » si non retulit, nulla est. Satis ne tibi videtur a senatu iu» dicatum, me non modo non ementitum esse autoritatem » eius ordinis, sed etiam unum post urbem conditam dili» gentissime senatui paruisse?

ETENIM TRIA, UT OPINOR, HÆC IN MILONIS PERSONAM QUESTUS ES, DE ÆRE ALIENO, *DE* VI, DE AMBITU (1). DUO PRÆTERISTI: NIHIL DE RELIGIONIBUS VIOLATIS, NIHIL DE INCESTUS STUPRIS QUESTUS ES.

Fact*a* supra *divisione* (2) per eas species, quibus insectatus Milonem Clodius fuerat, subdit Orator etiam duo hæc posteriora, sive in ipsum procul dubio adversarium con . . . . lium nomina.

EST ENIM QUOCUMQUE VENIT ET REORUM CRIMEN ET IUDICUM.

Quod pertinet ad reos, illud est: inutiliter loquens adfert illis periculum damnationis. Quod autem refertur ad iudices, hic intellegere (3) debemus magnam illis invidiam simul et infamiam comparari ab litigatoribus, *si* corrupti pecunia existimarentur. Quoniam hoc falso iactaverit Clodius pretium sententiarum iudicibus esse tribuendum, cum tamen eandem pecuniam ipse intercepturus acciperet (4).

TUAM QUÆ . . . NON TU OMNE DIFFERAS.

Hoc in narratione Milonianæ defensionis (5) plenius ostendit, Clodium petitorem fuisse præturæ. Cumque animadverteret comitia non sic

---

(1) Revera et ipse Pompeius post necem Clodii factus consul, statim Milonis causa duas leges promulgavit *de vi*, at *de ambitu*. V. Asconium in Argumento Milonianæ p. 187. Et de his capitibus Milo accusatus est. V. p. 190. eiusdem Asconii.

(2) Cod. *Facto supra . . . per eas* etc. . . . spatio interiecto.

(3) Sic Cod. pro *intelligere* V. ad Orat. pro Tullio p. 29. N. 1.

(4) Etiam hic resculpit Cicero illam corruptionem Iudicum in Causa de stupro. Et recole omnino extremum Fragmentum Orationis *in P. Clodium et Curionem* cum eius Commentario.

(5) Cap. IX.

procedere, ut Kal. Ianuariis posset inire præturam, maluisse desinere a petitione. Hoc ergo Tullius arripuit, omnibus esse miraculo, quod non differat etiam præsenti anno petitionem, quod iam semel fecerit. Solebant autem impediri comitia per dissensionem Magistratuum.

NEC SUFFRAGIA DABIS QUIBUS OSTENTAS.

Comminatur et (1) denuntiat se actionibus eius adversarium futurum nec in . . . onem cum Pompeio discessurum. Laturus autem de suffragio libertinorum .P. Clodius legem videbatur (2), ut et istorum in censum (3) æqualiter perveniret. Nec vero illa . . . libertate . . . cis me . . . oratione quæ habita est pro Milone, nuper *occiso Clodio*.

DE NOSTRORUM OMNIUM NON AUDEO TOTUM DICERE. VIDETE QUID EA VITII LEX HABITURA FUERIT, CUIUS PERICULOSA ETIAM REPREHENSIO EST (4).

---

(1) Codex » comminatur se et denuntiat actionibus eius etc. «

(2) Ait Asconius p. 203. ad Orat. *pro Milone* XXXII. *Incidebantur iam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent.* » Significasse iam puto nos, fuisse inter leges P. Clodii, quas » ferre proposuerat, eam quoque qua libertini, qui non plus » quam in urbanis tribubus suffragium ferebant, possent in » rusticis quoque tribubus, quæ propriæ ingenuorum sunt, » ferre «. Ego, ut sæpe dixi, me Asconii Commentarium invenisse autumo; et en locum in quo Asconius se ante significasse inquit eam legem, quam ferre Clodius proposuerat *de libertinorum suffragio:* significaverat enim, ut mihi plane persuadeo, in Commentario ad hanc Orationem *de Ære alieno Milonis*, quæ tum materia, tum tempore proxime præcedit Orationem olim editam *pro Milone*.

(3) Dubiæ lectionis in Codice sunt ea verba, quibus puncta subscribimus.

(4) Semper lex *de suffragio dando libertinis*, ab optimatibus saltem, perniciosa existimata est. Primus eam tulit Appius

Opinio erat legem... prætura serum . .
te . . .
. . . liarum.

QUIS NON MEMINERIT PUERITIAM TUAM?

Interrogatio asperitatis invidiæque plenissima, cum descriptione personæ qua mores eius inluminat, quem non magis timeri oporteat, quam despici tot vitiorum fœditatibus inquinatum. Cetera hic explananda non sunt, quæ satis in præcedentibus diximus.

ITERUM A PIRATIS REDEMTUM (1). QUO ENIM NOMINE APPELLEM EOS, QUI TE PRETIO ACCEPTO LIBERAVERUNT?

Significat Iudices eos qui accepta pecunia reum de incesto absolverant Clodium, ut et ipsi piratæ . . . . turæ.

Clsudius Censor anno U. C. cnxli. Tum antiquata est, tum vicissim relata. V. Sigonium *de antiq. iur. civ. rom.* Lib. ii. cap. xiv. Tullius quoque eam hîc vituperat.

(1) Narrat Dio Lib xxxv. 17. P. Clodium in bello piratico, cum præfectus esset classi in Cilicia a Marcio eius sororis viro, captum a piratis fuisse. V. eumdem Dionem Lib. quoque xxxviii. 30. Eam captivitatem Clodio obiicit Tullius etiam in Orat. *de Harusp. Resp.* xx. 42. quo in loco, prorsus ut hîc, ab eius pueritiæ vitiis ad hanc probrosam captivitatem progreditur. » Qui post patris mortem primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantiâ expletâ, in domesticis est germanitatis stupris volutatus: deinde iam robustus provinciæ se ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpessus, etiam Cilicum libidines Barbarorumque satiavit «. Iterum ei Tullius captivitatem eamdem exprobrat 1. ad Attic. xvi. » Narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas concupivit: nosti enim marinas «. Quo extremo orationis membro Clodio marinam calamitatem exprobrat.

NISI VERO LINIAMENTA HOMINIS ET NOMEN (1) FIGURIS POSITUM, NON NATURIS PUTAS.

Definiti hominis proprietatem non liniamentis corporum, sed animorum qualitatibus æstimandam.

TUM HABUISTI QUASDAM FORMIDINES, *QUÆ* (2) QUASI CORNUA QUÆDAM EXCIDERUNT IMPLETA (3).

... quæ .P. Clodio ad feræ alicuius belluæ similitudinem adscribsit (4). Etiam hoc in exitu posuit cornua illi, quæ habuisse quondam videbatur, nunc esse dilapsa: ut nimirum sensus ille sit, magis iam contemni Clodium quam timeri.

NON ENIM VIDERUNT, QUOS IPSI EXTURBARANT, EOS IN CIVITATEM RESTITUTOS (5).

.C. Gracchi et Saturnini exempla intulerat, quorum alter in Adventino (6) interfectus est, alter Capitolio deductus cum Glaucia prætore iugulatus. Post quorum necem restitutos in civitatem significat .P. Popilium qui Graccho cesserat, et .Q. Metellum Numidicum, qui ut

(1) Codex » hominis nomen et figuris «.

(2) Supplevi *quæ*.

(3) An hæc similitudo petitur a luna, cuius cornua tum decidunt, cum ea plena fit? Sed enim noster Interpres similitudinem probabilius refert ad feram.

(4) Codex » Qua P. Clodium ad fere alicuius beluæ si» militudinem adscribsi «.

(5) Hunc locum Ciceronis, cuius tantum particulam servavit noster Interpres, puto fuisse simillimum loco *de Harusp. Resp.* xx. 43. ubi item sermo est de Gracchis et Saturnino: et is locus ibi consequitur proxime alium locum similem item fragmento, quod mox exhibuimus p. 40. de Clodio a piratis capto.

(6) Codex *in Advento.*

violentiam . L. Apulei subterfugeret, exolaverat. Gloriatur ergo suo nomine, quod vivente inimico suo Clodio restitutus sit.

Qui armis cessissem vel tuis urbanis (1), vel, ut opinio tum erat, alienis (2).

Acerbitas est qua ... invidiam ... iamdiu ... Milo ...

infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Sed hic oratorie valde, nequis existimaret quasi bonum virum (3) iudicatum a Pompeio *eum*, cum quo exercere desierit simultates (4); invigilavit Tullius, ut eum virum cautissimum diceret, qui non magis de fide Clodii et innocentia, quæ nulla sit, quam de providentia habeat securitatem vitæ, cum eius insidiis decipi possit.

Explicit Oratio (5).

---

(1) Codex videtur habere *utmonis*.

(2) Forte Cæsarem indicat Tullius, qui, ut narrat Plutarchus in *Cicer.*, Clodium adiuvit ad Ciceronem expellendum.

(3) Codex » quasi bono viro iudicasse Pompeium cum » quo etc. «

(4) Acta est hæc causa *de Ære alieno Milonis*, ut dixi, eo ipso anno quo Clodius deinde occisus est. Iam vero Pompeium eo tempore non prorsus fuisse animo alieno a Clodio, patet ex Asconii Argumento Milonianæ præposito, ubi dicitur Cicero potuisse offensionem inimicæ multitudinis declinare, redimere etiam Gn. Pompeii animum, si paululum ex studio defendendi Milonis remisisset. Et Pompeius ne olim quidem adversus Clodium adiuverat Ciceronem, quum hunc ille tribunus in exilium compelleret. V. Plutarchum in *Cicer* Immo Pompeius Clodio olim faverat V. 1 ad Famil. epist. IX. Et recole superius p. 36 extremam partem Notæ 1.

(5) Certum est hic explicere Orationem *de Ære alieno Milonis*. Nam in eadem Columna subiiciuntur verba: *Pro A. Licinio incipit feliciter*. Nempe *pro Archia*.

ORATIONIS TULLIANÆ
DE REGE ALEXANDRINO

PARTES INEDITÆ

CUM ANTIQUO COMMENTARIO

ITEM INEDITO

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

EDITORIS MONITUM

Ptolemæus Auletes Ægypti rex, quum sibi timeret a suis, Romam aufugit, ibique effusis largitionibus agere cœpit, ut sub Imperii romani tutela in regnum reduceretur. De re actum est in Senatu, ibique etiam Cicero sententiam dixit, ut ex Epistolis pluribus (in Lib. I. ad Famil.) ad Lentulum Ciliciæ Proconsulem cognoscere licet. Lentulo enim Cicero in Senatu contendebat, ut Ptolemæi regis reductio decerneretur: quod patet etiam ex Epist. II. Lib. II. ad Q. Fratrem. Idque prorsus videtur fuisse argumentum huius Orationis Tullianæ de Rege Alexandrino: *cuius apud Aquilam voc.* Antisagoge, *et Capellam cap.* de Sententiarum Figuris, *unica et brevis hæc Particula extabat:* DIFFICILIS RATIO BELLI GERENDI; AT PLENA FIDEI, PLENA PIETATIS. *Et quidem Aquila et Capella dicunt hanc Orationem* de Rege Ptolemæo. *At Fortunatianus, qui bis eam nominat in* Partitione *et in* Hypophoris, de Rege Alexandrino *nuncupat, ut et noster Codex Ambrosianus. Nos plures huius Orationis ineditas Particulas, mutilo Commentario item inedito infusas, in lucem producimus. Constat autem ex Dione Lib. XXXIX. 12. et ex Ciceronis Epist. I. Lib. I. ad Famil., hanc Causam Alexandrinam actam esse anno U. C. DCLXXXXVIII. C. Cornelio Lentulo Marcellino et L. Marcio Philippo Coss.: ad quam bene cognoscendam multum intererit, conferre eiusdem Tullii Orationem* pro Rabirio Postumo.

ORATIO

De Rege Alexandrino

... privatis erubescendum.

Ut rapiat, ut latrocinetur.

Vehementibus et invidiosis verbis utitur. Non dixit, ut exposcat hereditatem, ut sibi vindicet; sed quo vel maxime pudor consterneretur audientium, ut rapiat, inquit, et latrocinetur. Quæ sine dubio non iuris verba sed sceleris, ab huiusmodi cupiditate deterreant.

Si hercle in nostris rebus tam ad res, tam ad pecunias (1) adtenti, tam avari soleremus esse.

Dicere quidem generaliter videtur, etiamsi in privatis pecuniis avari homines essent, in publicis tamen disceptationibus non oportere tantam cupiditatem pecuniæ profiteri. Sed procul dubio nihil aliud (2) agit, quam ut M. Crassi mores denotet, de quo præter historiam (3) præterque exitum mortis eius, in

(1) Cod. » Tam ad res, ad pecunias tam adtenti, tam » avari etc. «. Porro notissimum est quantam vim pecuniæ profuderit Romæ Ptolemæus, ut sibi senatum conciliaret.

(2) Cod. *aliut.* Recole ad Orat. *in Clod. et Curion* p. 17. n. 1.

(3) Confer Plutarchum in *Crasso*, Appianum *de bello Parth.* Dionem Lib. xl 12. Quamvis hæ cunctæ historiæ posteriores sunt Commentario, quem modo nos edimus, siquidem is est Asconii. Et Crassum quidem de Causa Ptolemæi dixisse in senatu sententiam, patet ex Ciceronis 1. ad Famil. Epist. 1. » Crassus tres legatos decernit «.

quam (1) præceps quodammodo ruit, cum ad diripiendas Parthiæ urbes opulentissimas Eufratem (2) transisset; etiam ipse Tullius auctor est libro tertio de Officiis (3), cuius verba inferam, quo magis quid de moribus eius iudicarit, appareat. Sic enim mihi textum recordor. « Itaque si vir bonus habeat hanc vim « ut si digitos concrepuerit, possit in locuple- « tum testamenta nomen eius irrepere, hac vi « non utatur, ne si exploratum quidem habeat, « id omnino neminem umquam suspicaturum ». Deinde subicit : « At dares hanc vim .M. Cras- « so, ut digitorum percussione heres (4) posset « scriptus esse, qui revera non esset heres, in « foro, mihi crede, saltaret ». Sed tamen (5), quæ sunt nostra iudicia, temtaverat Crassus adseverare, non semel de hac Ægypti severitate (6), sed frequentissime præiudicatum.

Ac primo quidem illo tempore, quo pecunia repetita esse ab Tyro, et (7) advecta

(1) Cod. *in qua.*

(2) Ita sine adspirata. Vide dicta ad Orat. *in Clod. et Curion.* p. 11. n. 2.

(3) Cap. xix.

(4) *Heres*, *hereditas* vidi semper sine diphthongo in antiquis Codd.

(5) Puto hæc verba Asconii potius, quam Ciceronis. Ceterum Andreas Patricius iam nos monuit, sæpe in Asconio male discerni Asconii verba a verbis Ciceronis. V. Edit. Lugd. Batav. Asconii anni 1675. p. 284. Vide idem monitum etiam in calce Edit. Paris. anni 1520.

(6) Forte in expellendo Rege.

(7) Cod. *Aptirei sed*, corruptissime. At hunc locum mirifice declarat ipse Tullius in Orat. II. adversus Rullum xvi. ubi agit de regis Alexandri, qui mortuus est exul Tyri, testamento, quo Populum Romanum regni hæredem scripse-

ROMAM VIDEBATUR, SEPOSITA IAM NUPER AB ALEXA (1) REGE. OCCURRENDUM EST IGITUR UT HÆC REFUTENTUR ET IN IPSA PROPOSITIONE (2).

Insigniter factum est, quod his verbis ingredi cœperit, *quæ* debent esse modestissima.

QUONIAM QUIDEM EST HOC SUMMI IMPERII NOSMET IPSOS DE NOSTRIS REBUS IUDICARE (3).

Nam vult Orator intellegi, pene inpudenter senatum de causa sua iudicare voluisse, cum sit naturale, ut unusquisque non possit æquitatem tueri, de lucro suo potissimum cogitans,

---

rat: quod tamen regnum Romani, ne avidiores viderentur, Ptolemæo Auletæ permiserunt. » Video qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem Senatus extare hæreditatis aditæ sentio, tum, quando Alexandro mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nostris recuperarent. Hæc Lucium Philippum sæpe in Senatu confirmasse memoria teneo. Eum *(Ptolemæum Auletem)* qui regnum illud teneat hoc tempore, neque genere, neque regio animo esse, inter omnes fere video convenire. Dicitur contra nullum esse testamentum: non oportere Populum Romanum omnium regnorum appetentem videri «.

(1) Petavius de Doctr. Temp. Lib. x. cap. xlviii. x. loquens de Fratre Ptolemæi Lathuri Alexandro, patre utriusque Alexandri, qui post Ptolemæum Lathurum secundo regnantem regnaverunt, hæc ait: » Nonus ergo regnavit Alexandriæ Ptolemæus Alexander, quem Alexam Epiphanius, Chronicon Alex., Cedrenus, et alii nominant « Quibus adde iam Ciceronem. Nisi forte Cicero hic vocat *Alexam* etiam Alexandrum III. huius filium qui Tyri exul extinctus est: quem tamen in Agraria superius citata *Alexandrum* dicit.

(2) Puto huc usque esse verba Ciceronis, nam postea relinquitur spatium, tum incipit *Insigniter* etc. Ceterum libenter verba *et in ipsa propositione* transferrem in Commentarium sic: » Et in ipsa propositione insigniter factum est etc. Vide superius p. 46. n. 5.

(3) Nempe num testamentum Alexandri regis, quo Populum Romanum scripserat regni hæredem, ratum habendum sit, nec ne. Recole notam 7. pag. præc.

quod plerumque cogitatur (1) etiam cum improbitate deposcere.

QUI EX HEREDITATE TANTA UNUM SOLUM NOMEN (2) AGNOVERIMUS.

Cito rapuit pro se argumentum, iudicasse quodammodo . . . .

. . . . (3) ut bellum gerendum esse censeret, qui mentionem pecuniæ fecerat (4).

SIC EST IUSTA CAUSA BELLI, SICUTI CRASSUS COMMEMORAVIT CUM IUGURTHA FUISSE (5).

Notissimum est Micipsa rege Numidiæ mortuo, trifariam inter Atherbalem et Hiempsalem et Iugurtham regnum esse divisum, quos tamen duos ipse Iugurtha partim vi, partim vero insidiis interfecit. Hæc illi fuit causa præcipua bellum gerendi adversus Populum .R. Qui tamen post multos imperatores graviter adflictos, ad extremum .C. Mario imperatore superatus est.

NON PATIAR HANC EXAUDIRI VOCEM HUIUS IMPERII: EGO TE NISI DAS ALIQUID, HOSTEM;

(1) Forte corrigendum est *cogatur*.

(2) Nomen hoc loco est *caput rationum*. Dicit Cicero: ex hæreditate integri regni eam unam pecuniam percepimus, quæ de thesauro Alexandri mortui Romam Tyro advecta est. Regnum quippe Romani permiserant Auletæ.

(3) Puto hic esse lacunam. Certe est initium alius folii.

(4) Suspicor hoc etiam dictum adversus Crassum avarissimum hominem. Certe is bellum quoque parthicum, una pecuniæ aviditate, invitis ipsis Romanis, nullam causam præbentibus Barbaris, suscepit: ut luculenter testantur Plutarchus, Appianus, et Dio.

(5) Recte Cicero in Causa regis Ptolemæi, qui largitionibus sententias senatorum emebat, meminit et Iugurthæ qui idem olim fecerat, ut scribit Sallustius.

SIQUID DEDERIS, REGEM ET SOCIUM ET AMICUM IUDICABO.

Ad tuendam rationem pudoris exsequitur non decere populum .R. has potestates regias nundinari, ut obiecta quadam senatui facie turpitudinis, id vel maxime faciendum esse persuadeat, quod sit congruens honestati.

CUM ILLE REX (1) SIT INTERFECTUS, HUNC PUERUM (2) IN SYRIA FUISSE.

Hæc sumuntur de locis coniecturalibus, qui sunt primi videlicet in huius status divisione a voluntate et facultate. Nam quod peritiam (3) facit meliorem voluntatis, est non potuisse Ptolemæum kapitalibus odiis dissidere, quem puerilis infirmitas ab huiusmodi obstinatione revocaret. Facultatis est autem quod ait in Syria fuisse, ut absens moram non habuerit illius interficiendi, quem dicebatur interemisse.

ATQUE ILLUD ETIAM CONSTARE VIDEO REGEM ILLUM CUM REGINAM SORORUM (4) SUAM,

(1) Alexander II. rex Ægypti, de quo Appianus Bell. civ. Lib. I. p. 690.

(2) Ptolemæum, qui dictus est Auletes. Hunc autem puerum fuisse in Syria dicet statim etiam Interpres.

(3) Cod. *peritiæ*.

(4) Alexander II. Ægypto rex datus a Sylla, statim duxit uxorem Berenicem, quod indicat et Appianus Bell. civ. Lib. I. p. 690. Hæc erat eius soror patruelis, quia filia Ptolemæi Lathuri, teste Pausania in Attic. cap. IX. Ipse aute Alexander II. filius Alexandri I. fratris Lathuri. Hanc sororem et uxorem occidit Alexander II. ut hoc loco confirmat Cicero: et quidem recentem a nuptiis; nam ipse quoque Alexander decimo nono die, ex quo regnum eâ sibi copulatâ inierat, a populo Alexandrino concitato interemptus est. V. iterum Appianum loco paulo ante citato. Successit Alexander III. frater ut videtur Secundi, isque regnavit annis XVI. Tum pulsus regno

CARAM ACCEPTAMQUE POPULO MANIBUS SUIS TRUCIDASSET, INTERFECTUM ESSE IMPETU MULTITUDINIS.

Congestis valde præparationibus fidem facit, ut hanc cædem a populo (1) magis Alexandrino factam probaret, non Ptolemæo iubente commissam. Notemus enim gradatim fieri argumenta, quæ prægravent suspicionem ad populares impetus pertinentem. Nam cœpit ad hunc modum » atque illud etiam constare video « ut de veritate non sit ambigendum, si constet aput omnes. Dein subdidit » cum reginam sororem suam « ut atrocitas parricidii, et multo maior in exitio reginæ omnibus fuerit horrori. Post hæc adiecit eandem « caram . . . . .

Reliqua desiderantur.

---

ab Alexandrinis, Tyrum secessit, ubi condito testamento, quo Ægypti hæredem Populum Romanum faciebat, extinctus est. Interea nihilominus regnavit Alexandriæ Ptolemæus Auletes, is qui deinde Romam profugit, et de quo scilicet habita est hæc Oratio Tulliana.

Alexandrum III. plerique Scriptores confundunt cum II. Sed eos vide satis accurate distinctos apud Petavium de Doctr. Temp. Lib. X. cap. 48. Et quidem quum Appianus loco nuper laudato dicat Alexandrum regem Alexandri regis filium occisum die XIX. post initum regnum; constet autem aliunde Alexandrum, qui ultimus hoc nomine appellatus est, mortuum esse Tyri in exilio; restat ut ille occisus sit Alexander II., hic exul III.

(1) Cod. » A populo .R. magis Alexandrino «. Sed .R. additum est mendose a librario, ex consuetudine scribendi de *Populo Romano*.

IN

ORATIONEM EDITAM TULLIANAM

PRO .A. LICINIO ARCHIA

COMMENTARIUS ANTIQUUS INEDITUS

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

EDITORIS MONITUM

Ad Orationes Ciceronis pro Archia, pro Sylla, pro Plancio, *et* in Vatinium *nulli extabant antiqui Commentarii. Nos integrum ad Primam Commentarium cum Argumento; ad Secundam et Tertiam mutilum quidem, sed satis spatiosum; ad Quartam denique mutilas et paucas, sed tamen aliquas Commentarii reliquias, felici Invento e tenebris eruimus.*

Pro .A. Licinio incipit Feliciter

Argumentum

.*A. Licinius Archias* (1) se studiis poeticis dedidit, et adprime, ut videbatur, excelluit in hoc genere litterarum. Amicitia igitur etiam viris inlustribus familiariter copulatus est, ut ipse .M. Tullius in Orationis huius narratione *confirmat* (2). *Interim satis longo intervallo cum esset cum .L. Lucullo in Siciliam* (3) *profectus, et cum ex ea provincia cum eodem .L. Lucullo regre*deretur, Heracleam venit, quæ tunc erat civitas fœderata, et adscribtus est in ordinem Heracliensium civis. Tunc Silvanus et Carbo Cos. legem tulerunt, ut omnes qui essent ex fœderatis populis civitatem romanam consequerentur: si modo illo tempore quo lex lata esset, domicilium in Italia haberent, et intra diem sexagensimum (4) professi aput prætorem fuissent. Quæ cum Licinio Archiæ ad ob-

(1) Spatium vacuum in Codice, quod replevi nominibus Poetæ.

(2) Quæ sequuntur in Codice ita sunt oblitterata, ut legi nequeant usque ad *debetur*, quod nos fecimus *deretur*, ut fieri posset *regre*deretur. Reparavimus autem lacunam verbis ipsius Narrationis Tullianæ cap. IV. Neque multum amisimus in loci oblitteratione, quæ non plus spatii in Codice occupat, quam nos verbis Tullianis explevimus.

(3) Aut *Ciliciam*, ut alii malunt.

(4) Ita in Cod. *sexangesimum*.

tinendum ius civitatis romanæ argumenta deessent, quoniam neque tabulis Heracliensium probare poterat adscribtum se in ordinem civium; quippe tabularium Civitatis illius exarserat bello sociali, nec bona sua in censum detulerat; reus factus *est* lege Papia quæ lata fuerat ad eos coercendos, qui temere et inlicite civitatem romanam usurpassent. Fit ergo quasi coniecturalis (1), an adscribtus sit in ordinem (2) Heracliensium, et an fecerit omnia quæ is facere debuerit, qui esset e numero fœderatorum. Et deficitur quidem multis probationibus; testimonio tamen Heracliensium, et vel maxime, quibus tota occupatur oratio, poeticæ facultatis et doctrinæ iucundissimæ gratia nititur. Est etiam, omissa coniectura, disceptatio per ipsam qualitatem personæ, *ut* civis romanus debeat adoptari, etiamsi in præteritum non sit adscribtus (3).

ORATIO

Verburgii Edit. in fol. Amstelædami 1724. N. 3.

CUM RES AGITETUR (4) APUT PRÆTOREM P.R. RECTISSIMUM VIRUM.

Hanc enim causam lege Papia de civitate romana aput Quintum Ciceronem dixit Archias huius M. Tulli fratrem (5). Quaprop-

---

(1) Nisi mavis *coniecturâ lis*, quod minus placet.
(2) Codex *in eodem*.
(3) Cod. *adsocius*.
(4) Codex *agitatur*.
(5) Hoc anno Urbis DCXCII. (seu potius DCXCIII.), quo causa pro Archia perorata est, notavit iam Fabricius in Hist. Cicer. ex Epist. XII. Lib. I. ad Attic. Quintum Ciceronem

ter (1) utitur *deprecatione*, ne minus civiliter loqui existimetur, recedens videlicet aliquantum a forensi genere dicendi. Quod ipsum ne pro inepto accipiatur, iam præloquitur, a modo præsentis causæ non abhorrere, et personæ vel maxime, pro qua dicendum esset, convenire.

HOC DENIQUE PRÆTORE EXERCENTE IUDICIUM. Edit. N. 4.

Non vacat quod mentionem facit Prætoris ipsius, id est Fratris sui .Q. Ciceronis, qui iudicio præerat. Opportunissimum quippe, ait, de laudibus poetæ boni aput eum dicere qui studiis huiusmodi delectetur. Fuit enim .Q. Tullius non solum epici, verum etiam tragici carminis scribtor (2).

ITAQUE HUNC ET TARENTINI ET RHEGINI ET NEAPOLITANI CIVITATE CÆTERISQUE PRÆMIIS DONARUNT. N. 5.

Utiliter præparavit ad causam, iam pridem hunc Archiam poeticæ facilitatis gratia celebrem a plurimis Italiæ nobilissimis populis in numerum civium cooptatum. Quod nimirum argumento esse debeat, etiam Heracliensibus nuper adscribtum, robustiorem iam fama, et ingenti dignitate maiorem (3). Fuerunt autem

---

fuisse prætorem. Nunc iam ex nostro Interprete apparet, Marcum apud ipsum Fratrem prætorem hanc Orationem dixisse.

(1) Codex *Quia propter*.

(2) Q. Ciceronis extant versus epici viginti *de Signis cœlestibus, quo quodque tempore illustre sit*. Adde etiam, si placet, Epigramma *de mulierum levitate*, quod edi solet in calce Petronii, et a quibusdam Q. Ciceroni tribuitur. Sed eo iam in nostro Commen.a in memoria etiam tragici Carminis eiusdem Auctoris.

(3) Cod. *maiore*, quod utique retinuissem, nisi Codex passim mendis laboraret Memini enim quid Quintilianus de M finali a Veteribus subtracta scribat Lib. IX cap. IV. ». Et »

urbes istæ de quibus loquitur *a* quibusdam Græcis (1) tribubus conditæ.

QUORUM ALTER RES AD SCRIBENDUM MAXIMAS, ALTER CUM RES GESTAS, TUM ETIAM STUDIUM ATQUE AURIS ADHIBERE POSSET.

.C. Marium Iugurthinum, qui ad consulatum septimum provectus est, non ignoramus a doctrinæ studiis alienum (2), et sola rei militaris scientia floruisse. Quintum vero Catulum non mediocriter litteris liberalibus informatum. Sed eleganter utique Archiam facere potuisse in hac parte narrationes ostendit, quia præstiterat .C. Marius eas res, quæ satis uberem materiam scribentibus darent. Catulus autem et rebus gerendis floruerat, et habilis auditor erat.

N. 6. ERAT TEMPORIBUS ILLIS IUCUNDUS .Q. METELLO ILLI NUMIDICO, QUI DE IUGURTHA TRIUMPHAVIT, ET EIUS PIO FILIO.

Hic Metellum *patrem in exilium pulsum pie luxit, ac pro eo revocando populum deprecatus est* (3).

AUDIEBATUR A .M. ÆMILIO.

.M. Æmilium Scaurum hac in parte significat et ipsum multæ eruditionis, ut historia de illo habet (4).

» illa Censorii Catonis: *Die' hanc*, M litera in E mollita. quæ
» in veteribus libris reperta, mutare imperiti solent: et dum
» librariorum insectari volunt inscitiam, suam confitentur «.

(1) Cod. *grecies*.

(2) Cod. *in doctrinæ studiis*. Sed Codex scatet mendis.

(3) V. Cicer. *de Orat.* II. cap. XL. *Post Red. ad Quir.* III. *in Sen.* XV.

(4) Codex *De illis haberet*. Porro ait Cicero in *Bruto* XXIX.
» Huius (Scauri) et Orationes sunt, et tres ad L. Fufidium

Cum Quinto Catulo patre et filio.

Ambo Cinnæ *et Syllæ bello civili impliciti* sunt (1).

A .L. Crasso colebatur.

Ea ætate hic etiam cum maxime in studiis eloquentiæ floruit (2).

Lucullos vero.

Significat *Marcum* et Lucium, quorum *alter iudiciis exercendis*, *alter bello Mithridatico illustris fuit* (3).

Et Drusum.

Significat .M. Livium Drusum Tribunum pl. « qui cum senatus partes tuendas suscepis- « set, postea eo licentiæ est progressus, ut « nullum in iis modum servaret (4) ».

» libri scripti de vita ipsius acta, sane utiles, quos nemo legit «. Obiter etiam moneo exstitisse librum logistoricum Varronis inscriptum *Scaurus*. V. Fabricii Bibliothecam lat. in *Varrone*.

(1) Q. Catulus pater princeps fuit Syllanæ factionis, ut ait Asconius ad 1. in Verr. p. 108. Mario iubente ipse se vita privavit. V. Appianum Lib. 1. Bell. civ. p. 663. Locus in Codice oblitteratus sic habet » Ambo Cinnæ .... minati C... » sunt «.

Q. Catulus filius Lepidum acta Syllæ rescindere conantem, bellumque patriæ inferentem, armis repulit. V. Livii Epitomen xc. et Appianum Bell. civ. Lib. 1. p. 695. De hoc Sallustius in Oratione Macri ait: » Sulla mortuo, qui scelestum » imposuerat servitium, finem mali credebatis. Ortus est longe » sævior Catulus «.

(2) De L. Crasso oratore plurima scribit Cicero in Libris *de Orat. et* in *Bruto*.

(3) De Marco V. Fragmenta Orationis Ciceronis *pro Tullio* a nobis nuper edita p. 25. De Lucio Plutarchum in *Lucullo*. Codicis locus oblitteratus sic habet: « Significat » (suppl. *Marcum*) et Lucium quorum... dem... Antonia... » ri... da... arunt «.

(4) Explevimus lacunam ex Asconio ad Orat. pro Cornel. p. 131. quoniam locus in Codice integer legi nequit. Sic enim se habet: » Nobilis... Drusi exi... senatus... qui postea... » ta do... est «.

ET OCTAVIOS.

Alter est .Gn. Octavius Octavi filius, quem post bellum civile nuper Collegam suum .L. Cinna victor occidit (1) Alter vero .Gn. Octavius .M. Octavio patre qui consulatum cum Scribonio Curione gessit.

ET CATONEM ET TOTAM HORTENSIORUM DOMUM.

Patrem Catonis significat eius, qui se post civile bellum Uticæ interfecit. *.L.* Hortensio (2) autem *filius fuit* .Q. Hortensius qui temporibus .M. Tulli, quamvis ætate provectior, *non* (3) tamen famosior, oratoris nomen obtinuit. Densitas igitur hæc exemplorum, quæ ad personas nobiles refertur, multum præsenti negotio patrocinatur, ut Archias tot Amicis et tam inlustribus nixus perquam facile *ad* honorem civitatis romanæ potuerit pervenire.

Edit. N. 8. HIC TU TABULAS DESIDERES (4) HERACLIENSIUM, QUAS INTERISSE SCIMUS OMNES.

Id quod derivat in aliam causam, qua effectum sit ne exhiberi veræ possent, id est propter incendium, quod evenerat bello sociali.

N. 9. GABINII QUAMDIU INCOLUMIS FUIT.

Aulus Gabinius damnatus fuerat de pecuniis repetundis, quod acceptis decem millibus

(1) Idem narrat Asconius ad Orat. pro Scauro p. 174.

(2) Cod. Sic: *Hortensio . . . autem Q. Hortensius* etc. relicto spatio. Sed supplendum fuit, ut fecimus. Patrem autem Oratoris fuisse Lucium testatur Cicero III. in Verrem XVI.

(3) τὸ *non*. abest a Codice, sed videtur supplendum. Nam Tullius revera, quamvis iunior, Hortensio famosior evasit.

(4) Sic Cod. *desideres*.

talentum ab Rege Ptolemæo, duxisse romanum exercitum in Ægyptum diceretur.

CENSUS NOSTROS REQUIRIS. Edit. N. 11.

Etiam hoc argumento deficiebatur Archias: nec poterat is probare, cum cæteris civibus romanis aput præcedentium temporum censores bona sua professum. Et hoc coloratur absentiæ adlectione (1), quod eum constet illis censoribus et Romæ non fuisse, ac propterea censum non detulisse.

CUM .L. LUCULLO APUT EXERCITUM FUISSE.

In Asia scilicet tempore belli Mithridatici.

ET TESTAMENTUM SÆPE FECIT NOSTRIS LEGIBUS.

A partibus ad totum. Rebus gestis quamplurimis Archiam signa edidisse Civis .R. quæ non poterat habere peregrinus.

QUANTUM DENIQUE ALEÆ QUANTUM PILÆ (2). N. 13.

Sunt enim hæc, ut vulgo comperimus, genera ludorum.

QUIS ANIMO TAM AGRESTI ET DURO FUIT, UT ROSCI MORTE NON MOVERETUR? N. 18.

Quintum Roscium Gallum dicit illis temporibus inlustrem comici operis auctorem, quem familiarissime Cicero dilexit, qui non *ita* (3) pridem vita excesserat.

---

(1) Codex sic *adlectione*, nec male.

(2) Pro hoc textu Codex habet: *Quia eloqui pila*, corruptissime.

(3) Cod. *qui non a pridem* relicto spatiolo. Visum est supplendum *ita*.

Edit. N. 20. ILLE MARIUS IDEM (1) EXIMIE .L. CLODIUM (2) DILEXIT.

Hic primus Romæ studia latina docuit.

N. 22. ERGO ILLUM QUI HÆC FECERAT RUDINUM HOMINEM.

Natione Rudinus fuit (3) Ennius, quem superior Africanus dilectum familiarissime etiam communicato sepulchri honore in Maiorum suorum numerum redegit. Sepulchrum fuisse traditum extra portam Capenam mille fere passibus ab Urbe seiunctum (4).

N. 24. QUID NOSTER HIC MAGNUS?

De .Gn. Pompeio dici manifestum. Et opportune, quoniam supra mentionem fecerat Macedonis Alexandri cui hoc idem cognomentum fuit, de Pompeio dicturus adiecit » hic » noster «.

---

(1) Forte corrigendum *item*, ut editiones habent.

(2) Codex aperte L. Clodium. Et quidem Clodius (sed cum prænomine Servius) recensetur a Svetonio inter claros Grammaticos gener Lucii Ælii item Grammatici, qui Q. Metellum Numidicum in exilium comitatus est. Ergo Clodius ad Mariana tempora pertinet. Clodius Licinius historicus circa eadem tempora memoratur a Livio Lib. xxix Clodius Historicus item a Servio et Plutarcho V. Vossium de Historic. lat.

Sed vulgata lectio Ciceronis habet L. Plotium aut Plautium. Porro L. Plautium primum Romæ docuisse latine, se puero, testatur Cicero in Fragm. Epist. ad Titinnium. Ergo quum noster quoque Interpres idem dicat ad hunc locum, videtur omnino legisse L. Plotium aut Plautium, non L. Clodium. Et quidem noster Codex est mendosissimus.

(3) Codex *Ratione Rudinus fuitque.*

(4) Revera anno demum post Ch. N. MDCCLXXX. decimo Kal. Iunias Ioannes Baptista Viscontius romanarum Antiquitatum Curator, Scipionum sepulchrum in Vinea Saxia detexit non longe a vetere porta Capena. Consule Diarium romanum *Cracas* eius temporis, et eiusdem Cl. Viscontii Epistolam in Anthologiæ romanæ Tomo VII. p. 377.

EPIGRAMMA IN EUM FECISSET TANTUMMODO ALTERNIS VERSIBUS. Edit. N. 25.

Ab exemplo adiudicando, non sine differentia tamen personarum, hæc argumentatio impletur; .L. Syllam præter ceteros Archiæ daturum civitatem romanam fuisse poetæ nobilissimo, quoniam malos plerosque existimaverit honorandos. Alternos igitur versus dicit elegiacos, metris scilicet dissentientibus varios. Primus autem videtur elegiacum carmen scribsisse Kallinos (1). Adicit Aristoteles præterea hoc genus poetas Antimachum Colofonium (2), Archilochum Parium, Mimnermum Colofonium, quorum numero additur etiam Solon Atheniensium legum scribtor nobilissimus.

EX HIS REBUS QUAS VENDI BAT IUSSIT ENIM (3) PRETIUM TRIBUI, SED EA CONDICIONE, NEQUID POSTEA SCRIBERET.

Non potuit expressius vitia poetæ declarare, quam dicendo datum illi non præmium laudis, sed mercedem silentii.

---

(1) Cod. mendose *Aliinos*. Emendavi autem *Kallinos* græca forma servata pro *Callinus*. Et quidem huins poetæ nomen scribi corruptum etiam apud Pausaniam et Nicandri Scholiastem, iam notavit Vossius Inst. poetic. Lib. III. cap. 9. De Callino autem Elegiacorum poetarum principe V. Procli Chrestomathiam apud Photium Cod 239. Item in Putschio Mar. Victorin. p. 2555. Tum p. 2420. Terentianum Marum, qui ita scribit:

Pentametrum dubitant quis primus finxerit Auctor.
Quidam non dubitant dicere Callinoum.

(2) Pro *Colophonium* V. ad Orat in *Clod.* et *Cur.* p. 11. n. 2.

(3) Sic Cod. *enim*. Tum *prætium* cum diphtongo, quod et alibi sæpe vidi in antiquis Codd. nec non *præcor*, *præces*, *depræhendo*.

Edit. N. 26. ETIAM CORDUBÆ NATIS POETIS PINGUE QUIDDAM SONANTIBUS.

De versiculis nec egregio cultu, nec amœna varietate, nec eminentibus figuris carmen instructum.

N. 27. DECIMUS QUIDEM BRUTUS (1).

Hic Brutus Gallæcus fuit cognomento ob res in Hispania non minus strenue quam feliciter gestas .. Eius etiam nomini *dicatus* (2) poetæ tragici extat liber, cuius (3) plurimos versus, quos Saturnios (4) appellaverunt, vestibulo templi Martis superscribsit Brutus.

HUNC AD PERFICIENDUM ADORAVI (5).

---

(1) Velleius Paterc. Lib. II. cap. V. ait: » Ante tempus excisæ Numantiæ præclara io Hispania militia A. Bruti fuit: » qui, penetratis oiunibus Hispaniæ gentibus, iogenti vi hominum urbiumque potitus numero, aditis quæ vix audita » erant, *Gallæci* nomen meruit «. Porro pro *A. Bruti* legendum esse *Decimi Bruti*, vehementer affirmant Paterculi interpretes, quorum sententiam Codex etiam noster veram esse demonstrat.

(2) Locum oblitteratum reparavi verbo *dicatus*.

(3) Cod. *qui*.

(4) Quinam sit versus Saturnius declarat Asconius ad Act. I. in Verr. p. 54-55. » Antiquum Nævii est:

Fato Metelli Romæ fiunt Consules.

Cui tunc Metellus Consul iratus versu responderat senario hypercatalecto, qui et Saturnius dicitur:

Dabuot malum Metelli Nævio poetæ.

Horat. Lib. 2. Ep. I. v. 157. » Sic horridus ille Defluxit numerus Saturnius «. Et Festus in *Saturno:* » Versus antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellaotur «.

(5) Editiones habent *hortatus sum*. At noster Interpres legit *adoravi*, quod mira quadam explicatione declarat: nisi forte locus in insigni aliquo mendo cubat. Ceterum Ascooius ad Lib. I. in Verr. cap. XXVI. *POSCUNT MAIORIBUS* mire item exponit » Sunt, qui producta scilicet O littera *poscunt* » leguot, quasi *sæpe potant*. Sed *poscunt*, *provocant* intelligendum est «.

Hoc verbum adoravi significat cohortatus sum; adoravit autem orare et petere significat.

Qui vos qui vestros imperatores, qui .P.R. res gestas semper ornavit. Edit. N. 31.

Epilogus valde conveniens personæ Rei, quo devotionem Licinii Archiæ commendat in rebus romanis (1) omnesque ingenii vires occupatas.

Explicit Oratio.

---

(1) Cod. *in rebus tram.*

IN

ORATIONEM EDITAM TULLIANAM

PRO SYLLA

COMMENTARIUS ANTIQUUS INEDITUS

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

CUM INSERTO FRAGMENTO INEDITO ORATIONIS

.C. GRACCHI

DE LEGIBUS PROMULGATIS

PRO SYLLA

. . . : videatur adsciscere, ait se non periculum communicare sed laudem, nec ut plures periclitentur, sed ut multi æqualiter glorientur. Ad Verburgii Edit. N. 9.

In Autronium testimonium dixisti, inquit, Syllam defendis. Et relicum. N. 10.

Acutissimum torquet prope ad vim dialecticorum, ut adversarii propositio utrinque conclusa teneatur. Dixisti, inquit, in Autronium testimonium, et quodammodo nunc deficis a constantia tua, qui P. Syllæ patrocinaris. Huic ita factæ propositioni (1) opponitur, ut animadvertis, acuta responsio. Si minus integre, inquit, testimonium dixi; nec defensioni meæ, quam nunc adgredior inesse debet auctoritas: si vero fides constitit mihi testimonium dicenti, cur non ab eadem fide etiam defensionis huius æquitas descendat? Et hic iam se animis Iudicum latenter insinuat, ut præsens defensio in testimonii vicem cedat.

Videor enim iam non solum studium ad defendendum causas, verum etiam opinionis aliquid et auctoritatis adferre.

Cavet (2) valde ne odium quoddam nimiæ

(1) Codex » Huic ita facta propositione «.

(2) Spatium aut literam Codicis opplevi verbo *cavet*.

huius adseverationis (1) incurrat. Facit enim periculum inpudentiæ, qui cum patronus sit, velit testis videri.

Edit. N. 11. Duæ coniurationes abs te, Torquate, constituuntur.

Coniuratio diversi generis infertur geminata propositione: et fila .M. Tullio consultissima et non incuriosis lectoribus admiranda discretio; ut solum tempus ipse defendat coniurationis eius, quæ se consule deprehensa sit. Illud vero superius Hortensio patrocinante fateatur dilucide peroratum. Ita nec fit ulla iactura defensionis, quod illud superius tempus omittat, quoniam defendit Hortensius. Et cum hoc sibi potissimum velut privatim et peculiariter vindicet ad diluendum, magis existimetur testimonio niti quam probatione, defendens ea scilicet quibus ipse consul interfuit.

N. 12. Ergo istius coniurationis crimen defensum ab eo est qui interfuit.

Non contentus sibi uni vindicare testis auctoritatem, etiam in illo præcedentis coniurationis tempore, quoniam se non potest, vel ipsum testem constituit Hortensium. Sic contra iniuriam temporis utriusque non defensiones duorum, sed testimonia videntur opponi.

Non modo animo nihil comperi, sed ad auris meas istius suspicionis fama non pervenit.

Obnixe negando de illa superiore coniura-

---

(1) Codex *adservationis*.

tione nihil se comperisse, hoc persuadere conititur, omnia sibi in consulatu suo fuisse manifesta.

MULTA CUM ESSEM CONSUL DE SUMMIS REIP. PERICULIS AUDIVI, MULTA QUÆSIVI, MULTA COGNOVI: NULLUS UMQUAM DE SYLLA NUNTIUS AD ME, NULLUM INDICIUM, NULLÆ LITTERÆ PERVENERUNT, NULLA SUSPICIO. Edit. N. 14.

Hæc vero non patroni magis quam testis oratio est. Quibus enim verbis, præterquam his, uti posset qui testimonium rogaretur? mire (1) *sibi* optinens *ut fides adhibeatur*, quasi expectandum iam non sit ut probet, quoniam credi debeat reip. conservatori.

SED EGO NONDUM *UTOR HAC* (2) VOCE AD HUNC DEFENDENDUM.

Moderate et consulte facit, quo magis mereatur obtinere testis auctoritatem, quam sibi ipse non vindicet.

QUÆ ENIM FUIT AUTRONII CAUSA? QUÆ SYLLÆ EST? N. 15.

Dissimilitudinem duorum .P. Syllæ et Autronii facta comparatione prosequitur, ne huius prædamnatio sit illa sententia, quæ in Autronium dicta est necessario. Igitur ostendit numquam similes fuisse, ut per hoc facilius Syllam persuadeat innocentem.

ILLUM ALLOBROGES MAXIMARUM RERUM VERISSIMI INDICES. N. 17.

Oratoria suptilitate adserit hic et confitetur

(1) Cod. *miræ ... optinens ... quasi* etc. relictis spatiis, ita ut sensus loci hæret.

(2) Supplevi *utor hac* ex editis.

Allobrogum fidem, quos verissimos indices dicit, a quibus Syllam nominatum non esse constabat.

HIC CONTRA ITA QUIEVIT, UT EO TEMPORE OMNI NEAPOLI FUERIT.

Quoniam videri poterat P. Sylla damnatus conscientia detecti criminis sui ab oculis omnium secessisse, et Urbem Romam reliquisse, trahit Orator ad verecundiæ argumentum, dicens, ea propter sub oculis esse civium noluisse, quod erubesceret in aliquo vitæ suæ *articulo* (1) honorem defloratum dignitatemque mutilatam. Nec moverit nos quod ita loquatur de Sylla Cicero, quasi damnatus de crimine ambitus habuerit Romæ demorandi facultatem. Habuit enim secundum legem Calpurniam. Nam superioribus *temporibus* (2) damnati lege Cornelia hoc genus pœnæ ferebant, ut magistratuum petitione per decem annos abstinerent (3). Aliquanto postea severior lex Calpurnia *lata est* (4), et pecunia multa fuit, et in perpetuum honoribus iussit carere damnatos. Habebant tamen licentiam Romæ morandi. Postea iam damnatis Sylla

(1) Supplevi *articulo*.

(2) Supplevi *temporibus*.

(3) Hæc lex dicitur *Cornelia Bæbia*, quia lata est a P. Cornelio Cethego et M. Bæbio Tamphilo, qui Consulatum gesserunt anno U. C. DLXXIII. Eius legis meminerunt Livius lib. XL. 15. Florus lib. XLVII. Sed pœnam uterque reticuit, quam noster Interpres expressit.

(4) Supplevi *lata est*. De hac lege scribit Asconius ad Orat. *pro Cornel.* p. 132. » Tulerat eam ante biennium C. Calpurnius Piso Consul, in qua, præter alias pœnas, pecuniaria » quoque pœna erat adiecta «.

et Autronio, pœnam de ambitu graviorem consules C. Antonius et Cicero sanserunt, ut præter hæc veteribus legibus constituta, etiam exilio multarentur (1).

ET LOCUS EST IPSE NON TAM AD INFLAMMANDOS CALAMITOSORUM ANIMOS, QUAM AD CONSOLANDOS ACCOMMODATUS.

Dicit Neapolitanam Civitatem procul fuisse ab omni contagio illius coniurationis, ac propterea delectam P. Syllæ, ut ibi non sceleratus lateret, sed miser conquiesceret.

VENIEBAT AD ME, ET SÆPE VENIEBAT AUTRONIUS. Edit. N. 18.

Salubriter institit huic parti. Multis et inpensis precibus, commemoratis amicitiæ veteris officiis, Autronium postulasse, multosque alios ad hoc impetrandum pro se deprecatores adhibuisse, nec tamen extorsisse ut patronus et defensor adsisteret. Ne hoc dicere adversarius posset: idcirco Autronium non defendisti, quod non satis egerit, ut a te defenderetur. Sed si hoc impensissime deprecatus est, nec impetravit, videri iam potest idcirco ad defendendum Syllam venire, quod de eius innocentia certus sit.

QUOD TANDEM, TORQUATE, REGNUM? CONSULATUS CREDO MEI, IN QUO EGO IMPERAVI NIHIL. N. 21.

---

(1) Suam legem *de ambitu* commemorat Tullius *pro Murena* III. et XXXII. *pro Sextio* LXIV. *in Vatin.* XV. Memoratur etiam a nostro Interprete ad Orat. *pro Plancio* N.° 83. et a Dione lib. XXXVII. 29.

Cumulaturus invidiam Torquatus in personam .M. Tullii, et hoc dixerat: quodam illum spiritu velut regiæ potestatis exposcere, ut Sylla innocens iudicetur. Itaque (1)... statim ... *addit* . . . consulatum suum talia edidisse moderationis et continentiæ et virtutis exempla, ut non ipse rex, sed aliis regnum affectantibus esset inimicus. Qua exsecutione simul et invidia liberat auctoritatem suam, et impetrabilius facit quod ad Syllæ victoriam (2) locuturus est.

AN TU (3) IN TANTO IMPERIO TANTAQUE POTESTATE NON DICES ME FUISSE REGEM; NUNC PRIVATUM REGNARE DICIS?

A maiore ad minus. Ut quod nunc privatus in defendendo reo innocentissimo faciat, non sit regiæ superbiæ sed fidei religiosæ, qua non putet innocentes esse damnandos. Nec cadat suspicio regiæ cupiditatis in privatum senatorem, quæ non ceciderit in consulem.

SI FALSUM DIXERIM, TE IN EOSDEM DIXISSE; SI VERUM, NON ESSE HOC REGNARE, CUM VERUM IURATUS DICAS PROBARE (4).

In altero *accusatio adversarii* est, in altero *sui defensio* (5). Aut invidiæ mecum particeps,

(1) In his spatiis evanidæ prorsus litteræ.
(2) Codex *ad Syllam victoriæ*.
(3) Sic Cod. *tu*. At in edd. *tum*.
(4) Hinc forte clarescit locus qui interpretes diu vexavit.
(5) Cod. sic: *in altero ... est in altero .. aut* etc. quæ spatia replenda videbantur, ut fecimus. Porro noster Interpres satis bene declarat hunc locum, qui recentiores criticos non parum torsit.

inquit, videberis, si quid in eo regaliter feci, quod in sceleratos homines testimonium dixi, quoniam et te in eosdem dixisse manifestum est; aut si fides et religio incorrupta in illis omnibus testimoniis fuit, non potest rex videri qui testimonio adserit veritatem. In parte igitur percussit Torquati verecundiam, in parte diluit regalis animi proprietatem.

UTER TANDEM REX EST, IS NE CUI INNOCENTES HOMINES NON RESISTUNT, AN IS QUI CALAMITOSOS NON DESERIT? Edit. N. 22.

Præmiserat enim Torquati propositionem valde insolentissimam, et liberæ civitatis odio dignam: nisi tu defendisses P. Syllam, nemo defenderet. Cui statim in forma concessiva occurrit (1). Ut, inquit, alios concedam patrocinium denegaturos fuisse, in quem iustius derivabitur animi regalis cupiditas, in me qui protego innocentes, an in te qui subveniendum non putas innocentibus? Non tantum ergo se liberavit, sed Torquatum multo acerbius proscidit.

AT HIC ETIAM FACETUS ESSE VOLUISTI, CUM TARQUINIUM ET NUMAM ET ME TERTIUM PEREGRINUM REGEM ESSE DIXISTI.

Novitatem Ciceronis multi quidem per illa tempora contumeliis agitare voluerunt, ut Catilina et Clodius (2), et ipse quamvis Collega fuerit

(1) Codex *in formam concessiva currit.*

(2) Magnam de sua nobilitate opinionem et superbiam Claudiæ familiæ insitam testatur Tacitus Annal. Lib. 1. 4. » Tiberium Neronem, maturum annis, spectatum bellis: sed

.C. Antonius (1). *Nam quia* (2) virtutibus obtrectare non poterant, eius humilitatem natalium maledica insectatione carpebant. Notissimum est autem fuisse Ciceronem natione Vulscum Arpino municipio, unde illi quædam peregrinitatis ab invisoribus concinnabatur infamia. Nec in præsentis causæ iudicio Torquatus pepercerat, facta mentione regum peregrinorum Tarquinii et Numæ. Fuerat enim Popilius Curibus Sabinis ortus. Tarquinius vero Priscus Demarthi Corinthi filius, qui fugiens dominationem Cypseli, in Italiam se Tarquinios contulerat, ibique liberos procreaverat. Animadvertamus tamen quantis aculeis asperitatis tallionem .M. Tullius referat hic Torquato, quem partim despiciendo plus abicit et humillimum facit, partim maiore insectatur invidia, quod in exemplis Maiorum illius hereat (3) invidia tyrannidis.

Edit. N. 23. Hoc dico, inquit, te esse e municipio. Fateor. Et addo etiam ex eo municipio, unde iterum iam salus huic urbi imperioque missa est.

» vetere atque insita Claudiæ familiæ superbia «. Eamdem in Appio Pulchro P. Clodii Fratre exagitat Cicero ad Famil. lib. III. Epist. VII. Et P. quidem Clodius cum per lusum dixisset Ciceronem non *regem* sed *Iovem*, mordacissimam ab eo responsionem retulit, quam vide in Orat *pro Domo sua* XXXIV.

(1) De Catilina et Antonio confirmat Asconius ad Orat. *in Toga candida* p. 153. » Huic Orationi Ciceronis et Catilina » et Antonius contumeliose responderunt quod solum pote» rant, invecti in novitatem eius.

(2) Supplevi *Nam quia*.

(3) Sic Cod. *hereat* sine diphthongo.

Magna cum gloria subdidit consensionem, amplectens municipii sui Arpinatis egregiam nobilitatem, unde et .C. Marius extiterit bellorum maximorum strenuissimus victor, et Ipse cuius consulatus ad opprimendam Catilinæ coniurationem salutaris inluxerit.

NEMO ISTUC .M. CATONI SENI, NEMO TIBERIO CORUNCANIO, NEMO MARIO (1) CURIO.

.M. Cato ille Censorius et Tib. Coruncanius (2) fuerunt e municipio Tusculano. Manius porro Curius qui de Samnitibus triumphavit, Sabinis oriundus videtur, ubi etiam foculo adsidens aurum quod sibi hostes optulerunt repudiavit, confessus votum sibi esse præcipuum, non ut ipse opibus adflueret, sed ut pecuniosis hostibus imperaret (3).

EST ENIM IPSE MATERNO GENERE MUNICIPALIS. Edit. N. 25.

Quo sin totum destruere non potuit, ex parte destruxit. Nam familiæ Manliæ veteris egregia nobilitas eminebat, sed maternum genus humilitare (4) conatus est. Quasi non sit illi ad originem parentis utriusque dignitas vetustatis æqualis.

---

(1) Sic Cod. *Mario*. At inferius *Manius*, quod verum Curii prænomen bis usurpat Plutarchus in *Pyrrho*, et diserte asserunt Interpretes Aurelii Victoris ad Caput xxxiii. *de Viris illustr.* Porro hoc Curii Dentati prænomen non in nostro tantum Codice, sed in aliis multis Veterum scriptis aut corruptum aut varium est. Vide ad Aurelii Victoris locum citatum.

(2) Cod. *Teb. Conuncanius.* Sed mendum corrigitur a textu superiore. Catonis autem Censorii et Ti. Coruncanii res gestæ passim celebrantur apud romanæ historiæ Scriptores.

(3) Idem de Curio narrant Cicero *de Senect.* xvi. Valerius Maximus Lib. iv. Cap. iii. 5. Aurelius Victor *de Viris illustr.* Cap. xxxiii.

(4) Nota novum verbum *humilitare*.

HONESTISSIMI GENERIS SED TAMEN ASCULANI.

Asculum civitas est in Piceno, unde etiam principia belli socialis arserunt (1).

NISI FORTE REGIUM TIBI VIDETUR ITA VIVERE. Et relicum.

Decore et hoc cum sublimitate maximæ laudis impletur: ea ostendens inesse moribus suis, quæ non congruentia sed contraria sint regiæ cupiditati.

Edit. N. 26. EGO TANTIS A ME BENEFICIIS IN REP. POSITIS, SI NULLUM ALIUD MIHI PRÆMIUM AB SENATU POPULOQUE .R. NISI HONESTUM OTIUM POSTULAREM, QUIS (2) CONCEDERET?

Gloriose in hunc locum decurrit Orator laudibus suis, plurimis demeritis (3) erga remp. tribuens, quod tantis iam perfunctus periculis honeste posset ab omni labore requiescere, nisi animus nullo posset otio consenescere. Et hic, quantum mea opinio est, imitatus est .C. Gracchum (4). Sic enim et ille DE LEGIBUS

---

(1) Rem narrat Appianus I. Bell. civ. p. 633.

(2) Edd. *quis non concederet?* Sed τὸ *non*, abest a Codice. Et clausula quidem fragmenti Gracchani, quod comparationis gratia affertur infra, favet Codicis lectioni.

(3) Nota nomen substantivum, ut videtur, *demeritum*.

(4) Huius Oratoris laudes magnifice persequitur Cicero in Bruto XXXIII. » Sed ecce in manibus vir, et præstantissimo » ingenio et flagranti studio, et doctus a puero, C. Gracchus. » Noli enim putare quemquam, Brute, pleniorem et ube» riorem ad dicendum fuisse... Grandis est verbis, sapiens » sententiis, genere toto gravis «. Huius eloquentiam mire laudant etiam Dio in Fragm. Peiresc. XC. Plutarchus in *Gracchis*. Tum C. Gracchum anteponit Catoni illi seniori Auctor Dialogi *de Caussis corruptæ eloquentiæ* Cap. XVIII. a quo tamen dissentit Gellius Lib. X. Cap. III.

PROMULGATIS (1), ut ipsius etiam verborum faciam mentionem.

SI VELLEM, inquit, APUT VOS VERBA FACERE, ET A VOBIS POSTULARE, CUM GENERE SUMMO ORTUS ESSEM, ET CUM FRATREM PROPTER VOS AMISISSEM, NEC QUISQUAM DE P. AFRICANI ET TIBERI GRACCHI FAMILIA, NISI EGO ET PUER RESTAREMUS (2), UT PATEREMINI HOC TEMPORE ME QUIESCERE, NE A STIRPE GENUS NOSTRUM INTERIRET, ET UTI ALIQUA PROPAGO GENERIS NOSTRI RELIQUA ESSET; HAUD *SCIO* (3) AN LUBENTIBUS A VOBIS IMPETRASSEM.

ETENIM IN QUA CIVITATE REM TANTAM GESSERIM MEMINI, IN QUA URBE VERSER INTELLEGO. PLENUM FORUM EST EORUM HOMINUM, QUOS Edit. N. 28.

---

(1) Leges C. Gracchi agrariæ, frumentariæ, et de magistratibus notiores sunt, quam ut descriptione egeant. V. tamen certe Livii Epitomen libri LX. Orationem autem Gracchi *de legibus promulgatis* memorat Gellius Lib. IX. 14. et X. 3. aliquot eius Fragmentis prolatis. Citat eamdem Orationem etiam Festus voc. *Ostentum*. Nostra tamen Particula, quod sciamus, adhuc erat inedita.

(2) Tiberius Sempronius Gracchus de Cornelia P. Africani maioris filia duodecim suscepit liberos: sed tanta soboles mature cum Patre vita functa est, excepta Filia, quam Scipio Africanus minor uxorem duxit, et filiis duobus Tiberio et Caio. Occiso in Tribunatu Tiberio, solus e masculis superfuit Frater Caius cum Tiberii filiolo, de quo Gellius Lib. II. cap. XIV. in fine. Atque hunc puerum forte hic commemorat Caius. Ceterum Plutarchus in *Gracchis* narrat, ipsi etiam Caio fuisse filiolum, quem nimirum uxor Licinia manu tenebat, cum viro occurrit ad eam dimicationem prodeunti, in qua miserrime periit.

(3) *Scio* supplevi.

EGO A VESTRIS CERVICIBUS DEPULI, IUDICES, A MEIS NON REMOVI.

Figura (1) quidem in orationibus plurimis frequentata Ciceroni, qua velut divino quodam mentis instinctu imminentem sibi providebat invidiam, et ex ea periculum quod evenit. Verum mihi altius consideranti hanc omnem quam localiter intulit *figuram* (2) occurrit vehemens, et ad causam P. Syllæ salubriter pertinens virtus. Nam cum in præsenti executione testetur, extinctis iam plurimis hostibus patriæ, superesse tamen innumerabiles qui sibi nocere votis ardentibus cupiant, hoc sine dubio relinquit Iudicum tacitis cogitationibus, numquam se ad defendendum Syllam processurum fuisse, si eum vel tenui aliquo argumento sensisse cum hostibus reip. suspicaretur, cui minuendus esset illius coniurationis numerus, ne plures in posterum sibi reservaret (3) inimicos.

Edit. N. 31. QUOD CUM IS TRIBUNOS (4) PL. FACIT, QUI UNUS VIDETUR EX ILLIS AD LUGENDOS CONIURATOS RELICTUS, NEMINI MIRUM EST. DIFFICILE EST ENIM TACERE CUM DOLEAS.

Insectatur invidia maiore Torquatum: et cum sit ab illo ipse reprehensus, quasi mutato proposito voluntatis, qui Catilinæ oppresserit coniurationem, reis tamen eiusdem criminis

(1) Spatium in Codice, quod replevi verbo *figura*.
(2) Iterum spatium, quod replevi ut supra.
(3) Codex *reseret*.
(4) Archaismus pro TRIBUNUS.

patrocinetur; versa quodammodo vice ipsum Torquatum quasi defensorem coniurationis insimulat, et dicit imitari eum Tribunum .Pl. qui moleste pœnas hominum publicorum ferat. Significat videlicet .L. Calpurnium Bestiam (1), sive [nam et hoc suspicari possumus] .Q. Metellum Nepotem (2). Post quod exemplum in fine sententiam posuit, quod genus in Tullianis orationibus rarum est. Difficile est, inquit, tacere cum doleas. Dolor enim quibusdam tormentis animi laborantis effusus ad impatientiam vocis erumpit.

Qui filium suum vita privavit, ut in ceteros (3) firmaret imperium. Edit. N. 32.

De familia Torquati mutuatur exemplum, quo validius ad consensum adigeretur, puniendos a rep. fuisse hostes intra mœnia deprehensos, cum per contextum sui generis recordetur (4) extitisse qui Filium capite puniret. Et hoc in loco Manlium significat qui

(1) L. Calpurnius Bestia recensetur a Sallustio inter coniuratos cum Catilina. Huic Bestiæ tribuno Pl. mandatum erat a Lentulo item coniurato, ut Romæ concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis. V. Sallust. Bell. Catil. Edit. Paris. anni 1674. pp. 14. et 34.

(2) Q. item Metellum Nepotem de coniuratorum pœna conquestum refert Dio Lib. xxxvii. 42. Immo idem Metellus Tribunus Ciceronem consulatu abeuntem concionem habere prohibuit, atque ei tantum ut iuraret vetere more permisit. V. Plutarchum in *Cicer.* et Dionem, tum Asconium ad Orat. in *Pison.* p. 158. Contra Metelli Concionem, qui Ciceronem apud populum maledictis prosciderat, extant ipsius Tullii Fragmenta Orationis cuiusdam, quæ vide sis in Edd.

(3. Edd. *in ceteris.* Sed melius Codex.

(4) Codex *recordatur*.

cum .P. Decio functus est consulatum. *Hic* (1) ex virtute cognomen Torquati habuit, quod uno de Gallis hostibus interfecto, torquem sibi velut spolium superati hostis induerat. Ab hoc comperimus Filium non ob aliquod criminosum, sed gloriosum et militare facinus interemptum, quod contra Patris inperium cum hoste, quamvis feliciter, dimicasset.

Edit. N. 34. ATQUE ETIAM ILLUD ADDAM NEQUI (2) FORTE INCIPIAT INPROBUS SUBITO TE AMARE, TORQUATE.

Ista dicit insidiosa quadam benignitate perstringens adversarium.

N. 36. AB (3) ALLOBROGIBUS NOMINATUM SYLLAM ESSE DICIS. QUIS NEGAT? SED LEGE INDICIUM ET VIDE QUEMADMODUM NOMINATUS SIT.

Facta ab indicio Allobrogum et inlata propositio, ne sensio (4) in contrarium vergeret... Vigilantissime ipsius indicii modum tractare adgressus est, et ostendere (5) quæsisse Gallos de

---

(1) Supplevi *Hic.*

(2) *Nequi* pro *nequis* evidenter habet noster Codex. Sic paulo infra N. 39. *aliqui* pro *aliquis* semel Cicero et semel Interpres. Itidem ad Orat. *pro Plancio* N. 68. *siqui* pro *siquis* scribit Interpres. Huiusmodi autem terminationes pluribus exemplis ex Plauto, Cicerone, Gellio, Paulo, Apuleio, Tertulliano propugnat Vossius *de Grammat.* Lib. VI. cap. 8. concluditque: » Multa huius generis in antiquis sunt codicibus, » quæ imperiti librarii mutarunt: quemadmodum inter alios » testantur Petrus Victorius Castigat. in Cælii Epistolas ad » Ciceronem, et Obertus Victorius Ind. Lucret. voce *Qui* «. Noster etiam Codex antiquissimus rem luculenter confirmat. Quare haud scio quo iure Forcellinus ad vocab. *Aliqui*, locorum omnium, qui pro hac sententia afferuntur, incertam lectionem pronunciet.

(3) Recte in Codice additur præpositio *ab*, quæ deest in Editione saltem Verburgii.

(4) Nota nomen *sensio* pro *sententia*, ut in Isid. Glossar.

(5) Cod. *ostendens.*

.L. Cassio Longino quemadmodum Sylla esset animatus. Et hoc eos fecisse, non quo de eius moribus et proposito voluntatis aliquid audissent, sed quod facta mentione .P. Autronii, quem consortem fuisse præcedentis illius de ambitu damnationis audierant, existimassent aliquid etiam de coniuratione quærendum. Deinde vincenter (1) subicit responsum Cassi illud unum respondentis, nihil se de .P. Sylla scire pro certo. Ibidemque statim, quod nos a pari dicimus, defensionem complectitur, dicens huiusmodi responsum Cassi (2) pro eo habendum atque si negasset .P. Syllam sceleris huius esse participem: quoniam is qui de omnibus instructissimus fuerit, de hoc ideo nihil scripserit (3), quod Sylla innocens esset.

SI RESPONDISSET IDEM SENTIRE ET SECUM FACERE SYLLAM.

Ad formam concessivam revocans argumentationem, etiam*si* (4) quærentibus Gallis respondisset .L. Cassius .P. Syllam huius initi contra remp. sceleris esse participem, valere non debuisse pro crimine, quando facile crederetur illum, quo spem robustiorem Gallis daret, de nobilissimo viro non dubitasse mentiri. Quæ *concessio* (5) multum proficit ad

(1) Nota adverbium *vincenter*.

(2) Codex *cassum*, quod forte retineri poterat.

(3) Ita Cod. *scripserit*, sed ex præcedentibus videtur corrigendum *sciverit*.

(4) Codex *etiam*.

(5) In Codice vel spatium est vel oblitteratio. Supplevi *concessio* ex præcedentibus.

illud quod negaverat Cassius se comperisse quid animi Sylla haberet, ut tale genus responsionis absolute purgaverit innocentiam.

Edit. N. 37. Nisi forte verisimile est P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse.

Verisimilia contrahit argumenta per qualitatem personæ, quam generis nobilitas inlustrabat, ut se etiam non quærenti Cassio potuerit efferre, nec tamen aliquid ille se dixerit comperisse.

N. 39. Sed ego in quæstionibus et indiciis (1) non hoc quærendum arbitror num purgetur aliqui, sed num arguatur.

(2) Et perquam exercitata respondendi facultate propositioni accusatoris occurrit, non illud expectandum in indiciis an defensus sit aliqui (3), sed an nominatus, quoniam videri possit etiam stulta defensio id quod non accusetur velle purgare.

N. 40. Exclusus hac criminatione Torquatus rursus in me inruit, me accusat, ait me alitir ac dictum sit in tabulas publicas rettulisse. O Dii inmortales! Et relicum.

Iuxta (4) dignitatem personæ in excessum locus totus effunditur cum indignatione vehementi. Fit enim coniectura incidens an

---

(1) Sic *indiciis* hic et infra, non vero *iudiciis*, quam nostram lectionem alii etiam Codd. confirmant.

(2) Ante *et* relinquitur spatium, quod replere non est necessarium.

(3) Cod. *aliquid*, sed deletâ ab ipso amanuense *d*. quare remanet *aliqui* pro *aliquis*, ut paulo ante.

(4) Cod. *justa*.

.P. Syllæ nomen subtraxerit Cicero, et id egerit ne in tabulas publicas referretur. Non debuit ergo humiliter et timide hanc defensionem, sed cum impetu flagrantissimæ indignationis implere, quasi monstri simile sit, in tanto consule aliquid potuisse fraudis existere (1). Hæ sunt defensiones quæ in personis inlustribus quendam spiritum laudis imitantur.

INSTITUI SENATORES QUI OMNIA INDICUM DICTA, INTERROGATA, RESPONSA PERSCRIBERENT. AT QUOS VIROS? NON SOLUM SUMMA FIDE SED ETIAM QUOS SCIEBAM MEMORIA SCIENTIA CELERITATE SCRIBENDI FACILLIME QUÆ DICERENTUR PERSEQUI POSSE. Edit. N. 42.

Ad diluendam quæstionem, quæ, ut diximus, incidens nata est, an falsum consul in tabulas publicas rettulerit, inferuntur hæc exempla validissima, quod ad scribendum omne, quod indices pronuntiarent, idoneos admoverit senatores. Et vigilanter duo illis præcipua, et quæ ad strumentum fidei necessaria sunt, adscribit, animi integritatem et velocitatem scribendi, ut fides non deceperit veritatem . . . .

. . . .

O MISERUM INFELICEM ILLUM DIEM! N. 91.

Oratorie deplorat etiam illud tempus, quo

(1) Falsum senatusconsultum a Cicerone fuisse relatum calumniatus est etiam Clodius. V. *pro Domo sua* XIX. Item eundem Ciceronem mentitum esse in Senatusconsultum. V. *de ære alieno Milonis* p. 37. cum n. 6.

damnatus est ambitus crimine (1), ut in eo desinat invidiosus esse, in quo miserandus existimetur.

Edit. N. 92. VOS REIECTIONE INTERPOSITA NIHIL SUSPICANTIBUS NOBIS REPENTINI IN NOS IUDICES CONSEDISTIS, AB ACCUSATORIBUS DELECTI AD SPEM ACERBITATIS. Et relicum.

Sensus quidem multæ obscuritatis est, cuius intellectus sic aperietur. Per illud tempus cum esset alius præter Syllam reus, qui causam de vi lege Plautia (2) diceret, omni labore conisus est .L. Torquatus, ut ante iudicum reiectio (3) fieret ad eam cognitionem, quæ de illo quoque futura erat, qui huiusmodi reatu petebatur. Et hoc nimirum eo consilio et ea calliditate peregit, ut melioribus et iustioribus ad illam causam iudicibus electis, qui superessent inmitiores et asperi iudices, quique ab illorum numero fuissent reiecti, de .P. Sylla iudicarent, pro naturæ suæ videlicet asperitate hunc vel innocentem damnaturi. De reo metuens Orator in orationis exitu præcavet (4) et invigilat, ut iudicibus, quorum asperitatem metuit, incutiat

(1) De Sylla crimine ambitus damnato V. Asconium ad Orat. *pro C. Cornelio* p. 137. Et *in Toga candida* p. 148.

(2) De hac lege sic Iulianus lib. XLIV. Digestorum » Lex » Plautia et Iulia ea demum vetuit longa possessione capi, » quæ vi possessa fuissent; non etiam ex quibus vi quis de- » iectus fuisset «.

(3) De Iudicum reiectione loquitur Asconius ad Act. I. in Verr. p. 47-48. Iterum in Verr. *de Præt. urb.* p. 69. Et in Argum. Milonianæ p. 191.

(4) Cod. *præcadet.*

verecundiam priusquam ad ferendas sententias eant : ut metuentes invidiam nimiæ duritiæ, si reum pœnæ addixerint, iam pro illo sentire cogantur. Et ne hoc ipso tamen animos eorum læderet, communicavit fortunam temporis sui et Consulatus, in quo et ipse contraxerat quasi nimis acerbæ severitatis invidiam (1). Dicitque in commune omnibus consulendum, ut severitatem nimiam, quam temporis necessitate susceperint, præsenti humanitate mitificent.

Explicit Oratio.

---

(1) Invidiam et pericula in quæ incurrerat ob severum iudicium de coniuratis exercitum, commemoravit ipse Cicero superius in hac Oratione N, 28,

IN

ORATIONEM EDITAM TULLIANAM

PRO PLANCIO

COMMENTARIUS ANTIQUUS INEDITUS

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

PRO PLANCIO.

Atinates, *an* Tusculanos? Edit. Verburgii N. 19.

Ne hanc laudem nude impertiri Atinatibus arbitreris, quos ita extollit, ut illorum malevolentiam deprimat.

Quibus e municipiis vix iam *qui* (1) carnem Latinis petant repperiuntur. N. 23.

Oppida commemoraverat Lavicanum et Gabinium et Bovillas prope iam vacua et populi exiguitate deserta, quæ Laterensem non tantopere suffragiis suis potuerint adiuvare. Quod vero mentionem petendæ carnis fecit, pertinet ad consuetudinem sacri anniversarii. Nam latinæ feriæ a quo fuerint institutæ dissentiunt plerique auctores. Alii ab L. Tarquinio Prisco rege romanorum existimabant (2), alii vero a Latinis priscis. Atque inter hos ipsos causa sacrificii non convenit. Nam quidam id initium ex imperato Fauni contendunt. Nonnulli post obitum Latini regis *et* Æneæ, quod ii nusquam comparuerant (3). Itaque ipsis diebus ideo oscillare instituerunt, ut pendulis machinis agitarentur, quoniam eorum corpus in terris non esset repertum, ut animæ velut in aëre quærerentur. Feriarum latinarum

(1) Supplevi qui ex editis.

(2) Cod. ita *existimabant*, sed videtur potius scribendum *existimant*.

(3) Cod. *comparaverant*.

sacrificio solebat hoc observari, ut Hostia (1) *et* civitates adiacentes portiunculas carnis acciperent ex Albano monte secundum veterem superstitionem. Tam exiguum in illis civitatibus numerum hominum significat, ut desint etiam qui carnem petitum de sollemni more mittantur.

Edit. N. 23. ADIUNGAM S. SI VIS, ID QUOD TU HUIC OBESSE (2) ETIAM PUTAS, PATREM PUBLICANUM.

Transitus fit ad quæstiunculam, qua humilitas generis obiciebatur Plancio, ut (3) eapropter elargitus pecuniam videretur, quoniam consequi ædilitatem familiæ suæ dignitate non posset. Publicanorum itaque Tullius ordinem necessario adserit, qui tunc ex equestri ordine accedebant ad vectigalium redemtionem.

N. 24. QUOD FUERIT PUBLICANUS, VEL QUOD AB SOCIIS UNICE DILIGEBATUR, VEL QUOD DILIGENTISSIME ROGABAT, VEL QUIA PRO FILIO SUPPLICABAT.

Cumulavit gratiam suffragantis de paterno etiam favore, cui publicanorum Societas adfuerit, ut filius eius ad optinendam ædilitatem potius adiuvaretur.

ALIQUID PRÆTEREA [TIMIDE DICAM, SED TAMEN DICENDUM EST] ALIQUID ADTULIMUS ETIAM NOS.

---

(1) *Hostia* urbs Latii scribitur interdum cum adspiratione. Sic apud Gruterum ccccliv. 10. *Colonia Hostiensis*. Vide etiam Forcellinum voc. *Ostia*.

(2) Codex *abesse*. Sed mendum, nam Cicero n. 31. repetit *obesse*.

(3) Codex *ut ut*.

Necessario temperavit, gratiam suam non mediocriter Plancio profuisse, quando vir consularis testimonium (1) beneficiorum in se conlatorum perfidens, Candidato multum potuerat promovere. Hoc vero ne esset insolens *et* superbum, præmisit adlegationem verecundæ timiditatis.

ULTRO MEHERCULE SE MIHI ETIAM OFFERENTES, ULTRO POLLICENTES ROGAVI.

Admirabiliter nec humilem se fecit in precibus, nec tamen plurimum adiuvisse testatus est. Sic et pro reo satis causæ facit, et dignitatis suæ ornamenta custodit: dicendo non defuisse preces suas, quibus populus verecunde obsecutus sit, ultro se etiam offerens gratiæ referendæ ad eum promtissime designandum, cui vir tam bene de Rep. meritus suffragaretur.

NEC SI VIR AMPLISSIMUS, CUI NIHIL EST QUOD ROGANTI CONCEDI NON IURE POSSIT, DE ALIQUO, UT DICIS, NON IMPETRAVIT. Edit. N. 25.

Sagacissime animadvertit quid a parte diversa posset opponi. Non mirum si nihil pro Plancio Tullius valuisse videatur, cum pro alio sibi coniunctissimo Candidato Vir potentissimus nihil promoverit, cum illi designando studeret. Significare autem Candidatum videtur .T. Ampium (2), suffragatorem vero .Gn. Pompe-

(1) Forte corrigendum *testimonio*.

(2) T. Ampius prætor fuit in Cilicia, ut videtur, Pisone et Gabinio Coss V. Epist. III. lib. I. ad Famil. Ad hunc exulem partium pompeianorum causa, exstat Ciceronis Epistola XII. Lib. VI. ad Famil.

ium: de quibus tam se quam Pompeio sic vult accipi Tullius suspicionem, ut ipse quidem pro Plancio valuerit miserabiliter et demisse petendo; Pompeius non item pro Tito Ampio, utique pro sublimitate nominis et potentiæ superbius hoc sibi aput populum vindicans (1).

ROGATIO HÆC SEMPER EST GRATIOSISSIMA.

Quoniam *ambiguum* (2) verbum est, et interdum potest rogationem, id est *legem nondum perlatam* (3), significare, idcirco hic admonendum lectorem putavi, *per* (4) rogationem a Tullio cum maxime petitionem significari, quæ facta sit pro Candidato.

Edit. N. 26. AN MINTURNENSIUM COLONI, QUOD .C. MARIUM E CIVILI FERRO (5) ATQUE EX IMPIIS MANIBUS ERIPUERUNT.

Iam narratum a me hoc exemplum plenissime scio *de* .C. Mario (6), qui Syllanis armis cedens cum filio in Minturnensium paludibus latuit. Inde emissus, quoniam non potuisset occidi, navigio inpositus in Africam pervectus ad usque dirutæ Kartaginis fines.

(1) De Pompeio trudente Candidatum comitiorum tempore, omnibus invitis, vide etiam 1. ad Attic. Epist. XVI.

(2) Spatium in Codice forte explendum verbo *ambiguum*.

(3) Spatium in Codice quod explevi ex coniectura. Et quidem totus locus videbatur corrigendus sic: « et interdum » potest rogatio *legem nondum perlatam* significare.

(4) Supplevi *per*.

(5) *Ferro* habet Codex melius, quam Edd. *errore*, aut Ursinus *cruore*, quæ menda sunt.

(6) Forte Asconius narraverat hoc de C. Mario ad Orat. *in Pisonem* cap. XIX. qui locus est similis huic loco Orationis *pro Plancio*. Sed quoniam Commentarius Asconii ad Orat. *in Pison*, est mutilus, fieri potest, ut perierit ea narratio exempli de C. Mario, ad quam noster Interpres, quem putamus Asconium, nunc provocat.

Iude armis Cinnanis in Italiam restitutus, et adeptus denique septimum consulatum.

QUOD ME VEL VI PULSUM VEL RATIONE CEDENTEM.

Prudenter hoc suspendit, ne aut damnatus aut exul fuisse umquam videretur. Et vis enim proprior est iniuriæ quam accusationis. Et ratio, qua se dicit maluisse Urbe recedere, respectum habuisse potest utilitatis publicæ, ne periculosa multis seditio moveretur.

HIC EST QUI ADULESCENTULUS CUM AULO TORQUATO PROFECTUS IN AFRICAM SIC AB ILLO GRAVISSIMO VIRO DILECTUS EST. Edit. N. 274.

Anteacta (1) vitæ officia recensentur quadam subiecta *narratione* (2) numerante Oratore quibus locis quibusque temporibus, et cuiusmodi virorum iudicio .Gn. Planci mores comprobati sint. Quod ipsum statim vigilanter erga personam Torquati facit, cuius gravitatem et sanctimoniam non otiose testificatus est, sed quo magis Plancius ornaretur, quem familiariter ille dilexerit (3). Et quoniam Torquatus idem præsens non erat, in eius patruelem conferendam putavit vicem testimonii, ut perinde haberetur, atque si adesset is, cuius validior esset auctoritas.

FUIT IN CRETA POSTEA CONTUBERNALIS SATURNINI PROPINQUI SUI, MILES HUIUS .Q. METELLI.

---

(1) Melius diceretur *anteacta*.
(2) Spatium in Codice, quod supplendum verbo aliquo latino aut græco ex coniectura. Dic v. g. *narratione*.
(3) Cod. *dixerit*.

Quoniam gratis (1) fuisse videri poterat, si adseveraret eum Saturnino propinquo suo placuisse; maluit ad iudicium .Q. Metelli confugere, ut vere cognitis virtutibus Planci existimaverit adulescentem per omnia spectatissimum. Significat autem .Q. Metellum, qui Creticus cognominatus est, bello aput Cretam feliciter gesto. Omnia hæc sunt (2)...

Edit. N. 28. TRIBUNUS PL. FUIT NON FORTASSE TAM VEHEMENS, QUAM ISTI QUOS TU IURE LAUDAS, SED CERTE TALIS, QUALES SI OMNES SEMPER FUISSENT, NUMQUAM DESIDERATUS VEHEMENS ESSET TRIBUNUS.

Nihil egerat in tribunatu suo Plancius aliqua præstanti laude dignissimum. Quin immo etiam videbatur hac potestate segnius functus. Quoniam nullas ergo virtutes eminentissimas habuit, quas de illo prædicaret, idcirco aliquid ei volens adquirere ad suspicionem ignaviæ repellendam, non tam vehemens, inquit, tribunus fuit quam ceteri. Et vivaciter conclusit: quales si omnes semper fuissent, numquam desideratus vehemens esset Tribunus. Id volens intelligi, per seditiosos et turbulentissi*mos*...

Ad N. 33. ... hoc factum est ... nec videlicet, quod sæpius iterat, valde inpiam Laterensis propositionem, qui Candidato plus inpedimenti ex persona patris esse debuisse dixerit, quam favoris privilegio (3) naturæ. Quod autem de patre dicit,

(1) Codex tantum *gratisque*.

(2) Spatium trium vel quatuor verborum in codice replendum ex coniectura.

(3) Codex *pro regio*.

illud est: cum princeps esset publicanorum .Gn. Planci pater, et Societas eadem in exercendis vectigalibus gravissimo damno videretur adfecta, desideratum est in senatu nomine publicanorum, ut cum iis ratio putaretur lege Sempronia (1), et remissionis tantum fieret de summa pecunia (2), quantum æquitas postularet, pro quantitate damnorum quibus fuerant hostili incursione vexati (3). Adfuit igitur Cæsar causæ publicanorum. Cæsaris desideriis contradixit pro vigore duritiæ suæ .M. Cato, et diem totum prolixitate orationis suæ occupavit, ut senatus decernendi spatium non haberet (4). Et id tempus ergo Laterensis

---

(1) Utrum intelligatur hîc lex Sempronia *de ære alieno*, an potius *de fœnore*, an *agraria*, an alia ex tot Semproniis legibus, id Eruditis disquirendum permittimus. V. tamen inferius ad N. 35. huius Orationis.

(2) Codex *pecunia*, sed scribe, si mavis, *pecuniæ*.

(3) Præsertim in bello Mitridatico. Hanc autem Publicanorum petitionem, cui contradixit Cato, refert etiam Dio Lib. XXXVIII. 7.

(4) Catonis Orationem *ἡμερησίαν* memorat Plutarchus in Reip. ger. Præcep. Edit. Xilandri T. II. p. 804. *Κάτων περὶ ὧν οὐκ ἤλπιζε πείσειν, τῷ προκατέχεσθαι χάρισι καὶ σπουδαῖς τὸν δῆμον ἢ τὴν βουλὴν, ἔλεγε τὴν ἡμέραν ὅλην ἀναστὰς, καὶ τὸν καιρὸν οὕτως ἐξέκρουε*: Cato quum gratiâ ac studiis præ» occupato populo aut senatu, causam se posse obtinere de» speraret, totam diem dicendo exegit, atque ita *adversariis* » rei gerendæ tempus eripuit. «

Valerius Maximus Lib. II. cap. X. 7. ait: » M. Porcium » Catonem admiratio fortis et sinceræ vitæ adeo admirabilem » senatui fecit, ut cum, invito C. Cæsare consule, adversus » publicanos dicendo in Curia diem extraheret, et ob id eius » iussu a lictore in carcerem duceretur etc. « At noster Interpres narrat distincte altercationem Catonis cum Cæsare ante huius consulatum in causa Publicanorum, tum paulo inferius Cæsaris victoriam in Consulatu. Igitur aut Valerius,

denotaverat invidiosum Plancio esse debuisse; quominus fieret ædilis, quando pater eius quædam liberius et exertius adversus quosdam primores senatus in publicanorum allegatione dixisset. Id revocat Orator *ad* (1) defensionem, licuisse dicens unicuique de suis iniuriis libere conqueri.

Edit. N. 33. EGO PUBLICANORUM IN .Q. SCÆVOLAM VIRUM OMNIBUS INGENIO IUSTITIA INTEGRITATE PRÆSTANTEM ASPERE ET FEROCITER DICTA COMMEMOREM? CONSULI .P. NASICÆ PRÆCO GRANIUS IN MEDIO FORO, CUM ILLE EDICTO IUSTITIO DOMUM DECEDENS ROGASSET GRANIUM, QUID TRISTIS ESSET: AN QUOD REIECTÆ AUCTIONES ESSENT? IMMO VERO INQUIT QUOD LEGATIONES.

Potentissime ab exemplis qualitas absoluta firmatur, licuisse Plancio seniori quædam liberius dicere pro societate publicanorum, qui etiam in .Q. Scævolam omni virtute præstantissimum virum fiduciam suæ libertatis erexerint. Inde transcendit ad exemplum famosi quondam præconis .Q. Granii et adprime dicacissimi, quem cum, edicto iustitio, id est prædicto in rep. tempore qui (2) nihil ageretur civilium negotiorum, Nasica consul compellavisset obvium sibi forte venientem, dixissetque iocolariter: Grani quid tristis es? An quod

---

et Capilo eliam apud Gellium IV. 10., duas actiones confundunt, aut bis Cato diem in senatu extraxit contra Cæsarem dicens in Causa Publicanorum.

(1) Supplevi *ad*.

(2) *Qui* pro *quo*.

auctiones reiectæ sunt? Scimus enim præconibus auctiones fructui esse, quod per eos omnia distrahantur; illo autem iustitio nec ipsæ poterant exerceri. Huic .P. Scipioni e contrario non sine morsu stomachi respondisse Granium dicit: immo ideo tristis sum, quod legationis (1) reiectæ sint. Voluit autem pudorem Nasicæ consulis perstringere hoc amarissimo dicto. Nam legationes ab externis populis missæ ad senatum solebant ordinari pro voluntate Consulum: quas plerumque gratia, nonnumquam et accepta pecunia Consules ordinabant, ut introduci ad senatum possent.

IDEM TRIBUNO PLEBIS POTENTISSIMO .M. DRUSO.

Et hæc dicacitas præconis istius non minus urbanitatis habuisse videtur quam asperitatis. Nam .M. Licinius Drusus cum multa seditiose in tribunatu suo contra quam esset reip. utile moliretur, adventantem Granium sic compellavit: Grani quid agis? Ad hoc ille isdem verbis sed cum magna asperitate respondit: immo tu Druse quid agis? hoc est, quæ et quam periculosa et quam patriæ metuenda conaris (2)?

NUNC USQUE EO EST OPPRESSA NOSTRA ADROGANTIA CIVITAS.

---

(1) *Legationis* pro *legationes* more antiquo, quod et alibi de similibus terminationibus notavi.

(2) De Drusi Tribunatu vide ad Orat. *pro Archia* p. 57. n. 4. Interpretem nostrum, seu potius Asconium a nobis eo in loco suffectum. Tum Ciceronem *de Orat.* 1. cap. VII. Et quidem res est apud historicos notissima.

Factum est ita pronuntiando « nostra adro-» gantia » Quoniam si vestra adrogantia vel quorundam superbia dixisset non adfigendo sermoni suam societatem (1), aliquid offensæ aput quosdam præpotentis contrahere potuisset.

UT QUÆ FUIT OLIM PRÆCONI IN RIDENDO, NUNC EQUITI .R. IN PLORANDO NON SIT CONCESSA LIBERTAS.

Facta simul *comparatione* (2). Nam gravius deridebere *si* hoc *a* præcone dictum *sit* (3), quam *si* ab equite romano. Gravius præconem cum inrisione, quam romanum equitem cum dolore dixisse: cum dolor excusatus sit impetu cogentis iniuriæ, risus immoderatam plerumque contumeliosæ audaciæ licentiam præferat.

Edit. N. 35. EGO QUIA DICO ALIQUID ALIQUANDO NON STUDIO ADDUCTUS, SED AUT CONTENTIONE DICENDI AUT LACESSITUS, ET QUIA, UT FIT, IN MULTIS EXIT ALIQUANDO ALIQUID, SI NON PERFECTUM, ATTAMEN FORTASSE NON RUSTICUM, QUOD QUISQUE DIXIT, ME ID DIXISSE DICUNT.

Et oratorie totum hoc explicat, invidiosius quasi de nimia libertate .Gn. Plancii senioris quosdam loqui, quam veritas ipsa patiatur, ad quod optinendum contra insimulationes inimicorum subnectit exemplum Cicero ipse de se, quem non ignoramus multum facetiis

---

(1) Codex » sermonem suæ societatem « quod forte corrigi potest etiam » sermonem suæ societatis «.

(2) Spatium unius verbi explevi vocabulo *comparatione*.

(3) Codex » Nam gravius deridebere hoc præcone dictum » quam ab equite romano «.

et urbanioribus dictis indulsisse, id quod locis pluribus in Verrinis orationibus potuimus adgnoscere (1). Hoc ergo ait: quoniam soleo quædam non ingrata festivitate secundum sales urbanitatis dicere, idcirco plerique huiusmodi omne quod dicitur, etiamsi ab alio dictum sit, in me conferunt. Quare nihil mirum est si quædam falso etiam de Plancii libertate iactentur.

NAM QUOD PRIMUS SCIVIT (2) LEGEM DE PUBLICANIS TUM CUM VIR AMPLISSIMUS CONSUL ILLI ORDINI PER POPULUM DEDIT, QUOD PER SENATUM, SI LICUISSET, DEDISSET.

Paulo supra locutus sum nihil obtineri potuisse per .C. Cæsarem, cum publicanis aput senatum patrocinaretur, contradicente scilicet .M. Catone. Verum postea consul idem .C. Cæsar legem tulit ad publicanorum commoda pertinentem (3) cui favore promptissimo .Gn. Plancii pater sine dubio adstitit, quoniam res utilitatis suæ agebatur. Hoc ergo quidquid esset reprehensionis removetur in ipsum Cæsarem legis auctorem nuper latæ (4).

NEC ENIM QUICQUAM ALIUD IN HAC LEGE, NISI EDITICIOS IUDICES SECUTUS ES. Edit. N. 36.

---

(1) Videtur hîc indicare Auctor se commentatum quoque esse in Verrinas. Porro extant Asconii Commentationes in illas orationes: quod roborat opinionem, hunc anonymum Auctorem esse Asconium.

(2) Codex *scivi*.

(3) Confirmat Svetonius in *Cæs*. cap. xx. ubi de Cæsare Consule 1. ait: » Publicanos remissionem petentes, tertia » mercedum parte relevavit: ac ne in locatione novorum » vectigalium immoderatius licerentur, propalam monuit «.

(4) Codex *reperlatam*, quod forte retinendum sic, *re perlatæ*.

Ad ea quæ sunt necessaria conclusis prioribus transit, et potuisse Laterensem de ambitu accusare significat, nisi maluisset idcirco reum lege Licinia facere, ut haberet Iudices editicios. De cuius forma *et* acerbitate iam sumus in Argumento (1) prælocuti. Differentia igitur accusatoris ostenditur ideo invadentis in legem Liciniam, quod ambitus probari non possit, de quo Iudices ex reiectione haberi soleant: æqualem scilicet numerum reicientibus tam accusatore quam reo. Verum specta licentius omnem contextum huius.... (2) ut intelligas oratorem more speciem quandam .... In modum præscriptivum facta senatus consulti mentione (3), quo secundum legem Liciniam quattuor edi tribus ab accusatore voluerit, ex quibus reo liceret unam repudiare, ut de tribus reliquis iud*icum*... (4) haberet editionem. Tamen ab accusatore sic fieri voluisse, ut eas ederet quas corruptas a Candidato criminaretur. Hic vero Laterensis noluerat ipsas edere, quibus dicebat pecuniam datam. Utique consulte, ne reo (5), a quo pecuniam sumpserant, favore (6) tacito patrocinarentur. Quasi negare

---

(1) Interpretis nostri Argumentum Orationi huic præfixum amisimus, nam acephalus est Commentarius. Verum locus satis patet ex ipso Cicerone, eiusq. recentioribus Interpretibus, quos vide.

(2) Hoc et sequens spatium vacuum in codice. Tum mendosa et corrupta lectio ac vix sanabilis.

(3) Codex *mentionem quæ*.

(4) Puto hic esse lacunam, quia pagina desinit *Iud*, proxima autem incipit *haberet*.

(5) Cod. *reu*.

(6) Cod. *pavore*.

itaque temptavit accusari (1) posse lege Licinia Plancium: quando sint aliæ tribus editæ, nec illæ potissimum quæ sumpsisse pecuniam dicerentur, et quas ideo vel maxime senatus edi voluisset (2), ut et iudicarent, et testimonium vel contra reum vel pro reo ex ipsa veritate perhiberent, qui sine dubio quid esset aput tribules suos gestum, optime scirent.

APUT EOSQUE ME, NE QUINQUE QUIDEM REIECTIS, QUOD IN PROXIMO REO DE CONSILII SENTENTIA CONSTITUTUM EST, COGAS CAUSAM DICERE. Edit. N. 40.

Iam de Sodaliciis causam dixerat .P. Vatinius eodem defendente .M. Cicerone (3): cuius exemplo negat iniquitate (4) Laterensis esse Plancio permissum iudices reicere, quo manifesta sit improbitas obstinate conitentis inimici, ut reus innocens opprimatur conspiratione magis iniquorum Iudicum, quam criminis veritate convictus.

NON ENIM SI AUT PLANCIUS ITA VIXIT, UT OFFENDERET SCIENS NEMINEM, AUT TU ITA ERRASTI, UT EOS EDERES INPRUDENS, UT NOS, INVITO TE, TAMEN AD IUDICES NON AD CARNIFICES VENIREMUS, IDCIRCO ISTA EDITIO PER SE NON ACERBA EST.

---

(1) Cod. *accusare.*
(2) Cod. *voluisse.*
(3) Hoc ipso anno, quo etiam Plancius defensus est. Nam Asconius ad Orat. *pro Scauro* testatur Ciceronem dixisse pro Vatinio, L. Domitio Ænobarbo et Appio Claudio Pulchro Coss. quorum in Consulatu Plancius defensus creditur. V. P. Manutium in Argumento huius Orationis *pro Plancio.*
(4) Cod. *iniquitatem.*

Periculosius aliquantum fuerat evectus, ut hoc dicendo, voluisti (1) Plancium, Laterensis, aput inimicos iudices accusari, offenderet animos eorum qui erant de causa pronuntiaturi. Vigilanter itaque illum quidem hoc animi habuisse testatus est, ut reus iniquis iudicibus uteretur. Sed fortunam multo prosperius secundasse, ut viri spectatæ humanitatis et incorruptæ religionis in hanc cognitionem venirent, quæ innocenti reo obesse non posset. Iudices ergo non læsit, et propositum malitiosi accusatoris ostendit.

Edit. N. 41. AN VERO NUPER CLARISSIMI CIVES NOMEN EDITICIUM IUDICIS NON TULERUNT?

Adhuc (2) eandem, quantum rebus ipsis apparet, inculcat iniquitatem iudicii, quod Laterensis ut ex editiciis haberet, maxime laboraverat. Et hac in parte commemorationem videtur facere Tullius eius temporis quo ser . . .

. . . .

Ad Ed. N. 63. . . . partim malitiosis fraudibus deprehensum. Ideo tantum negavit ab se statim puniri, quod iratus esset. Quippe vir sapientia præditus altiore non putavit iudicii futurum quiquid fecisset iratus (3).

NON VEREOR NE MIHI ALIQUID, IUDICES, VIDEAR ADROGARE, SI DE QUÆSTURA MEA DIXERO.

---

(1) Codex videtur habere *soluisti.*

(2) Codex *Adhuno.*

(3) Hoc est illud celebre dictum: » Punirem, nisi essem » iratus «. Hinc autem haud scio an aliqua lux affulgeat loco Ciceronis N. 63. subobscuro: » Iubes Plancium de vitiis La» terensis dicere. Nihil potest, nisi eum nimis in se iracun» dum putabis fuisse «.

Ut se Laterensis ostenderet ædilitate fuisse Plancio digniorem, commemoraverat se apud Præneste ludos edidisse: Cyrenis etiam summa liberalitate in publicanos egisse: in Socios fuisse denique iustissimum. Quæ omnia iactantius ab illo dicta quam eleganter elevet et abiciat .M. Tullius consideremus. Persuadere vult namque omnia illa quæ foris gesserit, aput conscientiam populi .R. latere potuisse. Ac ne acerbius animum læderet audientis, de quæstura sua egit non sine figura *comparationis* (1). Quod cum Lilybæo (2) decedens Puteolos adventasset, omnes eum ignoraverint primo ex provincia, tum (3) deinde ex Sicilia, *ad* (4) extremum ex Lilybitana venire. Quibus ipse varia sciscitantibus novissime cum permistione quadam stomachi responderit, se ad aquas potius in Campaniam venisse, ut interrogationes ipsorum ab se respueret, quos moleste ferebat ignaros esse quæsturæ, quam se meminerat magna cum laude gessisse. Proficit ad illam responsionem multa Romæ ignorari quæ foris gesta sunt a senatoribus. Ac propterea Laterensem frustra in illis, quæ extra urbem gesserat, habuisse fiduciam. In extremo tamen fine huius capitis aliquanto obscurius dixit:

SED EA RES, IUDICES, HAUD SCIO AN PLURIS MIHI FUERIT, QUAM SI MIHI TUM ESSENT OMNES GRATULATI. Edit. N. 66.

(1) Spatiolum in Codice, quod sic replevi ex coniectura.
(2) Cod. *Libyæ*.
(3) Cod. *tunc*.
(4) Cod. *de*.

Hoc ait, magis lætatus sum ignorasse multos ex qua provincia venirem, *quam* (1) si venienti mihi gratularentur. Perstringere enim voluit invidiam præsidum, qui spoliatis provinciis revertantur: ac propterea eos amici sui cum gratulatione suscipiant, quod divites evenerint.

Edit. N. 67. EADEM IGITUR, CASSI, VIA MUNITA LATERENSI EST, IDEM VIRTUTIS CURSUS AD GLORIAM: HOC FACILIOR FORTASSE, QUOD EGO HUC A ME ORTUS ET PER ME NIXUS ASCENDI.

Nota gratificationem molestam et cum magnis amaritudinis aculeis interpositam. Dicens namque non aliter ad honores adipiscendos perventurum esse Laterensem, quem (2) Tullius ipse . . (3) . de . . . Subiunxit testificando, se non generis nobilitate sed virtute ad omnis magistratus pervenisse. Laterensem hoc amplius adiumenti habiturum, quod nobili familia ortus in candidam veniat. Sibi ergo adiudicavit non lænocinia (4) generis sed præstantiam virtutis: illi vero spem de Maioribus dedit, quod suffragium scimus esse fortunæ.

N. 68. QUAMQUAM DISSIMILIS EST PECUNIÆ (5) DEBITIO ET GRATIÆ.

(6) *Nunc* adgreditur quæ proficient et

---

(1) Supplevi *quam*.
(2) Codex *quem*, sed videtur corrigendum *quam*.
(3) Spatia vacua in Codice.
(4) Sic *lænocinia*.
(5) Cod. *FORTUNÆ*, sed corrigendum fuit *PECUNIÆ*, nam sic habent Edd. et sic legit inferius noster Interpres.
(6) Spatium, tum sequitur *qui*, quod ego mutavi in *nunc*.

ad coniecturæ statum et ad illum compenlativum. Nam ... (1) valebit gratia Ciceronis ipsius et eorum qui propter illum Plancio fuerint adiumento ad impetrandam ædilitatem. Nec non etiam per hoc ... (2) idest compensatio exhibebitur, ut iudices reo maxime prodesse patiantur ad impunitatem præsentis huiusce discriminis ea beneficia quæ Ciceroni præbuerit exolanti, ut haberet in integro civem patria (3) quem reposceret. Verbum hoc quoque non incuriose adnotemus, quod » DE» BITIONEM PECUNIÆ dixit.

GRATIAM AUTEM ET QUI REFERT HABET: ET QUI HABET, IN (4) EO IPSO QUOD HABET, REFERT. Edit. N. 68.

Locus etsi generalis de animi religione, qui debitam pro beneficio gratiam referat, tamen causæ præsenti plurimum patrocinabitur ad favorem copiosius ratiocinanti .M. Tullio. Nec non etiam iuxta præcepta sapientium, qui animos ingratorum non parum cuidam crimini obnoxios arbitrantur, quando et parentibus et amicis et protectoribus salutis nostræ hoc testimonium debeamus, *ut* nos in quantum *fieri* potest gratos adprobare velimus (5). De Officiis idem Lib. I. (6) sic ait: » Quod » si ea quæ utenda acceperis, maiore men-

(1) Spatium, tum sequitur *valebit* etc.
(2) Spatium.
(3) Forte scribendum *paria*.
(4) Desunt in codice verba *ET QUI HABET, IN*
(5) Codex » hoc testimonium debeamus, nos in quantum » potest gratos adprobare possimus «.
(6) Cap. XV.

» sura, si modo possis, iubet reddere Hesio» dus, quidnam beneficio provocati facere de» bemus?« Accedit hoc etiam, quod genus maximi criminis aput Persas fuisse traditur, siqui extitisset ingratus, meminitque rei Xenophon ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑΣ (1) Libro primo (2) secundum hæc verba conscribens: ΔΙΚΑΖΟΥΣΙ ΔΕ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ, ΟΥ ΕΝΕΚΑ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΜΙΣΟΥΣΙ ΜΕΝ ΑΛΛΗΛΟΥΣ ΜΑΛΙΣΤΑ, ΔΙΚΑΖΟΝΤΑΙ ΔΕ ΗΚΙΣΤΑ, ΑΧΑΡΙΣΤΙΑΣ· ΚΑΙ ΟΝ ΑΝ ΓΝΩΣΙ ΔΥΝΑΜΕΝΟΝ ΜΕΝ ΧΑΡΙΝ ΑΠΟΔΙΔΟΝΑΙ, ΜΗ ΑΠΟΔΙΔΟΝΤΑ ΔΕ, ΚΟΛΑΖΟΥΣΙ ΚΑΙ ΤΟΥΤΟΝ ΙΣΧΥΡΩΣ· ΟΙΟΝΤΑΙ ΓΑΡ ΤΟΥΣ ΑΧΑΡΙΣΤΟΥΣ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥΣ ΑΝ ΜΑΛΙΣΤΑ ΑΜΕΛΩΣ ΕΧΕΙΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΓΟΝΕΑΣ, ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΑ, ΚΑΙ ΦΙΛΟΥΣ.

. . . gatum velit emere beneficium, quod non acceperit confitendo.

Edit. N. 72. AT ID ETIAM GREGARII MILITES FACIUNT INVITI, UT CORONAM DENT CIVICAM, ET SE AB ALIQUO SERVATOS ESSE FATEANTUR.

Inductionem sollertissime facit ex iis militibus qui protecti a commilitonibus suis veluti testimonium gratiæ referant, iisdem coronam civicam dando, quam traditur de gramine fieri solitam (3). Et mire extenuavit, gregarium

---

(1) Tam hæc quam sequentia verba græca absunt a Codice, relicto spatio vacuo. Hoc mihi auget suspicionem, librarium græcæ linguæ ignarum omisisse verba græca Commentarii hic et alibi, relictis spatiis, ut ibi scriberentur deinde a græce perito. Vide tamen inferius N. 87.

(2) Cap. VII.

(3) *Civicam Coronam* dicit noster Interpres fuisse e gramine. Graminea fuit quidem *obsidionalis*, sed de *civica* scribit Plinius XVI. 5. » Civica iligna primo fuit, postea magis pla» cuit ex esculo Iovi sacra. Variatumque et cum quercu est, » ac data ubique, quæ fuerat, custodito tamen honore glan-

militem dicendo invitum hoc facere, ut offerens coronam civicam debitorem beneficii *se* (1) constituat. Quod igitur anxie et moleste gregarius miles patitur, id, nullis acceptis beneficiis, onus verecundiæ suæ non imponeret (2) consularis.

NOLO CETERA QUÆ A ME MANDATA SUNT LITTERIS RECITARE. Edit. N. 74.

Suffecerat enim de ea oratione dixisse, qua vel senatui vel populo gratias egit (3). Nunc autem et de versibus suis facere mentionem videtur, quos intempestivum sit in iudiciali dissertatione recitare. Non potuit tamen in totum de is (4) tacere. Nam de consulatu suo scripsit poetico metro, quæ mihi videntur Opera minus digna talis viri nomine (5).

---

dis *a*. Quernam aut ilignam fuisse *Civicam Coronom* testatur etiam Gellius V. 6. Sed nostri Interpretis, præsertim si is est Asconius, non levis auctoritas est. Ceterum etiamsi hoc loco Interpres Coronam civicam minus recte *gramineam* dixisset, meminerimus errores nonnullos ipsius etiam Asconii a Criticis notari. Vide infra p 110. n. 3. Errorem contrarium peccat Plinius lib. XVI. 5. dicens *frondeam* coronam obsidionalem, de qua ibi loquitur: quam t men lib. XXII. 4. recte *gramineom* idem vocavit. Vide Paschalium *de Coronis* Lib. VII. Cap. XVI.

(1) Supplevi *se*.

(2) Cod. *imponeretur*.

(3) Considerent hunc etiam locum ii recentiores Critici, licet summi, qui Orationes *post reditum in Senatu*, et *ad Quirites* Ciceroni abiudicant.

(4) Alias monuisse me memini, Veteres Iotacismi vitandi causa pronunciasse sæpe unam i pro duabus. Vide Quintil. Inst. I. 5. ibique Notas. Itaque vides hîc *is* pro *iis*. Ceterum superius habes *isdem*, non *isdem*, quod tamen ipsum alibi tibi occurret.

(5) Haud ita loquitur noster Interpres, quod forte putet spurium illud Ciceronis Poema. Nam ipse Cicero ex eo versus LXXVIII. inseruit Libro I. *de Divinatione*, præter Servii

Edit. N. 75. NAM ISTIUS VERBI, QUOUSQUE, POTERAT HÆC ESSE INVIDIA. DATUS EST TIBI ILLE: NON FACIS FINEM.

(1)... Unde quo minus inpudens videretur hæc compensativa defensio, dicente Laterense, quousque vis servatos esse quos diligis? Et pro Cispio causam dicente sic rogasti, et precibus tuis ambitum pene movisti; opposuit acutissimam responsionem, merito hæc ab eo dici potuisse *quem Urbs* Romulo comparasset (2). Porro autem cum pro Cispio non optinuerit, vel pro hoc optinere debere, qui et innocens sit, et de salutis suæ conservatione benemeritus. Animadverte quo modestiæ temperamento hæc exsequatur, ut nihil inpudentiæ, multum religionis habeat oratio.

N. 76. SIC ENIM DIXISTI: VIDI EGO TUAM LACRIMULAM.

Laterensis in Tullium dixerat epilogos eius inridens, quos eum constat nimium flebiles et miserationis plenos in iudiciis semper habuisse. Et in Oratore suo eandem affectuum movendorum sibi præstantiam vindicavit (3). Ac

---

auctoritatem ad Virgilii Eclog. VIII. v. 106. Hoc tantum Interpres significat, non videri sibi opera poetica æque digna Cicerone, ac ea quæ soluta oratione scripta sunt: quod facile quivis concedet.

(1) Spatium in Codice.

(2) Oblitterata fere scriptura » potuisse t... Romulo com» parasset « Romulo autem comparatus est Cicero, cum ob oppressam Catilinæ Coniurationem *Patris Patriæ* nomen obtinuit. Nota, litteras, quibus puncta subscribimus, dubiæ lectionis esse in Codice.

(3) In *Oratore* XXXVII – XXXVIII. Ita de se Tullius: » Quid » ego de miserationibus loquar? quibus eo sum usus pluri-

ne hæc lænocinia potius adhibere fallendis iudicibus, quam vere secundum animi sui motum facere existimetur, adseverat Cispium hoc suæ orationis adfectu non indignum fuisse, cum quo (1) post amicitiæ reconciliationem ita participatu fortunæ suæ dolorem senserit, ut inpense diligi mereretur (2).

SED ME CUM TANTUM IAM PLANCIO DEBEREM, RACILI BENEFICII (3) FUISSE CONTENTUM. Edit. N. 77.

Extenuaturus merita .Gn. Plancii quæ intulisse in .M. Tullium videretur, de .L. etiam Racilio quædam Laterensis commemoraverat, qui magis adiumento Ciceroni fuisse videatur, cum Plancius in tribunatu suo non tantopere sit pro eiusdem restitutione conisus. Ne hoc igitur ei deesset ad gratiam, confitetur, animo promtissimo etiam hunc Plancium erga restitutionem suam fuisse. Sed quoniam omnia per Racilium videbantur impleta, non expetisse se dicit, ut etiam ille ex superfluo laboraret, qui tantum sibi in quæstura Macedonica præstitisset. Extat autem Libellus eiusdem Cice-

---

» bus, quod etiamsi plures dicebamus, perorationem mihi » tamen omnes relinquebant... Miserationa nos ita dolenter » uti solemus, ut puerum infantem in manibus perorantem » tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato » etiam filio parvo, plangore et lamentatione compleremus » forum «.

(1) Videtur corrigendum *cum is*. Nam Cispius exulis Ciceronis misertus fuerat, ut vides in hoc loco Orationis.

(2) Codex *meretur*.

(3) Nota lectionem diversam ab ante edita *beneficiis* vel *beneficio*. Nota etiam *contentum* cum genitivo, et novum hoc exemplum syntaxeos adiice iis, quæ seu dubia seu certa laudat Forcellinus voc. *contentus cum genitivo*.

ronis, qui ita inscribitur: EDICTUM LUCII RACILII TRIBUNI PLEBIS (1), quod sub nomine ipsius Cicero inscripsit IN INVECTIONEM (2) .P. CLODI.

Edit. N. 78. ILLO .S.C. QUOD IN MONUMENTO MARII FACTUM EST.

In templo scilicet Honoris et Virtutis, in quo actum primum videtur de restitutione Ciceronis (3).

QUO QUIDEM ETIAM MAGIS SUM, NON DICAM MISER, NAM HOC QUIDEM ABHORRET A VIRTUTE VERBUM, SED CERTE EXERCITUS.

Hanc sententiam secundum illos philosophos intulit, qui existimaverunt semper beatos esse sapientes, numquam miseros (4) existimandos.

---

(1) Nota Opusculum deperditum, immo prorsus, quod sciam, inauditum Ciceronis. L. Racilius Tribunatum iniit cum Plaocio aliisq. eo anno qoo Cicero ab exilio revocatus est. V. II. ad Q. Fratrem Epist. 6. et ad Famil. I. Epist. VII. Tum Ciceronis Historiam per Fraoc. Fabricium ad annum U. C. DCLXXXXVI.

(2) Nempe Cicero opposuit hunc libellom Invectioni P. Clodii.

(3) Ædem Honoris extra portam Collinam memorat Tullius II. de Leg. cap. XXIII. Ædem sive templom Honoris atque Virtutis IV. in Verr. cap. LIV. Livios lib. XXVII. cap. XXV. Hoc templom Cicero de Natur. D. lib. II. cap. XXIII. renovatum a Marcello dicit. At quomodo noster Interpres dicit Marianum templum Honoris et Virtutis? Accedit, quod Valerius Maximus. I. cap. VII. 5. ait: » In æde Iovis Mariana » S. C. de reditu eius (Ciceroois) est factum «. Et Cicero ipse de Prov. Consul. IX. ait: Q. Metellum Nepotem in templo Iovis Optimi Maximi *(ubi agebatur de revocando Cicerone)* secum absentem rediisse in gratiam. Noster quidem Interpres tantæ eroditionis est, ut non facile erroris damoandus sit. Recole tamen superius p. 106. n. 3. Et quidem ipsius Asconii nonnullos lapsus Viri κριτικωτατοι notarunt. Vide in Editione Lugd. Batav. anni MDCLXXV. pp. 209. 218. 225. 255. 262. 266.

(4) Codex » numquam non miseros existimandos «.

Ac siquid adversi prudentibus eveniret, non pœnam magis et calamitatem, quam exercitationem esse fortunæ.

Hic etiam addidisti me idcirco mea lege exilio ambitum sanxisse (1), ut miserabiliores epilogos possem dicere. Edit. N. 83.

Varia cavillatione Laterensis exercuerat asperitatem stomachi sui in M. Tullium, ut etiam ea, quibus illius oratio maxime floruit, elevare... perseveraret. Nec ignoramus Auctore ipso Cicerone et C. Antonio Cons. legem severiorem de puniendo ambitu scriptam, cuius meminit pro Murena (2). Nam clementior aliquatenus videbatur lex fuisse Calpurnia. Hic ergo mutuatus est occasiunculam quandam amarius lacessendi, ut videretur atrociorem pœnam ea propter adversus ambitum decrevisse, ut pro reis multo lacrimosius peroraret. Non minus tamen urbane et ipse respondet, denotans nimiam Laterensis et inmoderatam contumeliosæ audaciæ insulsitatem dicendo:

Sed hæc nescio quomodo frequenter in me congessisti, saneque in eo creber fuisti.

Ut hæc inmodica creber fuisti, et ab inpudentiæ temeritate venientia (3).

Rhodi enim, inquit, ego non fui. Me vult fuisse. N. 84.

Et verissime constat in prima adulescentia

(1) Hinc corrigantur Editiones, in quibus corruptissime legitur, *ex isto ambitu traxisse.*

(2) Recole Orat. *pro Sylla* cum nostro Interprete p. 71. ibique notam nostram 1.

(3) Locus mutilus, ut videtur.

Rhodum navigasse .M. Tullium, ut arte oratoria, in qua insigniter præstitit, erudiretur aput notissimum rhetora [illegible]strum illius ætatis Apollonium (1). *H*[illegible] (2) est qu[illegible] Molo cognominatus est.

IN EO ME REPREHENDISTI [illegible] NIMIUM MULTOS DEFENDEREM: UTINA[illegible] ET TU QUI PO[illegible] ET CETERI, QUI DEFUGIUNT, VELLENT ME [illegible]BORE HOC LEVARE:

Mi[illegible]um verecundia et moderatione et ceterorum [illegible]genia depressit, et suam in dicendo præstantiam omnibus anteposuit, quando graviores causas illi declinaverint, non sufficientes implendæ defensioni, ipse vero confidentissime susceperit: quo agente reus innocens indubitatam sibi spem victoriæ polliceretur.

ADMONEFECISTI ETIAM, QUOD IN CRETA FUISSES (3), DICTUM ALIQUOD IN PETITIONE TUM (4) DICI POTUISSE.

Ad Scolastica*m* levitate*m et* quasi mimica*m* spectat (5) huiusmodi locus. .M. Tullium vide-

---

(1) Rem narrat ipse Tullius in *Bruto* XCI. » Rhodum veni, » meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem, » applicavi, cum actorem in veris causis, scriptoremque præ- » stantem, tum in notandis, animadvertendisque vitiis, et » instituendo docendoque prudentissimum. Is dedit operam » (si modo id consequi potuit) ut nimis redundantes nos, » et superfluentes iuvenili quadam dicendi impunitate et li- » centia reprimeret, et quasi extra ripas difluentes coerceret «.

(2) Supplevi *hic*.

(3) Cod. *fuisse*.

(4) Edd. *tua* pro *tum*.

(5) Codex *Scolastica levitate quasi nimica spectante*. Porro quod attinet ad vocabulum *scolastica*, id sine adspiratione scribitur, sive mendose, sive etiam de industria. Cicero quidem *Orator* XLVIII. ait: » Quin ego ipse, cum scirem ita Ma-

batur denotasse Laterensis, quod multa quæ facetius dici possent cum aliqua figurandi suptilitate (1) non prætermitteret. Itaque hoc eum dicto perstrinxerat, habuisse materiam de vocabulo Cretæ insulæ aliquid in se iocularitet dicendi, nec tamen id excogitasse. Constabat enim Laterensem fuisse in Creta provincia. Et solebant omnes Candidati alba creta obliniri cervicem (2), ut populo notabiliores essent. Ergo dicit eum iocari potuisse, si ad hoc adiecisset ingenium, ut id inveniret quod poterat occurrere. Sed acute rapuit ex eodem proposito validam responsionem, ut magis eum cupidum lacessendi ostenderet, qui sibi ea ultro suggereret quæ potuisse dici fateretur, nec tamen dicta sint.

Te aiebas de tuis rebus gestis nullas litteras misisse, quod mihi meæ quas ad aliquem misissem, obfuissent.

Hæc omnia non ad reum sed ad omnem (3) Ciceronem pertinent, quasi asperius a Laterense proposita. Nam significat Epistulam non mediocrem ad instar voluminis scriptam, quam Pompeio in Asiam DE REBUS SUIS IN CON-

» iores locutos esse, ut nusquam, nisi in vocali, adspiratione » uterentur, loquebar sic, ut *pulcros*, *Cetegos*, *triumpos*, » *Kartaginem* dicerem; aliquando, idque sero, convicio » aurium, cum extorta mihi veritas esset, usum loquendi » populo concessi, scientiam mihi reservavi «. V. etiam superius p. 11. n. 2.

(1) Cod. *suptilitati*.

(2) Nota morem Candidatorum oblinendi cervicem creta; nam plerique Antiquarii togam utique sed non cervicem creta oblitam a petitoribus narrant.

(3) Ita perspicue Codex *omnem*.

SULATU GESTIS miserat Cicero (1) aliquanto, ut videbatur, insolentius scribtam, ut Pompei stomachum non mediocriter commoveret: quod quadam superbiore iactantia omnibus se gloriosis ducibus anteponeret. Hoc igitur vult esse purgatum, dicens nuntiasse .Gn. Pompeio patriæ conservationem, nec inscienter de semetipso gloriatum. Obfuerunt (2) autem revera: nam sic effectum est, ut ei Pompeius contra Clodianam vim non patrocinaretur.

Edit. N. 86. QUORUM ALTER EXERCITUM PERDIDIT, ALTER VENDIDIT.

Post Ciceronis (3) perniciem, *favente* Clodio *Tribuno pl. sortiti sunt* Provincias *Piso* Macedoniam, Gabinius Syriam. Sed hic *alterum* exercitum perditum a Pisone, alterum a Gabinio venisse significat: scilicet quod re-

---

(1) Hanc quoque longam Ciceronis Epistolam (seu Epistulam vetere orthographia) iniuria temporum amisimus: sed eius certe notitiam ex nostro Interprete haurimus. Exstat tantum brevis Ciceronis Epistola ad Pompeium (lib. v epist. VII. ad Famil.) qua ei in Asia degenti gratulatur de Mithridate victo, et simul expostulat, quod in litteris quas ad se misisset, nullam sibi rerum contra Catilinam in suo consulatu gestarum gratulationem significasset. Nimirum Pompeius priorem illam Ciceronis gloriosam Epistolam moleste ferens, et simul etiam eiusdem gloriæ subinvidens (Vide I. ad Attic. epist. XIV.) frigide admodum tum responderat, et nullum ei deinceps contra Clodianam vim patrocinium exhibuit. Cicero tamen II. Philipp. cap. V. ait: » Maxime vero consulatum » meum Gn. Pompeius probavit: qui ut me primum decedens ex Syria vidit, complexus et gratulans, meo beneficio » patriam se visurum esse dixit «. Quod si vere narrat Cicero, id a Pompeio stomachante licet Ciceronis iactantiam, aut etiam gloriæ eius invidente, urbanitatis tamen causa factum fuit.

(2) Nempe litteræ ad Pompeium missæ.

(3) Locus paulo oblitteratior in Codice sic habet: *Dictas* ... *Gabinio* ... *Clodi* ...

gem Ptolemæum, acceptis decem millibus talentum, per vim militarem exercitus romani restituisset in regnum suum. Et simul in hoc epiciremate (1) adhibet eundem colorem iam sibi in multis oracionibus frequentatum, idcirco decedere urbe maluisse, nequid seditiosæ dimicationis cum multorum exitio moveretur.

QUEM QUIDEM SALTATOR ILLE CATILINÆ CONSUL PROSCRIBTIONIS DENUNTIATIONE TERREBAT. Edit. N. 17.

ΙΔΙωϹ (2) pro stomachi sui acerbitate Gabinium lacerat quasi famosæ inpudicitiæ: quem minitatum proscribtionem equestri ordini ea propter dicit, quod illius edicto (3) fuisset Lælius (4) eques .R., cui familiaris amicitia cum .M. Tullio fuerat, relegatus.

---

(1) Ita sine adspiratione pro *epichiremate*. Recole superius p. 112. notam 5.

(2) Dixi ad Orat. *in Clod. et Cur.* p. 9. n. 1. scriptorem huius Codicis omittere græca verba: idque patet evidentius in hac ipsa Orat. p. 106. ubi totus textus Xenophontis prætermittebatur, relicto spatio. Hoc tamen loco mihi plane videor legere ἰδιως, quod adverbium hic ad rem facit.

(3) Cod. *dicto*. Sed correxi *edicto*, quum ad Orat. *in Pisonem* x. scribat Asconius: » L. Lamiam a Gabinio consule edicto » relegatum esse iam diximus «. Ubi observa novum argumentum comprobans, Interpretem hunc nostrum revera esse Asconium. Nam quod ad Orat. *in Pison.* memorat se iam dixisse, hoc videlicet in loco nunc nobis occurrit.

(4) Cod. evidenter *Lælius* non *L. Ælius*. Et quidem Cicero xi. ad Attic. 7. nomen huius viri scribit *Lælium*. At *in Pison.* xxvii. *L. Ælium*. Alibi sæpe meminit huius viri et facinoris Cicero, nempe *post Red. in Sen.* v. et *pro Sextio* xii. et ad *Fam.* xi. 16. 17. xii. 29. Quibus in locis vel *L. Lamiam*, vel *Lamiam* scribit. Asconius item loco laudato in nota superiore nuncupat *L. Lamiam*. Quoniam igitur prænomen *Lucii* sæpe huic viro tribuitur, nuncupetur sane integre L. Ælius Lamia. Et quidem facilis fuit illa separatio *L. Ælius* pro *Lælius*.

Foli N. 89. IUSTISSIMOS OMNIUM METELLORUM ET CLARISSIMOS TRIUMPHOS GLORIÆ LAUDE SUPERAVIT.

Cum semetipsum præpositurus sit Q. Metello Numidico, et illum tamen copiosissime laudat, et ad quoddam egregium specimen virtutis amplificat: quod maluerit in exilium (1), quam iurare in agrariam legem Tribuni pl. Apulei Saturnini (2). Verum sibi, ut cœperam dicere, ipse Tullius maximam laudem præstruxit, qui ad tutelam salutis publicæ patientiam discessus illius, quamvis non mediocri cum dolore, susceperit. Ut multo sit laudabilior Metello, qui non tam pro vigore sententiæ suæ . . . .

. . . .

*mi*serabiliter intellegatur, qualis ferme lugen-
N 99. tium mærór est, quos impetus nimiæ karitatis exagitat.

THESSALONICAM ME IN QUÆSTORIUMQUE PERDUXIT.

Hospitium quæstoris significans proprie secundum vocabulum magistratus, etiam loco ipsi nomen dedit. Nunc autem omnia, in quibus variæ dignitatis præsides habitent, prætoria nominantur (3).

---

(1) Nempe *ire*.

(2) De Saturnini lege agraria et Metelli exilio lege Appianum Bell. civ. lib. 1. p. 625. et seqq.

(3) Tamen ad lib. 1. *in Verr.* XIV. Asconius p. 80. monet: » Veteres omncm magistratum cui pareret exercitus, *prætorem* appellaverunt: unde et *prætorium* tabernaculum eius » dicitur « Item Festus vnc: *Prætoria porta* » Initio prætores » erant qui nunc consules, et ii bella administrabant: quo» rum tabernaculum quoque dicebatur *prætorium* «. Hæc de usu et notione etiam antiqua vocabuli *prætorium*.

SIQUIDEM EGO TIBI VIVUS NON PROSUM, QUI N. 101.
FORTASSE MORTUUS PROFUISSEM.

Lacrimis causam dubiam perorat (1), adfectus animi sui cum varia miseratione proluens (2), ut tantum auxilii reus habeat, quantum suo dolori patronus adiecerit.

SALUTEM TIBI IDEM (3) DARE POSSUNT QUI N. 102.
MIHI REDDIDERUNT.

Eximius (4) locus ad permovendos Iudices. Procliviorem facit inpetrandi facilitatem, constituens in eorum misericordia firmamentum salutis .Gn. Plancii, per quos ipse sit reditum consecutus. Ita eleganter et pro se gratias agit, et huic pares humanitatis eventus deprecatur.

MECUM VOS SIMUL HIC MISERRIMUS ET OPTIMUS OBTESTATUR PARENS, ET PRO UNO FILIO DUO PATRES DEPRECAMUR.

Valde copulatis utrinque personis et in patre sine dubio plurimum constituit miserationis, et sibi eandem vim sollicitudinis vindicavit: quasi uterque .Gn. Plancio pater sit, alter natura, alter officio gratiosus.

Explicit Oratio.

---

(1) Codex corrupte et dubie » lacr ... sis leg ... aubiam ...orat «.

(2) Codex *proluens*, sed videtur scribendum *provolvens*.

(3) *Idem* pro *iidem*.

(4) Codex » nimis hos ad permovendos Iudices «.

AD

ORATIONEM EDITAM TULLIANAM

IN VATINIUM

COMMENTARIUS ANTIQUUS INEDITUS

QUI VIDETUR ASCONII PEDIANI

IN VATINIUM

. . . rat ostentui vulgo. Verburgii Edit. N. 21.

CONSUL POPULI .R. MODERATISSIMUS SUBLATO AUXILIO, EXCLUSIS AMICIS, VI PERDITORUM CONGESTA.

Magnum cumulum fecit invidiæ et a persona quod consulem, et ab eius moribus, *et* (1) quod prohibito amicorum præsidio, et per violentiam seditiosæ multitudinis opprimere conatus sit eum potissimum, qui auspicato et rite omnia fieri gestiebat (2).

UT CONSULI DOMUS EXILIUM ESSE NON POSSET. N. 22.

Non tantum miserabilem fecit hac necessitate .M. Bibulum, verum etiam summa invidia laceravit Vatinium, qui velut damnatam Consulis maiestatem primo in latebras coegerit, deinde occultantem se ne periculum salutis incideret (3), extrahere domo sua contenderit, ut perditorum manibus addiceret, nec habere Consul exilium domi suæ tutum posset.

---

(1) Videbatur interserendum *et*, nempe *et quod prohibito* etc.

(2) M. Bibulus C. Cæsaris collega in consulatu, quum huic tyrannico pæne more magistratum gerenti resistere non posset, domi se continuit: et quoad potestate abiit, nihil aliud, quam per edicta illi obnuntiavit, diem esse festum, quo per leges, quicquam agere, fas non erat. Quapropter Vatinius, unus e Tribunis pl. Bibulum domo sue in carcerem trahere aggressus est. V. præter Ciceronem, etiam Dionem Lib. XXXVIII. 6. Svetonium et Plutarchum in *Cæsare*.

(3) *Incidere* cum quarto casu sine præpositione. Adiice hoc exemplum ceteris seu certis seu dubiis a Forcellino laudatis,

.. N. 23. EAM REMP. (1) QUÆ AUSPICIIS CONSTITUTA EST.

Notissimum habemus, auspicante Romulo qui Palatium ceperat, et Remo qui Aventinum, priusquam Roma conderetur auspicia esse capta: primumque sex vultures Remum vidisse. Dein postea Romulum duodecem (2). Atque ita et Romam conditam et ipsos reges appellatos: et illum quod prior auspicium cepisset, Romulum vero quod maius.

ETIAM INTER SYLLANA ARMA VIXERUNT.

Leges dicit Æliam et Fufiam, quæ (3) non sinebant prius aliqua de re ad populum ferri, quam comitia haberentur ad designandos magistratus. Sæpe harum feci mentionem (4). Vixisse autem leges dixit, quod multo tolerabilius est quam si. . . . .
. . . . . ne modum . . . . est mortuas. Cum id dictum ab Hortensio elevasset, pro inepto inrisisse Tullius videbatur.

FUERIS NE TANTA CRUDELITATE, UT DELECTOS VIROS PRINCIPES CIVITATIS DELERE TUA ROGATIONE CONARERE?

De hoc tempore locuti sumus in Oratione quæ hanc præcedit (5). L. Vettium perditum hominem instinctu Vatini professum esse aput

---

(1) Codex *rem.*

(2) Ita Cod. *duodecem.* Rem autem narrant etiam Livius Lib. I. Cap. VII. et Auctor Libelli *de Origine Gentis romanæ* Cap. XXIII.

(3) Cod. *Legibus Ælia et Fufia qui* etc.

(4) Revera Asconius, quem nos putamus auctorem huius quem edimus Commentarii, meminit harum legum ad Orat. *in Verrem de præt. urb.* p. 99. et *in Pison.* p. 160.

(5) Nempe ait Interpres se locutum de hoc tempore in Commentario quem scripserat ad Orationem *pro Sextio*, quæ

senatum, se indicaturum plerosque nobilissimos viros de interficiendo Pompeio inisse coniurationem. Id nempe negotium sibi mandatum (1). Hunc tamen Vettium in carcerem coniectum ipsis potissimum auctoribus, qui eum ad mendacium subornassent (2).

.C. CURIONEM PERPETUUM HOSTEM IMPROBORUM.

Et hunc .L. Vettius nominasse inter ceteros videbatur veluti mandatæ (3) in Pompeium cædis auctorem. Qui tamen Curio honorifice nunc a Tullio nominatur (4), cum vehementer et aspere laceratus sit ab eodem in Oratione, qua et ipsum et .P. Clodium lacessivit (5).

QUI DUOS NEFARIOS PATRIÆ PRODITORES LEGIBUS EXTERMINARAT. Edit. N. 25.

De .L. Æmilio Paulo (6) dicit, qui consulatum postea cum .M. (7) Marcello gessit ante

---

Oratio ordine ipso et materia hanc *in Vatinium* præcedit. Siquidem in iudicio Sextii Vatinius testis productus; quum acerbum in eum testimonium dixisset, hac Vatiniana Oratione a Cicerone Sextii patrono deinde exagitatus est.

(1) Cod. *Id neque negotium sibi mandasse.*

(2) V. hanc Orationem *in Vatin.* XI.

(3) Cod. *vel mandate.*

(4) Etiam Act. I. *in Verr.* VII. ait Cicero: » C. Curio, » quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ » causa nominatum volo «.

(5) Huius deperditæ Orationis nos particulas non paucas superius edidimus.

(6) Cod. *.L. Æmilio Balbo*, sed bene inferius *Paulus*: quare et hîc emendavimus *Paulo*, quum ipse se corrigat noster Interpres.

(7) Ita Codex *.M. Marcello*, sed scribendum est .C. Marcello. Nam hic consulatum gessit cum L. Æmilio Paulo anno qui proxime bellum civile præcessit Pompeii et Cæsaris. V. Sigonii Comment. in Fastos. M. autem Marcellus fuerat consul cum Ser. Sulpicio Rufo anno superiore.

annum quam bellum civile Pompei et Cæsaris exardesceret. Hic igitur Paulus accusare instituerat de vi .L. Catilinam, et, ut quidam memoriæ tradiderunt, .C. Cethegum. Sed enim Catilina deficiens ab rep. se ad arma contulerat. Cethegus quoque in eadem coniuratione (1) consumtus est.

Edit. N. 27. SPOLIARETUR BENEFICIO ET ÆQUITATE LEGIS TUÆ (2).

Legem quidem hanc non inprobabilem videbatur .P. Vatinius in tribunatu suo perrogasse, ut alternorum Iudicum reiectio fieret. Sed acute detrahit et laudem quam de æquitate legis consequi poterat, eo scilicet quod egerit, ut .C. Antonius, qui Collega .M. Tulli fuerat in consulatu, ante reus fieret, accusantibus .Q. Fabio Maximo et .M. Cælio Rufo, quam lex Vatinia de reiectione iudicum perferretur: ut posset æquissimo iudicio reus An-

---

(1) Cod. *perseveratiane*, quod retinendum non videbatur. Et Cethegi quidem supplicium narrat Sallustius Bell. Catil. p. 50.

(2) Hanc legem Vatiniam appellat hoc loco Cicero *de alternis consiliis reiiciendis*. Quæ autem sint *alterna consilia* negat se posse explicare Antonius Augustinus ad hanc legem. Verum ex nostro Interprete patet hoc loco nihil aliud indicari nisi *alternorum Iudicum* reiectionem. Rem optime, ut mihi videtur, explicat Pighius Annal. Tom. III. p. 354. » Legem iudiciariam » tulit (P. Vatinius) de alternis iudiciis reiiciendis, ut eam » appellat Cicero, qua reo actorique dabatur alterna reiectio » iudicum. Quam legem cum promulgasset Vatinius, et C. » Antonium paulo post reum futurum cognovisset, expectavit » in ea perferenda donec Antonius reus fieret, legique tum » addidit limitationem, ut solummodo de iis posset intelligi, » quorum nomina post eam latam deferrentur «. Reiectionem iudicum alternorum memorat Cicero etiam in Orat *pro Plancio* XI. quæ quidam Oratio dicta fuit anno U. C. DCIC. videlicet quinto post Vatinii Tribunatum, qua potestate quum fungeretur, tulerat eam legem Vatinius.

tonius ea feriri (1). Cum præsertim esset illi Vatinius adfinitate coniunctus. *Nam* filiam .M. Antonii Fratris eius habuerat in matrimonio.

ILLO IPSO ANNO QUO LEX LATA EST DE PECUNIIS REPETUNDIS. Edit. N. 29.

Locupletatum interversa pecunia .P. (2) et spoliatis etiam publicanis Vatinium dicit, ut ex paupertate ad summas divitias perveniret, non sine quadam *cautione* ne Cæsarem *offenderet* (3) cui acceptissimus erat (4): eo, inquit, anno ditatus est, quo lex de pecuniis repetundis lata est ab ipso scilicet Cæsare, ut videatur et ille inpudenter Vatinio favere contra leges etiam Iulias committenti.

CUI TOTIENS MALEDICAS, QUOTIENS TE ILLI ADFINEM ESSE DICIS.

Propter matrimonium videlicet Antoniæ, quam Vatinius habuit uxorem. Nec ignoramus .C. Cæsari fuisse quandam cum illis adfinitatem. Quippe .M. Antonius, qui postea trium-

(1) C. Antonius velut Catilinariæ quidem coniurationis socius accusatus est, sed damnatus a Iudicibus quod provincias spoliavisset. V. Dionem ad annum U. C. DCXCV. Vide etiam Asconium ad Orat. *in Toga candida* p. 145. et 148. C. Antonii causam sine fructu egit Cicero contra M. Cœlium Rufum qui (ut ait ipse Cicero in Orat. *pro ipso Cælio* XXXI) hunc accusaverat. Dixit in Antonium etiam Q. Maximus, ut patet ex Cicerone in hac Orat. N. 28. et ex Interprete nostro p. præcedente.

(2) Explica *populi*, vel *publica*. Vel potius transfer .P. ante Vatinium, cuius prænomen fuisse *Publium* patet ex v. ad Famil. epist. x. et ex Dione XXXVIII. 6.

(3) Cod. *non sine quadam* ... relicto spatio, *ne Cæsarem cui* etc.

(4) Acceptissimus Cæsari erat Vatinius, quia ei consuli tribunus favebat. Studium Vatinii in Cæsarem patet ex hac Oratione, et e Svetonio in *Cæsare* Cap. XXII.

vir fuit, matre Iulia (1) censebatur .C. Caesaris sorore.

Edit. N. 30. UT IN EPULO .Q. ARRII FAMILIARIS MEI CUM TOGA PULLA . . . .
. . . .

Reliqua desiderantur.

---

(1) Cod. *Tullia*, sed mendum. V. Plutarchum in *Antonio*.

EDITORIS MONITUM

Praeter duos Palimpsestos antiquissimos, ex quibus ego multa Inedita tum Ciceronis, tum etiam, ut arbitror, Asconii emisi; magna quaedam vis Tullianorum codicum in Ambrosianis pluteis delitescit: quos ego codices tumultuario quidem opere, sed tamen omnes excussi. Atque hi, uno vel altero excepto, recentes sunt, intra videlicet XIII. *et* XVI. *saeculum exarati. Ciceronis deperdita Opera, aut lacunarum Supplementa, nisi mihi Deus aliquis mentem abstulit; nulla in his deprehendi. Horum saepe margines plenissimi scholiorum sunt, quae docti viri singulorum codicum domini in privatum usum elaboraverunt. Verum eiusmodi novorum hominum foetus luce donandos non censui.*

Ab hac recentiorum Codicum, ut ita dicam, collavie, duos excipiendos dixi. Atque, ut de primo nunc agam, is est Codex C 29. part. inf. membraneus, venerandae prorsus post palimpsestos antiquitatis, saeculi circiter x.*, in quo tres Libri* de Officiis, Catilinariae *quatuor Orationes, tum* pro Marcello, pro Ligario, *et* pro rege Deiotaro *continentur. Et priora quidem Opera adnotationes nullae comitantur: verum quarta* Catilinaria *et tres Orationes reliquae habent Scholia quaedam margini addita, quorum tum scriptura textui coaetanea est, tum latinitas ita pura, ut ea saeculis barbaris prorsus tribui non possit. Immo mihi stilus Asconianus videtur. Quare suspicor haec Scholia (item ut ea quae ad Orationem pro Scauro nuper protuli) excerpta esse e fusiore Commentario Asconii deperdito. Verum, a quocumque demum Auctore sint progenita, ea certe sunt antiqua optima inedita. Exstat utique in Editionibus antiquus quidam Interpres harum quotuor Orationum; verum is non solum diversus a nostro est, sed etiam adeo latinitate durus, et elocutione subrusticus, ut nullo pacto cum hoc praestanti et inedito conferendus sit. Scripturae autem Codicis C 29. formam vide sis in Specimine characterum ad calcem libri.*

IN

ORATIONES EDITAS TULLIANAS

CATILINARIAM QUARTAM ET PRO MARCELLO

PRO LIGARIO PRO DEIOTARO

SCHOLIA ANTIQUA INEDITA

QUÆ VIDENTUR EXCERPTA

E COMMENTARIIS DEPERDITIS

ASCONII PEDIANI

IN CATILINAM IV.

NON CAMPUS AUSPICIIS CONSULARIBUS CONSECRATUS. Edit. Versburgii N. 2.

Cum omnis magistratus auspicato crearentur, tum maxime consules certorum auspiciorum ritu designabantur.

NON DENIQUE HÆC SEDES HONORIS SELLA CURULIS.

Omnes magistratus, quicumque patricii essent curules (1) dicebantur, ut consul et pars patriciorum. Ædiles etiam, qui de plebeis non erant, curules. Nam alii itidem plebei erant. Sella igitur dicebatur curulis, quia carrulis (2) magistratus in curia nitebantur.

NON TIB. GRACCHUS. N. 4.

Tiberius Gracchus Tribunus plebis sediciosissimus studio repetendi tribunatum multa commisit audacter, eoque pœnas luit. Sed licet alia maiora commiserit, delegit Orator quod levius erat, ut esset quo coniuratorum spes videretur audacior.

HOC AUCTORE ET COGNITORE HUIUSCE SENTENTIÆ. N. 5.

---

(1) Cod. *camiles* manifesto mendo. Tum etiam reliqua pars huius scholii in Codice est perturbatior. Ceterum de hac re V. Gellium Lib. III. cap. XVIII. Festum, et denique Isidorum *Etymol.* Lib. XX. Cap. XI. et *de Differentiis verborum*, qui sententiam Scholiastæ nostri confirmant.

(2) Cod. *carolis*.

Cognitor, idest defensor et quasi procurator et patronus eius, quam laudo sententiæ. Cognitor autem procurator erat, qui aderat præsenti (1).

Edit. N. 10. ABESSE NONNEMINEM.

Quosdam significat adsentatores coniuratorum. Erant autem Clodius, Piso, et Gabinius, qui in senatum venire noluerant, nequod in coniuratos supplicium depromere (2) cogerentur: quos scilicet adsentatores Catilinæ fuisse compertum est (3).

---

(1) Quoniam Asconii suspicamur hæc Scholia, conferamus cum hoc loco locum Asconii ad Divin. *in Verr.* IV. p. 20. Commentans enim in illud Ciceronis *Cognitorem iuris sui*, hæc scribit Asconius: » Qui defendit alterum in iudicio, aut » Patronus dicitur, si orator est;

» Aut Advocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam » commodat amico;

» Aut Procurator, si negotium suscipit;

» Aut Cognitor si præsentis causam novit, et sic tuetur, » ut suam.

» Ergo Cognitorem dixit modo, familiarissimum defen» sorem «.

Item ad Orat. *in Verr. de præt. urb.* V. p. 72. idem Asconius in ea verba *Qui Cognitores homines* ait: » Hoc genus » defensoris in iure Cognitor dicitur, maxime cum de alicuius » statu agitur. Ipse (Cicero) alibi, *Cognitorem iuris sui* «.

(2) Videtur emendandum *decernere*. Nam et hic codex multis evidentibus mendis laborat.

(3) P. Clodium socium Catilinæ dicit noster Interpres ad Orat. *de ære alieno Milonis* p. 35. et Asconius ad Orat. *pro Milone* XXI. Edit. Lugd. Batav. ann. 1675. p. 201.

L. Calpurnium Pisonem et Aulum Gabinium, narrat Cicero *pro Domo sua* XXIV. alterum Catilinæ delicias, alterum Cethegi (coniurati cum Catilina) consobrinum se ipsos dixisse.

Sine dubio autem hos duos dicit hoc loco Scholiastes noster Catilinæ adsentatores, non C. Pisonem et P. Gabinium. Nam C. Piso coniuravit quidem cum Catilina, non tamen M. Tullio Cos., sed duobus ante annis L. Cotta et L. Torquato Coss. Id testatur Sallustius Bell. Catil. edit. Paris. 1674. p. 15, tum etiam Asconius ad Orat. *in Toga Candida* p. 151-152;

AT VERO CÆSAR INTELLIGIT LEGEM SEMPRONIAM.

Quia semptentiam tulerat Gracchus, ut nequis in civem romanum capitalem sententiam diceret (1).

PRO MARCELLO (2)

NON TIMORE ALIQUO. Edit. N. 1.

Non quo, inquit, aliquid metuerem, aut de clementia tua diffiderem, sed quod amici casum dolerem mei simul, et verecundia retinerer, quod ex Consortis mei pœna consimilia mereri iudicarer.

sed Asconius ibi addit hunc C. Pisonem iam periisse io Hispaoia, quum Oratio *in Toga candida* diceretur a Tullio. Igitur non vivebat C. Piso, cum agebatur hæc Catilinaria iotegro ferme aooo post dictam Orationem *in Toga candida*. Quod facilè colligitur étiam ex Sallnstio Bell. Catil. p. 16.

P. Gabioius recensetur quidem a Sallustio, et in Catilinariis a Tullio inter socios secuudæ coninrationis Catilioariæ, sed is iam captus erat cum ceteris coniuratis qunm Tullius hanc quartam Catilinariam diceret. V. certe Sallustium p. 36.

Ergo non Caius sed Lucius Calpurnius Piso, nec Publius sed Aulus Gabioins expectabantur in senatu: eosdemque dicuot hîc Cicero abesse stodiose a Seoatu, et Scholiastes noster Catilioæ adsentatores. Noto denique, Scholiastem editum, ad honc locum, *abesse nonneminem*, male iatellexisse, Q. Metellum indicari.

(1) Nempe indictâ causa: de qua lege V. Plutarchum in *C. Graccho* edit. Loodin. 1723. Tom. IV. p. 386.

(2) Hanc oratiooem *pro Marcello* nonnulli critici homines nostræ ætatis Ciceroni suppositam dictitaverunt, quod tamen paucis, ut puto, persuaserunt. Sed ecce nnoc tibi antiquissima Scholia, eaque forte Asconii, in eamdem ipsissimam Orationem: quæ res Auctori suo Ciceroni hoc Scriptum vehementi argumento rursus vindicat.

Edit. N. 2. IN NOSTRO VETERI CURRICULO.

Curriculum dicitur spacium per quod aguntur currus (1), aptus scilicet cursui locus. Sed metaphorice forense quoque officium curriculum dixit, quasi locum aptum probandis atque exercendis ingeniis. Est autem hic sensus: eum in eloquentiæ, inquit, curriculo, id est in foro, imitatore uterer M. Marcello, elanguit studium honesti certaminis æmulatione sublata (2).

N. 13. NON ILLE HOSTES INDUXIT IN CURIAM.

Cum eos, inquit, G. Cæsar qui contra se pro Pompeio arma ceperant in senatum introduxit, hostis non fuisse iudicavit. Non enim hostem iudicat *quem donat* publici communitate consilii.

N. 16. NON ENIM IAM CAUSÆ.

Quæ fuerit, inquit, in civili bello vel quibus partibus causa dimicandi prælatior, nescio. Illud scio, tuam victoriam Pompei (3) victoriæ præponendam. Tu enim in victoria clemens fuisti, qua ille cruentius uteretur.

N. 20. OPINIONE OFFICII STULTA FORTASSE, CERTE NON INPROBA.

Forte, inquit, stulta fuerit illa opinio, of-

---

(1) Cod. *cursus*.

(2) Ut pateat Incidius has Notas esse antiquas, subiiciam (ex Cod. Q. 17. part. sup. Sæc. xv.) ineptissimam aliam Notam ad hunc ipsum locum. Sic constabit quantum inter antiquiorum et sequiorum temporum scripta intersit.

» *CURRICULO*. Est diminutivum de curia. Ita dicitur a
» Cicerone, quod consulares, qui conveniebant, in eo loco
» habebant tractare ardua. Et ideo qui illuc ibant, tanta
» frequentia incedebant, ut currere viderentur «.

(3) *Pompei* pro *Pompeii*.

ficiosum se quemlibet credere, si non desereret Amicum; improba autem esse non potuit. Et vide qua moderatione temperaverit culpam, ut siquid etiam delicti habuit, non maliciæ fuerit sed erroris. Ipsam tamen stulticiam, quæ etiamsi certa sit, non habet culpam, dubiam ponit iungendo FORTASSE: purgationem vero certissimam; nam fortasse fuit stultus, certe non inprobus.

ARMA AB ALIIS POSITA. Edit. N. 31.

Quos dignos scilicet Cæsar sua clementia iudicavit. Condepnat enim propositum suum, qui voluntate arma deponit.

AB ALIIS EREPTA.

In quos scilicet Cæsar animadvertit: quibus etiam fractis et comminutis opibus inerat tamen pertinatia resistendi.

PRO LIGARIO

AT ISTUD NE APUD EUM QUIDEM DICTATOREM. Edit. Verbur. N. 12.

Syllam (1) significat, qui tantæ crudelitatis fuit, ut in Marianæ partis viros, accusatores commoveret, ad delationem primus invitaret (2) qui perpetuus dictator non alio modo, quam hodie Cæsar est, fuit (3).

(1) Cod. *Sillam*.
(2) V. Appianum Bell. civ. Lib. 1: p. 682.
(3) Oratio pro Ligario habita est post bellum Cæsaris Africanum, quo tempore Cæsar iam tertiam dictaturam gerebat.

Edit. N. 21. Tuberonis sors.

Cum enim ageretur ab senatu quis esset mittendus in Africam ad tutandas Pompei partis, placuit rem sortito gerere. Ergo plurima in urnam coniecta sunt nomina, quæ inter Tuberonis etiam fuit, cuique proficisci in Africam sorte venit.

N. 24. In qua erat rex potentissimus.

Iubam significat Mauritaniæ regem, qui Pompei amicissimus, Cæsari vero invisus fuit.

N. 37. Similem illi gloriæ laudem quam sæpissime quærere.

Acceptam scilicet populo et amabilem rem, plausibilem omnibus diligentibus plebem.

PRO REGE DEIOTARO

N. 2. Ad accusandum Dominum.

Deiotarus enim trahens (1) apud Cæsarem suspicionem, quod ob dolorem amissi regni alieno animo esset effectus, purgandi sui gratia legatos miserat Romam Hieram et Blesamium et Astigonum (2), quibus servum suum Phidippicum medicum adiunxerat: quem a pedibus legatorum ad criminandum regem Castor Nepos idemque accusator abduxit.

(1) Nempe *contrahens*. Sic apud Cic. III. Philipp. cap. VI. » Cognomen ex contumelia *traxit* « nempe *contraxit*. Et Ovid. Fast. I. 596. » Ille Numantina traxit ab Urbe notam «. Nempe ille (Scipio Æmilianus) splendorem a Numantia *contraxit*.

(2) Ita Cod. *Astigonum* in scholio, et inferius N. 41. *Artigonus* in textu.

ADFLICTUM ILLUM QUIBUSDAM INCOMMODIS. Edit. N. 8.

Bene minuit iniuriam regni amissionis, cuius eum Cæsar parte multaverat: quô extenuando quod passus erat, adimeret in Cæsarem iusti causam doloris, ex qua insidiæ poterant (1) oboriri.

ORNAMENTA TU IPSE PLURIMA ET MAXIMA. N. 12.

Non erat, inquit, mirandum tantum auctoritatis habuisse Pompeium, qui cum divinis præcelleret ornamentis, etiam tuis *instructus est.* Vult autem intelligi, quod eum Cæsar ob tot exempla virtutis delegerit generum. Ornamenta igitur in Pompeium conlata, Filia Cæsaris intelligenda est (2).

QUALIS REX ATTALUS (3) IN P. AFRICANUM FUIT. N. 19.

Rex Attalus Populo romano artissima fuit societate coniunctus, usque adeo, ut eum quoque regni sui heredem fecerit. Idem igitur obpugnanti Numantiam Scipioni non tantum a quibus fulciretur belli necessitas in Hispaniam misit, verum etiam dona pretiosa: quæ sumpsit gratulans Africanus. Regis Deiotari *tantam* in Cæsarem liberalitatem, *quantam* in Africanum Attali, fuisse confirmat.

---

(1) Cod. *poterunt* Dic, si lubet, *potuerint.*

(2) Nempe *Iulia*, quam Cæsar Gn. Pompeio collocavit. V. Svetonium in *Cæsare* cap. XXI.

(3) Ursinus in hoc loco Ciceronis mallet τῷ *Attalus* substituere *Antiochus*, cui sunt hæc a Livio (Epitom. LVII.) aliisque Scriptoribus tributa. Sed tamen et textus Codicis nostri satis antiqui, et Scholiastes confirmant lectionem *Attalus.*

Edit. N. 25. SECUTUM BELLUM EST AFRICANUM. GRAVES DE TE RUMORES.

Rumor enim repente ortus falsissimus fuit; Cæsarem in Africa circumiectu Maurorum cum omnibus copiis occidisse. Qua spe ad resuscitandas Pompei partis erectus Cæcilius (1) videbatur.

N. 26. ADMIRANDA FRUGALITAS.

Sordidus enim, laudis egenus; in rege frugalitatem esse mirandam.

N. 29. SUASOR FUISSEM ARMORUM NON PONENDORUM SED ABICIENDORUM.

Integris, inquit, rebus pacem Pompeio suasi, *et* arma debere deponi. Post farsalicum (2) autem prœlium *arma abicienda* (3) non deponenda Pompeio concederem. Dicit ergo: omnium infractis et comminutis animis, solus Castor constantiam retinebat.

---

(1) Nota tam textum Codicis quam Interpretem confirmare huius loci lectionem *Cæcilius* pro falsa *Cælius*, quam merito P. Manutius exposuit. Et quidem noster Codex etiam in præcedentibus pro *Cælius* semper habet *Cæcilius*, quod idem Manutius malebat.

(2) Ita sine adspirata *ph.* et vide dicta ad Orat. in *Clodium et Curionem* p. 11. n. 2.

(3) Cod. videtur habere *quartas Pompei.*

ADDITAMENTA

In Codice ambrosiano (F. 42. part. sup.) membraneo saeculi XII. qui continet Libros tres Ciceronis de Officiis, *et, exceptis palimpsestis, est Tullianorum omnium post C. 29. antiquissimus, deprehendi ad calcem Argumentum quoddam ineditum, quod sciam, eiusdem Operis* de Officiis. *Scriptum hoc sine dubio aliqua vetustatis laude donandum est, quod ab ipsa Codicis aetate comprobatur. Veteres autem Commentarios in* Officia *Ciceronis exstitisse Gasparinus Barzizius in Epistola ad Antonium Fantaxellum testis est. Sic enim scribit* (1) : » Rem gratissimam olim mihi fecisses, si illos veteres Commentarios in Officia Ciceronis misisses ad me «.

Iam vero stilus huius Argumenti, longe abest a superiorum Scholiorum et ab Asconii elegantia: neque equidem vel probo hoc Scriptum, vel omnino edidissem, nisi mihi ad ceterorum quae edidi Operum praestantiam evidentius demonstrandam utile esset. Hoc ergo sit in libro meo tamquam umbrae in picturis. Ceterum genus huius Scripti idem fere videtur atque eius antiqui Scholiastis, qui ad complures Tullii Orationes in Editionibus exstat. Est ergo foetus alicuius eruditi viri ex tot, qui inclinatiore etiam aevo Ciceronem illustraverunt. Characterum huius quoque Codicis (F. 42. part. sup.) specimen habes in calce Libri.

---

(1) *Operum eius p. 190. Gasparinus autem Barzizius Bergomas, Grammaticus et Rhetor celeberrimus floruit ineunte saeculo XV. docuitque in multis Italiae urbibus, et praesertim Mediolani.*

ARGUMENTUM INEDITUM OPERIS CICERONIS DE OFFICIIS

Tullius videns romanam .r.p. viciis quorumdam romanorum *pessundatam* (1) postposuit curam .r.p. et adhæsit studio philosophiæ. Sciens igitur a viciosis, quibus resistere non valebat, non posse regi civitatem, super quam maximam curam habebat, maluit tractare de huiusmodi genere philosophiæ per quod posset eos revocare a viciis quam de alio: ad quod maxime valebat tractatus de Officiis. Materia sunt officia. Modus tractandi talis est (2). Præmittit prologum, in quo breviter dicit de quibus tractaturus est. Et in eodem reddit auditorem attentum docilem et benivolum. Facit etiam tres libros de officiis. In primo scribit de honesto, hoc est de illis officiis, in quibus maxime consideratur honestas. Tractat scilicet quatuor principales virtutes (3), quæ sunt Prudentia, Iusticia, Fortitudo, Temperantia. Tractat etiam de officiis, quæ pertinent ad honestatem, dupliciter. Primo de honesto per se: postea de duobus honestis, quod eorum honestius. Tum pari ratione de hutili (4). Fi-

(1) Lacuna est in Codice vocabuli unius, quam opplevi scribens *pessundatam*.

(2) Simili locutione usus est Asconius laudatus a Quintiliano Inst. Lib. v. Cap. 10. » Argumentum *Orationis* tale est «. Cave tamen tribuas Asconio Argumentum hoc Officiorum.

(3) Scribe potius *de quatuor principalibus virtutibus*, ut paulo post vides *tractat de officiis*.

(4) Sic cum *adspiratione* Codex.

nalis (1) causa, hutilitas est. Ut intellecto quæ officia ducantur ab honesto, quæ ab hutili; et quod non sit repugnantia inter hutile et honestum; adhæreamus eidem, cavendo ab eorum contrariis. Cui particiori subponatur videndum est. Subponitur practicæ (2), id est omnibus eius speciebus, Ethicæ, Œconomicæ. Ethicæ subponitur, quia loquitur de moribus: ethos enim græce, mos dicitur latinis. In Ethica, moralis scientia. Œconomos autem, Dispensator dicitur latinis. In Œconomica, *scientia rei* familiaris. Polis est civitas: in Politica, scientia de regimine civitatum. Iste liber autem subponitur istis speciebus philosophiæ, quia de utroque genere philosophiæ intendit (3) hic tractare. Privata causa, quare scripsit (4) fuit M. filius eius morans Athenis in studio philosophiæ. Ipse vero a Roma dirigit ipsi hunc librum de philosophia. Publica, omnium hutilitas. Usuri hoc vocabulo, quid est officium, videamus diffinitionem. Officium est congruus actus uniuscuiusque personæ, secundum mores et (5) instituta civitatis. His visis, litteram insistamus (6).

---

(1) Donatus ad Terentium *Finalem causam* vocat controversiam status finitivi.

(2) Quintilianus Inst. Lib. 1I. Cap. 18. hanc vocem scribit græce πρακτικη.

(3) *Intendere* pro *velle* non est inusitatum apud optimos latinos auctores.

(4) Cod. *in eep.*

(5) Cod. corrupte *re* pro *et*.

(6) Hinc videtur Auctor huius Argumenti progredi ad commentandum in Opus ipsum *de Officiis*; sed nullus Commentarius est in Codice.

NOBILIS NOTA

AD ORATIONEM SECUNDAM DE LEGE AGRARIA (1)

In exemplari vetustissimo hoc erat in margine:
EMENDAVI AD TYRONEM ET LÆCANIANUM (2) ACTA IPSO CICERONE ET ANTONIO COS. ORATIO XXIIII.

In *alio* exemplari:
STATILIUS MAXIMUS (3) RURSUS EMENDAVI AD TYRONEM ET LECANIANUM (4) ET DOM. ET ALIOS VETERES. III. ORATIO EXIMIA.

---

(1) Hanc notam erui e duobus Codicibus C. 236. part. inf. C. 96. part. sup. sæculi utroque decimi quinti. Apparet autem eam esse exscriptam ab exemplaribus vetustissimis nescio cuius amanuensis, qui viderat exemplaria ipsa Tyronis, *Læcaniani*, Statilii, Dom. et aliorum Veterum.

(2) Alius Codex hic et infra *Letanianum*.

(3) Statilii Maximi Opera quædam memorat Charisius, inter quæ *De singularibus apud Ciceronem*.

(4) Ita sine diphthongo, contra ac superius.

INDEX

VERBORUM ET RERUM NOTABILIORUM
IN FRAGMENTIS CICERONIS
ET IN COMMENTARIO

Emendanda in Editione Orationum Ciceronis pro Scauro pro Tullio pro Flacco

	Errata	*Corrige*
p. XI. 8.	bibliotecam	bibliothecam
12.	pervertere	pervetere
p. 7. n. 3. v. 7.	DCIXC	DCXCIX.
p. 14.		*Auferantur virgulae a capitibus versuum Scholii.*
p. 17. n. 1. v. 15.	exequanda	exaequanda
p. 35. v. 4.	Werburgii	Verburgii

Emendanda in Editione praesenti Fragmentorum Ciceronis cum Commentario

	Errata	*Corrige*
p. 10. n. 4. v. 7.	» addit ». Atqui haec, inquam de	addit ». Atqui haec, inquam, de
p. 22. n. 1. v. 2.	in iudicio, ita est, dixit	in iudicio: ita est, dixit
p. 92. n. 6. v. 4.	*Pison*,	*Pison.*
p. 106. n. 2.	Cap. VII.	Cap. II. ff 7. *ubi non est emendatum.*
p. 46. n. 5. v. 1.	Puto haec verba Asconii potius	Puto haec verba Interpretis potius. *Et quidem verba haec iam mihi videntur potius Ciceronis quam Interpretis.*

TABULÆ ADIUNCTÆ EXPLICATIO

I. Specimen paginæ semel scriptæ.
II. Specimen palimpsesti.
III. Litteræ Codicis, ex quo sunt editæ Partes Orationum Ciceronis *pro Scauro*, *pro Tullio*, et *pro Flacco*.
IV. Litteræ Codicis, ex quo sunt edita Fragmenta Ciceronis cum Commentario.
V. Specimen Codicis, ex quo sunt edita Scholia ad Oratt. Ciceronis *in Catilinam*, *pro Marcello*, *pro Ligario*, *pro Rege Deiotaro*.
VI. Specimen Codicis, ex quo est editum Argumentum Librorum Ciceronis *de Officiis*.

---

eno milonis

I. NECESSITEXURBE

UITCRORBAUITISCE

MEDIOSETUEHEMES

PROFUITSUPRADI

CONSULISCONSU

NIUMQUIMQU

INSECOLAEOMNES

FIDENSSIUMERA

TUMPOLSHABUISSE

UERE IR

III. A B R S T U X

IV. A B L S T U X

V. IN LUTERES LIBRI De officiis

necapus esula ns romanam .r.p. uicissquoreda romanorum

